

УВЕРХ ПА ЛЕСВІЦЫ ІАКАВА...

Вольга ІПАТАВА:
"Сёння не час Літаратуры,
але яна – ёсць!"

3

МЫ ЕХАЛІ, МЫ СПЯВАЛІ...

У рубрыцы "За гарбатай" — кампазітар Эдуард ЗАРЫЦКІ; творчая сям'я — паэт Уладзімір КАРЫЗНА (бацька) і кампазітар Уладзімір КАРЫЗНА (сын); паэт, аўтар слоў многіх песень Алесь БАДАК; паэт, бард Эдуард АКУЛІН; кампазітар, музыказнаўца Дзмітрый ЛЫБІН; музыказнаўца Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ і супрацоўнікі "ЛіМа"

6—7, 10—11

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Васіля ЗУЁНКА

8

НЕНАПІСАНАЯ АПОВЕСЦЬ

Івана ПТАШНІКАВА

9, 14—15

НАВАГОДНІ ТОСТ

Георгія МАРЧУКА

13

НАВАГОДНІ ЖАРТ

Івана ШАМЯКІНА

16

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Рэдакцыя газеты выказвае шчырую ўдзячнасць нашым пастаянным падпісчыкам і новым чытачам, якія выпісалі "ЛіМ" на першае паўгоддзе 2002 года. Асабліва ўдзячнасць сябрам культурна-асветніцкага клуба "Беларуская хатка" і яе кіраўніку Алене Ходан за тое, што яны з'яўляюцца нашымі пастаяннымі чытачамі і падпісчыкамі і знайшлі магчымасць аформіць падпіску на першы квартал 2002 года былым супрацоўнікам і старэйшым аўтарам "ЛіМа".

Напамінаем, падпіска на "ЛіМ" на першае паўгоддзе працягваецца. Яе можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 1100 рублёў, на тры — 3300 рублёў, на пяць — 5500 рублёў.

Індывідуальны індэкс — 63856.

Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 2500 рублёў, на тры — 7500 рублёў, на пяць — 12500 рублёў.

Ведамасны індэкс — 63857.

Фотакалаж Ю. ЗАХАРАВА.

Здароў, марозны, звонкі вечар!
Здароў, скрыпучы, мяккі снег!

Мяцель не вее, сціхнуў вецер,
І волен лёгкіх санак бег...

юдзі на Зямлі здаўна звязваюць з прыходам Новага года чыя і, само сабою, лепшыя спадзяванні. Мы, беларусы, тут не выключэнне. Тым больш, што жывём мы пакуль надта заможна і шчасліва. І прыход кожнага новага года нас чесьціць асабліва: а, можа, ён, нарэшце, спраўдзіць нашыя спадзеі на лепшае жыццё? 2002-гі ўжо самою зычнасцю свайго графічнага абрысу (чытаецца кругом, бакоў аднолькава) узмацняе гэты спадзеў. Згадваецца нагоды год 1991-ы, парадкавы нумар якога таксама аўса аднолькава злева направа і справа налева і які рынёс нашай Бацькаўшчыне чаканую незалежнасць дзіў веру ў наша нацыянальнае Адраджэнне. 2002-гі тым, што сёлета спаўняецца 485 гадоў беларускай карынаўскай — кнізе, што акурат на гэты год прыпалі ўгодкі Янкі Купалы і Якуба Коласа — нашых народных ляроў, стваральнікаў нашай Нацыянальнай Літаратуры, чкаў дум і мар народных, Прарокаў і Апосталаў нашай аятай і шматпакутнай зямлі. І, нарэшце, сёлета і нашаму "ЛіМу" спаўняецца 70 гадоў. Апошні юбілей у параўнанні са згаданымі сціплы, вядома, але для нас, лімаўцаў, ён таксама значны. Усё гэта дае падставы для добрых, светлых здзяйсненняў і плённых здабыткаў у Новым годзе.

Будзем верыць у гэта, сябры! З Новым годам вас і з Калядамі! Здароўя вам, шчасця, спакою і дабрабыту!

ХУТКАСЦЬ ТЫДНЯ

Ужо ці не сёлета на Беларускай чыгунцы цяжкі змогуць развіваць хуткасць да 200 кіламетраў у гадзіну. Гэта стане магчымым дзякуючы сумеснай праграме арганізацыі хуткаснага руху Беларускай чыгункі і Міністэрства шляхоў зносін Расіі. Ідзе капітальны рамонт і рэканструкцыя чыгуначнай магістралі Масква—Брэст. На маршруце Вязьма—Орша праходзіць эксплуатацыйныя выпрабаванні новы расійскі электравоз ЭП-200, які й будзе вазіць цяжкі з хуткасцю 200 кіламетраў у гадзіну.

ІМПЛАНТАНТ ТЫДНЯ

Доўгі час пра "запчасткі" для чалавека гаварылася хіба што ў казках і кнігах фантастыкі. Ды прагрэс развенчаў казкі і абганяў самую неверагодную фантазію. І "Запчасткі" для чалавека — ужо даўно не навіна. Ёсць у гэтым уклад і беларускіх вучоных. Апошняе іх дасягненне — матэрыял, што атрымаў назву "Біясітал-ІІ". Гэты новы біяімплантат, блізка па хімічным складзе да натуральнай касцявой тканкі, прапанавалі вучоным Беларусі дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта. Яго з поспехам можна выкарыстоўваць для замены фрагментаў касцей, асабліва ў сківічна-тварнай хірургіі. Мо ўжо ў гэтым годзе "Біясітал-ІІ" дапаможа людзям, што будуць мець у ім патрэбу?

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ТЫДНЯ

Гэтак можна назваць кнігу "Навука Беларусі ў XX стагоддзі", што выйшла ў выдавецтве "Беларуская навука". Над ёй цягам шасці гадоў працавалі 109 акадэмікаў, членаў-карэспандэнтаў і дактароў навук. У ёй сабраны матэрыял аб станаўленні і развіцці сістэмы арганізацыі навукі ў Беларусі за апошнія 100 гадоў, пададзены звесткі пра акадэмікаў, членаў-карэспандэнтаў, ганаровых і замежных членаў НАН і Акадэміі аграрных навук, пра вучоных, якія маюць званні герояў працы, заслужаных дзеячаў навукі, лаўрэатаў дзяржаўных прэмій, пра аўтараў навуковых адкрыццяў. А як сёння жыве беларуская навука? Пра гэта даведнік, на жаль, не гаворыць. Зрэшты, гэтага ад кнігі і патрабаваць, бадай, нельга, бо даведнік — гэта ўсяго толькі даведнік, хоць і энцыклапедычны.

ЧЫНАВЕНСТВА ТЫДНЯ

Савет Міністраў Беларусі ўстанавіў колькасць работнікаў апаратаў міністэрстваў і іншых структур сістэмы органаў дзяржкіравання. Лічбы — цікавыя. Так, у апарате Міністэрства архітэктуры і будаўніцтва павінна быць 149 супрацоўнікаў, жыллёва-камунальнай гаспадаркі — 55, аховы здароўя — 113, замежных спраў — 349, інфармацыі — 72, культуры — 95, адукацыі — 190, па падатках і зборах — 196, па надзвычайных сітуацыях — 148, прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя — 64, прамысловасці — 158, сувязі — 81, сельскай гаспадаркі і харчавання — 274, спорту і турызму — 74, статыстыкі і аналізу — 360, гандлю — 95, транспарту і камунікацый — 135, працы і сацыяльнай абароны — 320, фінансаў — 397, эканомікі — 485, энергетыкі — 55, юстыцыі — 131 чалавек. Многа гэта ці мала? Цяжка сказаць, пра гэта можна меркаваць хіба ў параўнанні з нечым. Здаецца ўсё ж, што — нямаля, зважаючы на тое, што гэта — толькі склад апаратаў міністэрстваў і ведамстваў. Ад верху ж да нізу вунь колькі набярэцца чынавенства!.. І забяспечана яно досыць прыстойна, асабліва, калі мець на ўвазе, што дзяржава наша пакуль што вельмі і вельмі небагатая...

АБМЕЖАВАННЕ ТЫДНЯ

Урад Польшчы ўвёў новыя абмежаванні на ўвоз у краіну гарэлкі і тытуню. З гэтага года той, хто захоча паехаць у Польшчу, можа ўзяць з сабой толькі адну бутэльку моцнага пітва і адзін пачак цыгарэт. Польшча зрабіла гэта дзеля абароны свайго ўнутранага рынку алкагольных і тытунёвых вырабаў. Аднак жа чым замяніць чаўночны бізнес на цыгарэтах і гарэлцы жыхары памежных з Польшчай заходніх раёнаў Беларусі? Саларка наўрад ці ўрадуе ўсіх...

РАДЫЁСЕТКА ТЫДНЯ

Зацверджана (калегіяй Белтэлерадыёкампаніі) новая сетка радыёвяшчання: удвая павялічаны аб'ём інфармацыйнага і ўтрая — аб'ём палітычнага вяшчання, пашырана і так званае інфармацыйна-аналітычнае вяшчанне (праграмы "Радыёфакт" і "Постфактум"), уведзены іншыя змены і карэктывы. Зроблена гэта па прыкладзе аналагічнай рэформы паўтара года назад на БТ, якое, дайце веры, нібыта было ў выніку новае аблічча, стала дынамічным і нармальна развіваецца. Рэформы — справа неблагая. Толькі ж чамусьці на БТ яна праведзена відэавочна не на карысць беларускасці. Няўжо тое самае адбудзецца і на радыё?

ВЫБАРЫ ТЫДНЯ

Тое, пра што гэтак доўга гаварылі і пісалі СМІ, адбылося. Уладзімір Ганчарык пакінуў пост старшыні Федэрацыі прафсаюзаў Беларускай — ён абраны намеснікам старшыні Усеагульнай канфедэрацыі прафсаюзаў, якая аб'ядноўвае буйнейшыя прафарганізацыі ўсіх краін СНД. Новым кіраўніком ФПБ стаў Франц Вітко — былы першы намеснік У. Ганчарыка.

ДАВЕДКА ТЫДНЯ

"Белтэлекам" завяршыла мантаж абсталявання Вузла спецслужбаў (ВСС) у Мінску. ВСС — спецыяльная аўтаматычная тэлефонная станцыя для арганізацыі сувязі абанентаў тэлефонных сетак з экстранымі, даведачна-інфармацыйнымі і адказнымі спецслужбаў. На яе базе працуюць 39 даведачных службаў, у тым ліку экстраныя службы "01", "02", "03", "04", даведачныя службы Мінлагаўтранса — "061", "081", Мінгарвыканкама — "065", "067" і аб'яднаная "Белтэлекам" — "053", "064", "066", "07", "080". Новае абсталяванне дазволіць істотна палепшыць умовы работы ўсіх гэтых даведачна-інфармацыйных службаў. Прынамсі, ніводзін званок абанента не будзе пакінуты без адказу.

ВІШУЕМ!

Асоба ў музыцы

Кароткае газетнае паведамленне: прэзідэнт краіны падпісаў указ аб узнагароджанні медалём Францішка Скарыны дэкана педагагічнага факультэта Беларускай акадэміі музыкі Леаніда Іванова. За гэтым фактам — яркае жыццё творчай асобы.

Педагагічны факультэт, як вядома, — своеасабліва філія БАМ, месціцца ў Магілёве і лічыцца адносна маладой вышэйшай

навукальнай установай. Аднак творчыя і педагагічныя дасягненні Леаніда Іванова звязаныя не толькі з яго працай на гэтым факультэце. Самаадданы спецыяліст, ён шмат зрабіў для развіцця беларускага музычнага мастацтва і як спратыкаваны таленавіты педагог Магілёўскага музычнага вучылішча. Да таго ж, створаны Л. Івановым аркестр народных інструментаў са сціплага вучэбнага калектыву

вырас у прафесійны, які сёння паспяхова працуе ў структуры абласной філармоніі. (Цыкл канцэртаў пад назвай "Рамансіяда" ў праграме "Залатога шлягера" — 2001, напрыклад, прайшоў пад яго акампанементам.)

У Леаніда Леанідавіча багата вучняў, якія ўспамінаюць яго строгія ўрокі ды каштоўныя прафесійныя парады з вялікай удзячнасцю.

Н. К.

Жанчына, якая дыктуюць умовы

«Мінск. Тэатр імя Янкі Купалы. Віншую цудоўную, дзіўную, унікальную, чароўную, любую, ненаглядную, прамяністую, брыльянтавую Лілечку Давідовіч з юбілеем. Назаўсёды закаханы Барыс Эрэн».

Сваёй тэлеграмай вядомы рэжысёр амаль не пакінуў эпітэтаў для ўсіх астатніх, хто выходзіў на сцэну Купалаўскага тэатра, каб павіншаваць народную артыстку Беларусі Лілію Міхайлаўну Давідовіч. А гэтакіх людзей было шмат. Тэлеграмы з лепшымі пажаданнямі даслалі Савет рэспублікі Нацыянальнага сходу краіны, Федэрацыя прафсаюзаў РБ, лаўрэат прэміі якой з'яўляецца Лілія Міхайлаўна. Засведчыць павягу да зоркі першай велічыні прыйшлі прэзідэнт Беларускай канфедэрацыі творчых саюзаў І. Вашкевіч, старшыня Беларускага саюза мастакоў У. Басалыга, які ўручыў актрысе карціну, старшыня Саюза тэатральных дзеячаў, драматург А. Дударав (лепшым падарункам для актрысы сталася роля каралевы Боны ў ягоным спектаклі «Чорная панна Нясвіжа»), дэкан тэатральнага факультэта Беларускай акадэміі мастацтваў У. Мішчанчук, драматург А. Дзялендзік, які «прыгразіў»

актрысе складанай роляй у сваёй новай п'есе.

Сядзець у крэсле ды слухаць прыгожыя словы ў свой адрас — не ў характары Л. Давідовіч. Як сапраўдная актрыса, яна ў свой юбілей зноў працавала. Працавала для нас, глядачоў, у спектаклі «Умовы дыктуюць жанчына» Э. Эліса і Р. Рыза. Яе гераіня Філіпа дзіўна спалучае ў сабе халодны разлік і незвычайную лірычнасць, якая ў рэшце рэшт перамагае. Філіпа — толькі адзін са шматлікіх, але непаўторных вобразаў, якія Лілія Міхайлаўна стварыла за чатыры дзесяцігоддзі працы ў тэатры і кіно, на радыё і тэлебачанні. Глядачы шасцідзсятых захапляліся яе Ганнай Чарнушкай у «Людзях на балодзе» паводле І. Мележа. За выкананне гэтай ролі ў тэлевізійнай версіі твора актрыса была ўзнагароджана Дзяржаўнай прэміяй БССР. Сёння яе можна ўбачыць у спектаклях «Паўлінка» Я. Купалы, «Ажаныца — не журыцца» братаў Далецкіх і М. Чарота, «Страсці па Аўдзею» У. Бутрамеева, «Піраміда Хеопса» Ю. Ломуцава, «Ідылія» В. Дуніна-Марцінкевіча. Бясспрэчным поспехам стала апошняя роля Ліліі Міхайлаўны ў спектаклі «Чорная панна Нясвіжа» А. Дударова. Бона — Давідовіч перш за ўсё каралева,

галоўны клопат якой — дабрабыт дзяржавы. Але разам з тым яна жанчына, маці, якая адважна абараняе свайго сына ад «ведзьмы дзікае Літвы», якой уяўляецца ёй Барбара. Ад сялянкі да каралевы — не кожнай актрысе шчасціць прайсці такі вялікі шлях у тэатры.

Лілія Давідовіч займае ў трупі Купалаўскага тэатра пачэснае месца. Яе аўтарытэт бясспрэчны, яе словам заўсёды даюць веры. Гэта жанчына, якая заўсёды дыктуюць умовы — і ў жыцці, і на сцэне. Яна — светлы, моцны, шчыры чалавек і яркі талент. Са святкам вас, Лілія Міхайлаўна!

Юлія ПАЛАЧАНІНА

Гармонія Грома

Дзе Гром, там і навальніца. Не спусташальная стыхія, а жыватворная з'ява, якая нясе свежасць і чысціню творчага абнаўлення. Пазнаёмцеся з Громам, услухайцеся ў яго! Вы адчуеце Мелодыю і Рымт, Гармонію і Тэмбр. Зразумееце, якая ж яна — сапраўдная, жывая, ненадуманая народная Музыка.

Гром — гэта той, хто з нябесаў. Народжаны ў сутыкненні маланак. Калі пра гэта памятаеш, дык не задаеш пустых пытанняў: чаму ён, маўляў, такі «электрычны чалавек», «энергетычны», адкуль такая невытлумачальная арганічнасць шматграннай праяў ягонага таленту, чым сілкуецца перпетуум мобіле яго невычэрпных ідэй, несканчоных спраў...

Гром — гэта...

Гэта — Уладзімір Мікалаевіч Гром, заслужаны работнік культуры Беларусі. Музыкант-мультиінструменталіст, майстар па адраджэнні ды вырабе амаль забытых народных, спаконвечных беларускіх інструментаў, знаўца ды аранжыроўшчык, творчы інтэрпрэтатар фальклору, педагог.

«Крупіцкія музыкі», знаны далёка за межамі Беларусі ансамбль, — самабытная мастацкая з'ява Міншчыны, выстава-ная палешуком Громам.

Беларуская дуда (не блытаць з дудкай!)... У даўнія часы дуды, прабацькаўшчына якіх — Персія, былі распаўсюджаныя на землях беларускіх мо нават шырэй за пазнейшыя нацыянальныя сімвалы — цымбалы ды гармонік. Яны маглі б сцвердзіцца ў якасці нашай музычнай візіткі, даўшы фору рытуальным шатландскім валынкам. Адна з першых адроджаных у 20-м ста-

годдзі беларускіх дудаў — справа рук карадзея-Грома, які для вырабу пявучага «скуранага меха» ахвяраваў... модную жончыну спадніцу!

Рэпертуарныя зборнікі для фальклорных ансамбляў, для унікальных, мала распаўсюджаных сёння, але перспектывных народных інструментаў — плён рупнасці Грома.

Тэматычныя заняты творчай лабараторыі падчас фестываляў «Звіняць цымбалы і гармонік» у Паставах — захапляючыя, каларытныя, эстэтычна змястоўныя, відовішчныя, нібы музычны тэатр аднаго актэра і «сам сабе рэжысёра» — гэта неацэнны, жывы, практычны, прафесійны досвед і дар Грома.

Некалькі летаў таму разам з музыкамі-аднадумцамі ён стварыў ансамбль дудароў, які дэбютаваў у Паставах падчас фестываляў. (Асабліва эфектнай была праходка беларускіх музыкаў — Мікалая Сіраты, Аляксандра Крамка, Уладзіміра Грома, Віктара Кульпіна, Уладзіміра Бярберава ды іншых дудароў па ціхай зялё-

най вулцы мястэчка — з рытмічным каларытным «Штаком»). І вось пры Беларускам універсітэце культуры воляю Грома нарадзіўся новы самабытны калектыв: «Гуды». І назва шматзначная, і дзейнасць шматгранная. У «Гудах» — некалькі унікальных інструментальных складаў: старажытныя драўляныя беларускія трубы, падобныя зvonку да ўкраінскай трэмбіты; акарыны; дуды; дудачкі, жалейкі... Словам, цэлае сямейства народных духавых інструментаў! А сапраўдны бацька гэтага галасістага і досыць капрызлівага сямейства (не ў крыўду сказаць іншым таленавітым выканаўцам ды майстрам) — Гром!

Нядаўна ў Вялікай зале сталічнай філармоніі адбылася яго творчая вечарына. Уладзіміру Мікалаевічу споўнілася 50. Так што імпрэза прайшла як маляўнічае святкаванне «залатой» даты...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: дэбют ансамбля дудароў у Паставах.
Фота М. ЖЫЛІНСКАЙ

Уверх па лесвіцы Іакава...

Нядаўна доўга размаўляла з калегам, вядомым пісьменнікам, які ва ўсіх, як кажуць, на слыху.

Мне саюз ужо непатрэбны, — шчыра прызнаўся ён. — Што ад яго цяпер атрымаеш? А час такі, што трэба думаць пра сябе. Ды і мы гэтай краіне непатрэбныя. Ні я, ні ты. Ніхто з нас...

І безнадзейна махнуў рукою.

Я паспрабавала яго пераконаць. Нагадала, што калі фінансавую дапамогу нашы творцы атрымліваюць і сапраўды вельмі невялікую, то ўсё ж ёсць шмат іншых патрэб, якія хаця часам і неаўважаныя, але ўсё ж патрэбныя ў нялёгкім пісьменніцкім жыцці. Нагадала, што нядаўна сам ён прыходзіў у саюз па даведку для кватэры (а без яе бралі б з яго лішнія грошы за дадатковыя метры), што мы пастаянна клапацімся пра стыпендыі, гранты на выданне кніг, пра юбілей пісьменнікаў, якія дапамагае адзначыць менавіта саюз (колькі б давлялася плаціць толькі за арэнду залы!). І што, нарэшце, знікні СБП — што станецца з выданнямі, заснавальнікам якіх ён з'яўляецца — і яшчэ пра многае іншае. Ды вось жа прынялі толькі што новае папаўненне. Якія яны былі шчаслівыя! Колькі яны могуць зрабіць для беларускай справы!

А пасля той размовы адчувала доўгі час няёмкасць — гаварылі пра матэрыяльнае, а нічога, хаця мы маем справу са словам, не сказалі пра тое, што, магчыма, куды больш важнае сэнна для беларускіх пісьменнікаў духоўны асяродак, якім, нягледзячы ні на што, застаецца наша творчая арганізацыя.

Так, за апошнія гады адбылося шмат абразлівых, зневажальных дзеянняў, нібы наўмысна накіраваных на тое, каб штучна панізіць той высокі аўтарытэт, які заўсёды меў не толькі між творчых арганізацый, але і ў краіне наш Саюз пісьменнікаў.

Перш за ўсё гэта сама сённяшня яго назва. Калі мноства грамадскіх арганізацый носяць назву — Беларускі (напрыклад, Беларускі Саюз жанчын), то чаму мы — Саюз беларускіх пісьменнікаў? Хіба ёсць яшчэ адзін ці некалькі саюзаў пісьменнікаў? Татарскіх? Іспанскіх? Не. Лепшыя творцы краіны аб'яднаны менавіта ў гэтай арганізацыі.

Многім рэжа вока і слых нейкае чужое, непрыгожае скарочанае азначэнне ГА — грамадская арганізацыя, якая ўраўнівае які-небудзь саюз рыбалоўаў, куды можа запісацца кожны, з творчым саюзам, у якім кожны чалавек — талент. А талент — рэдкасць, ён даецца нямногім, і звычайна лічыцца багаццем любой краіны. Не хачу зневажаць рыбакоў альбо аматараў піва (якія мелі нават сваю партыю), але ж розніца тут відавочная, і здавалася б, яе не трэба нікому тлумачыць. Але — прымуслі рэгістраваць арганізацыю менавіта так, і пратэсты нічога не далі. Не пакінеш жа арганізацыю незарэгістраванай...

Пратэсты пісьменнікаў, выходзіць, не адчувальныя для ўлады. А гэта — грозны сімптом. Нічога добрага ён не нясе ні для Саюза пісьменнікаў, ні для грамадства, ні для самой улады. Калі не прыслухоўваюцца да голасу пісьменнікаў — значыць, грамадства перакошанае ў бок непавагі да Слова, да культуры, да духоўнасці, прадстаўнікамі якіх у вялікай ступені з'яўляюцца творцы.

І сапраўды — на апошнім з'ездзе СБП шмат гаварылася пра тое, што з тэлевізійных праграм амаль зніклі літаратурныя перадачы, што пісьменніку месца на тэлебачанні проста няма. І што ж мы ўзамен бачым на экране? Зраніцы да вечара — нізкапробныя, маламастацкія перадачы, драбнатэм'е. Такім густым правінцыялізмам патыхае ад пераважнай большасці перадач, што здаецца, нібыта стваральнікі іх з усяе сілы дэманструюць няздатнасць беларусаў да высокіх духоўных уз-

лётаў, да няспынай працы душы, якімі славіліся лепшыя творы нашай культуры.

Калегі-пісьменнікі, што некалькі год шчыруюць над разбурэннем гэтага Саюза беларускіх пісьменнікаў, перасталі тэлефанаваць са зласлівым пытаннем "Ну, як вы там, пасля таго, як мы пазбавілі вас давольствія"? Мабыць, таміліся чакаць, пакуль мы сыдзем з тых некалькіх пакояў, дзе размяшчаецца цяпер наша творчая арганізацыя і куды яны хацелі б увайсці на правах навастворанага імі тайнага пакуль для ўсіх астатніх органа.

Што ж, яны сапраўды таго-сяго дабіліся — без аніякіх тлумачэнняў вось ужо на сем месяцаў перапынілася сціплае фінансаванне Саюза пісьменнікаў, асабліва неабходнае таму, што Дом літаратара, які перад з'ездам цвёрда абяцаў нам вярнуць віцэ-прэм'ер М. Дзямчук, усё яшчэ не вернуў, а грошы ад яго арэнды кормяць, як вядома, не пісьменнікаў. Гэты год пачынаецца з судовай цяганіны — замест таго каб траціць сілы на ўмацаванне нашай арганізацыі, чые трохгадовай даўнасці даўгі мы толькі-толькі выплацілі, мы падаём у суд на Міністэрства фінансаў. Здавалася, вось ужо пачыналася тое, дзеля чаго мы прыйшлі ў кіраўніцтва, — палёгка цяжкага пісьменніцкага жыцця, дапамога, стыпендыі на творчыя праекты. Ажню не! Пакуль мы працавалі, як кажуць, не паднімаючы галавы, нашыя "дабрадзеі" шчыравалі ў іншым кірунку.

З'езд не апраўдаў іхніх чаканняў — выбралі не тых, а з будучай рады выкінулі якраз тых, каго выкідалі як даўней, так і цяпер. А ім жа так хочацца прызнання! Хочацца прэміі і званняў, на шляху да якіх усё яшчэ стаіць гэты саюз.

Гэты — які прызнае толькі сапраўдныя таленты, а не тых, хто лічыць, што настаў іхні час і можна пралезці ў лаўрэаты, нягледзячы на адсутнасць сапраўднага таленту. Хто гатовы дзеля салодкага жыцця запарадаць і незалежнасць краіны, і ўсялякія гэтыя "дэмакратычныя штучкі", нахшталт свабоды творчасці і права на ўласную думку. Хто заклікае пяць толькі панегірыкі ўладзе, падпяваючы ўсяму, што яна ні зробіць — нават калі па касцах ахвяр сталінізму тая правядзе дарогу "да светлага будучага", не ведаючы, што нічога не знікае бяспследна, асабліва ж пакуты нявінных... А што панегірыкі бяздарныя — хто ж сёння будзе разбірацца, наколькі графаманскі твор напісаў НН у нястрымным параксізме халуйства?

Толькі гэты саюз.

І таму — ату яго!

З вялікай трывогай сачу за ўсімі спробамі вось такога наўмыснага разбурэння нашай творчай суполкі. Таксама, здаецца, і ненаўмыснага, проста бяздумна-амбіцёзнага. За апошнія гады вырасла цэлае маладое пакаленне, якому сцвярджалі розныя "настаўнікі", што Саюз пісьменнікаў — сталінская, састарэлая арганізацыя, што яе трэба змяніць. Маўляў, там адны бездары, паслужлівыя халуі былой камуністычнай улады. Называліся іменны — з малой літары: розныя панчанкі, макаёнкі. Цвяліліся з класікаў, скакалі па нябожчыках, некаторыя з якіх прайшлі і праз сталінскія лагеры.

Але апошняе дзесяцігоддзе паказала — пакуль што ў вельмі мадэрновых, вельмі расшчупленых гэтых "нізвяргальнікаў" няма не толькі значных, але і проста цікавых мастацкіх твораў, якія б захапілі чытача. А безчытача чаго вартыя ўсе высілки? Пісаць адзін для аднаго і цешыць уласнае самалюбства, аб'яўляючы сябе геніямі — можна. А напісаць вершы, якія пішуць, напрыклад, самыя маладыя сябры саюза Янка Лайкоў альбо Ірына Дарафейчук, Валерыя Кустава ці Віктар Жыбуль, Вольга Базылёва ці Лера Сом — усе тыя, хто так ці інакш

групуюцца вакол Саюза пісьменнікаў — гэта зусім іншае...

Ва ўсе часы пісьменнікаў трымала перш за ўсё таленавітае Слова. Але сёння трэба гаварыць пра тое, што бязмерна ўзраста адказнасць за яго.

Сёння час цяжкай, чарнай працы — па ўмацаванні нашых выданняў, па ўзняцці іхняга ўзроўню, бо ідзе бязлітасная барацьба за чытача, а ягонае кола ўсё меншае, таму што катастрофічна скарачаецца колькасць беларускіх школ. Беларускаму Слову трэба выстойваць ва ўмовах неспрыяльных, нялітасцівых да яго. І таму асноўны удар прыходзіць на пісьменнікаў.

Ці гатовыя мы выстойваць? Ці гатовыя мы бачыць свой саюз не як даёнку, а як духоўны асяродак, на які ўсё яшчэ раўняецца грамадства, у якім — усё яшчэ! — шукае духоўныя арыенціры і ад якога немінуца адвернецца, калі мы і далей будзем публічна наладжваць "разборкі палётаў", тапіць адзін аднаго ў брудзе і знявагах, калі мы ва ўласных выданнях будзем сцвярджаць, што літаратуры сёння няма, за выключэннем адзінак?

А між тым варта ўзяць у рукі "Полымя" і "Малодосць", "Літ" і "Неман" — літаратурны працэс працагваецца, і ў самых глухих кутках Беларусі чытаюць нашы вершы, прозу і артыкулы. Так, сёння не час Літаратуры, але яна — ёсць!

Большасць пісьменнікаў пачынае разумець, што, толькі трымаючыся разам, працуючы не толькі на сябе асабіста, а на ўсіх дзеля ўсіх, мы здольныя ўздымаць наш агульны аўтарытэт, ствараць "ахоўны парасон" не толькі над сваім прафесійным саюзам, але і над народам, дзеля якога мы працуем.

Мы працуем над тым, каб ён не застаўся без роднай, тысячагоддзямі выпрацаванай ім жа мовы.

Мы працуем над тым, каб ён успомніў сваіх сыноў і дачок, што духоўнымі высылкамі ўздымаў яго да зорак.

Мы працуем, каб ён не растварыўся ў іншых народах, колькаска большых і спрытнейшых.

І збярэць гэта ў нас могуць толькі тады, калі мы самі паддамося.

Правакацыям ці ўласным амбіцыям, калі крыўда ці непрыязнасць засцілае вочы, і мы не здольныя забыцца на іх і цвяроза ўбачыць, што калега, які непрыемны нам асабіста, усё роўна патэнцыяльны саюзнік, таму што ён, як і мы, працуе на Беларусь.

Самасці — можа, самаму страшнаму граху, калі здаецца, што навакольныя недадалі ўвагі і павагі, не зразумелі нашае геніяльнасці. Тады замест светлага імпульсу дабрны і азоранасці пісьменнік генеруе чорную, страшную энергію разбурэння...

Зайздрасці — калі не хочам верыць Лёсу, які раздае свае дарункі не пытаючыся ў нас. І яшчэ многаму, што атручвае самыя чыстыя памкненні і няўмольна згінае, спускае ўніз па той слаўтай "лесвіцы Іакава", па якой ідзе сталенне Душы і якая вызначаная на слаўтай іконе "Неапалімая Купіна" побач з Багародзіцай. Жанчынай, якая нарадзіла Хрыста і тым дала свету новае светаадчуванне, галоўнае ў якім пачуццё ахвярнасці за іншых, стварэнне новай зтыкі чалавецтва.

Беларусь нездарма ў многіх патэтных творах называецца таксама Маці ("Маці родная, маці — краіна, чым суцішыцца гэтакі боль?"), а мы адчуваем сябе ейнымі дзецьмі. Як напісаў Васіль Зуёнак, сярод нас ёсць "адраджэнцы і адрачэнцы". Дык хто кожны з нас?

Думаецца, што напярэдадні светлага свята Раства Хрыстова ўсім нам варта яшчэ раз падумаць аб гэтых простых і вечных ісцінах.

Вольга ІПАТАВА,
старшыня Саюза
беларускіх пісьменнікаў

АБСЯГІ

МАГІЛЁЎШЧЫНА...

Аб'яднанне святкуе юбілей

Сёлета святкуе юбілей народнае аб'яднанне "Мастацтва", якое дзейнічае пры Горацкім гісторыка-этнаграфічным музеі. Заснавана аб'яднанне дзесяць гадоў таму. А кіруюць ім Валянціна Белавусава і Таццяна Драздова. Сябры аб'яднання — людзі розных прафесій, знітанавыя любоўю да мастацтва. Яны ладзяць выставы, падтрымліваюць культурніцкія стасункі з магилёўскімі музеямі: краязнаўчым і мастацкім, а таксама з Краснапольскім, Шклоўскім краязнаўчым і Нацыянальным мастацкім музеем у Мінску. Зараз "Мастацтва" рытуе ў Магілёве выставу работ жывапісца Алега Баравікова. Пяць год таму аб'яднанне выпусціла каталог, у які ўвайшлі звесткі аб мастаках і майстрах дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Сёлета мяркуецца выдаць удасканалены яго варыянт, кнігі па этнаграфіі, метадычныя брашуры па календарна-абрадавай творчасці.

Лідзія МАХІНА

ВІЦЕБШЧЫНА...

Святло роднай песні

Фальклорны ансамбль "Бесялухі" стаў, можна сказаць, візітоўкай гарпасёлка Коханавы Талачынскага раёна. Амаль дваццаць гадоў дораць самадзейныя артысты сваё мастацтва людзям. Калі спяваюць — радуецца душа і сэрца, поўняцца святлом роднай беларускай песні. А асабліва галасістая — кіраўнік калектыву Кацярына Варанко.

У 1988 годзе коханаўскім "Бесялухам" прысвоена ганаровае званне народнага калектыву. Яны выступалі ў Маскве, Пецярбургу, Польшчы, у многіх гарадах і мястэчках Беларусі, з'яўляюцца неаднароднымі дыпламантамі разнастайных фестываляў народнай творчасці. Зараз артысты выступаюць з навагодняй святочнай праграмай.

Алесь МАЗУР

БРЭСТШЧЫНА...

Змене — шырокую дарогу

Нядаўна ў абласным цэнтры адкрылася выстава маладых мастакоў Берасцейшчыны. Студыя маладых была створана летась, у ёй — 9 жывапісцаў. Але на выставе экспануюцца работы 26 аўтараў. Гэта ледзь не палова з агульнай колькасці сябраў абласной арганізацыі Саюза мастакоў. Сапраўдны змена. Не толькі колькасная, але й якасная. Як адзначыў на адкрыцці выставы старэйшына берасцейскага жывапісца Пятро Данеля, уражае, што кожны з аўтараў — розны, кожны шчыра імкнецца да сапраўднага мастацтва. У экспазіцыі годна прадстаўлены жывапіс, графіка, кераміка, скульптура ў дрэве і метале. Творчы дыяпазон маладых майстроў надта шырокі: ад рэалістычнага, традыцыйнага народнага беларускага мастацтва да "супермадэрнізму". Старшыня абласной мастакоўскай арганізацыі Міхаіл Канькоў падкрэсліў, што аналагічныя выставы стануць традыцыйнымі, а дарога для маладых заўжды будзе адкрытая.

Чарговае пасяджэнне

Апошняе леташняе пасяджэнне абласнога літаратурнага аб'яднання "Зараніца" (кіраўнік — празаік, выкладчык мясцовага дзяржуніверсітэта Мікола Сянкевіч) прайшло ў Брэсцкай гарадской бібліятэцы з актыўным удзелам чытачоў. Гаворка ішла пра новыя кнігі, найперш — маладых аўтараў, якія надрукаваліся летась, пра штомесячны літаратурны старонкі ў абласной газеце, сустрэчы з украінскімі пісьменнікамі. Гучалі вершы аўтараў, якія ўпершыню прыйшлі на пасяджэнне. Са сваімі новымі песнямі на вершы берасцейцаў пазнаёміла самадзейны кампазітар і спявачка Галіна Гедзік.

"Жывая зямля"

Зусім нядаўна на паліцах кнігарань Берасцейшчыны з'явілася кніжка настаўніка, краязнаўцы і пісьменніка Аляксея Філатава "Жывая зямля". У ёй — лірычныя і гумарыстычныя мініяцюры, напісаныя аўтарам на працягу ягонага жыцця. Гэта ўжо восьмая кніжка берасцейскага празаіка, якога не пестіла жыццё (Філатаў быў вязнем фашысцкага канцлагера) і які зараз поўны аптымізму і новых творчых задум. Прэзентацыя кнігі адбылася на сустрэчы з былымі малалетнімі вязнямі, прысвечанай 10-гадзю ўтварэння Берасцейскай абласной арганізацыі былых ахвяр фашызму.

Сымон АКСЕНІН

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Прайшоў мастак праз вайну

Тэма Вялікай Айчыннай заняла цэнтральнае месца ў творчасці былога франтавіка, вядомага гомельскага жывапісца Мікалая Палянкава. Вучыўся ён у Віцебскай мастацкай вучэльні. Адсюль пайшоў на фронт. У жорсткіх барах пад Рэжвам чудам застаўся жывым — гарэў у танку. Дайшоў да Чэхаславакіі, дзе і сустрэў Перамогу. З вайны не вярнуліся многія выкладчыкі і студэнты вучэльні. У іх памяць Мікалай Сцяпанавіч напісаў карціну-рэзв'ём.

Вялікім зместам напоўнены твор "Бярозавік". У цэнтры палатна партызанкі і бярозы. Жанчыны частуюцца сокам роднай зямлі. Хутка вясна, хутка перамога! Рэпрадукцыі гэтай карціны змешчаны ў многіх выданнях. Яе ўключыў у сваю аўтабіяграфічную кнігу "Жыццё і творчасць" народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін...

Творы мастака ацэнены на заслугах. Яны экспануюцца ў розных музеях, у тым ліку і ў Нацыянальным мастацкім.

Мікалаю Палянкаву споўнілася днямі 80 гадоў.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

На здымку: гомельскі жывапісец М. Палянкаў.

МІНШЧЫНА...

Ёсць на Ключыне Парнае

Паэт Алег Нікулін жыве і творыць у вёсцы Гурнаўшчына, што на Ключыне. Друкаваўся ў часопісах "Першацвет", "Малодосць" ды іншых выданнях. А зусім нядаўна ў якасці галоўнага рэдактара выдаў першы нумар часопіса маладых літаратараў Клецкага раёна "Вольны Парнас". У ім — навіны, публіцыстыка, літаратурныя творы, у тым ліку і самаго Алега Нікуліна. Для цікавых мае рацыю паведаміць рэдакцыйны адрас:

222641, в. Гурнаўшчына Клецкага раёна Мінскай вобласці, вул. Школьная, д. 34, тэлефон 4-16-95.

Міхась МАЛІНОЎСКІ

Новыя фарбы спрадвечнай зямлі

Дзіўная рэч — займеўшы за сваю нацыянальную гісторыю колькі літаратурных генаў, і маючы сёння столькі вялікіх, выдатных, вядомых і проста таленавітых паэтаў і пісьменнікаў, мы ўсё чакаем з яўлення свайго адзінага, існага Паэта і Прарока, які СКАЖА і — ЗБУДЗЕЦЦА... Так, так, збудзецца якраз тое — мройліва-запаветнае, аднойчы-магчымае...

Гэта як чаканне зямнога адкрыцця Ісуса Хрыста. Але ж, не забудзьма, што павінна папярэднічаць гэткаму ўсенароднаму святаму — Апакаліпсіс...

Нешта блізкае да таго, апісанага Янам Багасловам у сваім "Адкрыцці", мы сёння ўжо маем: радыяцыйны Чарнобыль, нацыянальны і духоўны заняпад, уладнае цемрашальства і рабскае ідалапакланенне...

Ды, па ўсім відаць, гэтага недастаткова, каб усядоміць, адпакутаваць і ачысціць...

Але ўсё адно над кожным паэтычным дэбютам у друку, над кожным новым вершаваным зборнікам схіляешся з непераададлым душэўным трываннем і з неспатольным спадзевам на тое самае АДКРЫЦЦЕ...

Так праз пошту атрымаў я новую кніжку вершаў Венанцы Бутрыма "У БАРВАХ ЗЯМЛІ". Аўтар — мастак з Баранавічаў.

Чалавек з дастатковым і няпростым жыццёвым вопытам. Паэтычны першынец мастака пабачыў свет пад цёплым дахам грамадскай арганізацыі "Творчага згуртавання "Святліца", якім, не шкадуючы сваіх сіл і здароўя, апыкуецца спадар Аляксей Бакач. Паболей бы ў нашай Айчыне такіх самаадданных і заангажаваных нацыянальнай ідэяй нескаронных патрыотаў.

Адрэдагавала ж кніжку наша выдатная паэтка Данута Бічэль, хоць баранавіцкія аўтары не ўваходзяць у яе гарадзенскую парафію, а — у берасцейскую, прыналежаючую па тэрытарыяльна-адміністрацыйным падзеле да юрысдыкцыі абласнога літсакратара СБП Алеся Каско... Але ж хіба можа быць абмежаваная сапраўдная паэзія?!

Цяпер — што да самой кніжкі: да нутра, душы і "ўдзьмутага" ў яе творчага духу. (Прашу толькі прабацьчы і дадаць, можа, недарэчны тут празаізм: кніжка, як для правінцыйнага выдання, мае даволі прыстойны выгляд, 90 старонак добрага друку на адмысловай паперы, 200 асобнікаў накладу і гожае аўтарскае афармленне.)

Але будзем шчырымі, нават апускаючы сябе з высокага неба на грэшную зямлю, як наш аўтар у вызначэнні сваіх вершаў: *Яшчэ не песні — адгалоскі іх, настройка струнаў... Яшчэ не колер ўзніўленай палітры — а успамін...*

Венанцы Бутрым (якое імя і прозвішча! — нацыянальнае, паэтычнае, з асацыятыўнай алітэрацыяй да блізка-зямляцкага — усюго 5 км да Крошня!) — міфалагізаванага класіка Паўлюка Багрыма) па сваёй адпрыроднай сутнасці — лірык. Адсюль — наскрозь мастацкі выпакутаваны погляд на свет... Каб не быць галаслоўным працуючы колькі яго вершаваных строфаў, адначасна зазначыўшы, што ўсё ж цэльнай завершанай паэтычнай карціны дамагаецца ён, на жаль, не заўсёды. Але ўжо калі такое здараецца, то непадробнае паэтычнае майстэрства яго паўстае перад чытачом ва ўсёй сваёй выбітнай завершанасці. Як вось гэтае

васьмірадкавае таемна-трапяткое дзіва: *Прылятала прыцемкам птушка, а якая — ніхто не пазнаў. Вецер нават лістка не крапаў, сарамліва галінкай не гушкаў, зухаватаець, сумеўшыся, траціў, як на дрэва садзілася тое... Пер'е мела яна залатое і блакітныя вочы дзіцяці.*

Таму-сяму можа падацца, што пры нашых сённяшніх грамадска-палітычных варунках вершы Венанцы Бутрыма недастаткова цвёрдыя і ўпэўненыя (як таго хацелі некалі, скажам, Максім Багдановіч: *трэба з сталі каваць, гартаваць гібкі верш — што між іншым не зусім дастасоўваецца да яго іміджу паэта "чыстай красы"*), затое ў радках Венанцы Бутрыма пульсуюць бунтарная кроў і параненая птушкай б'ецца жывое пачуццё смяротнага зямнога чалавека.

Працуючы адзін з вершаў цалкам. *Флёксаў купіны тлеюць. А змрок акрыяў, загусцеў, ападае. Да акорда акорд — і вянюк, што не вяне і квет не губляе. І цямней, і цямней. І пара на дабрачак сказаць тыя словы, каб спакойна заснула трава, і дзіваціны схлілі галовы. Нібы голас дзіціства — ледзь чутны, нібы пах несабранага мёду! І зліліся харалам магучым дні: калыскі, жыва, адыходу... Прыйдзе час — усё патонне ў начы. Даняці. Не згубіць. Зберажыць.*

Дай нам Божа гэтае (астатняе) спраўдзіць... А што тычыцца няспраўджанага нашым паэтам, то хто з нас дасканалы ў такой творчай дзеі, як паэзія? Рамеснікі мы — нават перад жывымі класікамі, але, хоць і не святныя, а ўсё ж гаршкі свае лепім... І верым, што адзін з наступных выйдзе на славу.

Каб нехта ўбачыў — слаўны міг удачы! — не слотай змучаны, здраццельны лог, а рай зямлі для ўсіх — і не іначай! — ступішы там, дзе я працісі не змож.

Такі ён, Венанцы Бутрым. Самаадданы, незайздрослівы, няспешны і майстравіты прыгонны беларускай паэзіі (здаецца, метафорыка барадулінскай). І чым больш будзе такіх прыгонных, тым вальней будзе ў нашай Айчыне жыць, тварыць і родным словам спявацца...

Легал

Агмень беларускасці

Каб адчуць яго сонечнае ўздзеянне, раю заглянуць у 571 аўдыторыю галоўнага корпусу Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка. І душа ваша, пазбавіўшыся гарадскога тлumu, ажыве і суцшыцца ў радасным узрушэнні ад судакранання з родным, дарагім і любым, што раней можна было ўбачыць у кожнай прыстойнай беларускай сям'і, у святочна-кірмашовых строях нашых адухоўлена прыгожых дзяўчат, маладзіц і бабuleк. Дый тое, што прызначалася на побытавыя патрэбы, дзеля нялёгкай сялянскай працы, рабілася не абы з рук, а дыхтоўна і дбайна.

Пра гэта вы ўпэўніцеся ў названай вышэй аўдыторыі, — якой апыкуецца кафедра тэорыі і гісторыі культуры.

Кафедра перасягнула нядаўна свой дзесяцігадовы рубж, а аўдыторыі ад пачатку свайго, скажам так, адухоўлення — пяцігадовы. Узначальвае выкладчыцка-навуковы калектыў доктар навук, прафесар, пісьменнік і проста разумны і таленавіты чалавек Аляксей Рагуля.

Добра вядома ў навуковым і літаратурным асяроддзі імя Уладзіміра Васілевіча. Асабліва значны плён ім сабраны на ніве беларускай народнай творчасці. Чаго варты трохтомны фальклорны збор, які адразу ж знік пасля выхаду. Уладзіміру Аляксандравічу належыць ідэя і першынец і ў аздабленні той самай аўдыторыі, своеасаблівага музея, у якім багата прадстаўлены па рэгіёнах беларускае народнае ткацтва, вышывка, разнастайныя прадметы побыту. І за гэты неацэнны скарб нікому не заплачана і капейкі. Усё адбылося на энтузіязме і нястомнасці найперш самога завадатара, а потым тых, каго ён натхніў сваёй высакароднай задумай. Гэта вясковыя людзі, да якіх што-лета прыязджаў са студэнтамі запісваць песні, замовы і абрады. А заадно распывалі пра рэчы матэрыяльнай культуры. Бо ці ж невядома, што многае ў вачах вяскоўцаў страціла сваю былую каштоўнасць і пільца ў старых скрынях і куфрах, а то і проста ў закутках на гарышчы. Яны, пачуўшы, што ўсё гэта, хараша падноўленае і пачышчанае, пачне зноў у пашанотным месцы радаваць чалавечнае вока, аддавалі.

Ананімных дарункаў у гэтай захавальніцы народных скарбаў няма. Калі ты нават прынес сюды такую малапрыкметную рэч, як верацяно, усё адно тавае прозвішча будзе занесена ў агульны спіс ахвярадаўцаў. А на саміх рэчах ёсць пазнакі, адкуль і ад каго яны паходзяць. Але найбольш поўную характарыстыку можна прачытаць у адмысловай кнізе, якая захоўваецца тут жа ў аўдыторыі, у шафе.

Мяркую, ніхто не будзе аспрэчваць, што заняты ў такой аўдыторыі праходзяць зусім на іншым эмацыянальным узроўні, чым там, дзе вочы ўпіраюцца ў шчыра, абшарпаныя сцены, падлогу і столь. Незалежна ад таго, які прадмет тут выкладаецца. Хачу адзначыць цікавую асаблівасць навучання ў гэтай вучэльні, што носіць імя славутага беларускага паэта, шчырага патрыёта роднага краю Максіма Танка. Рэктарам БДПУ працуе Леанід Ніканоравіч Ціхануа, па нараджэнні чалавек рускі, што зусім не замінае яму быць патрыётам Беларусі, глыбока разумець праблемы нацыянальнай адукацыі.

Зыходзячы з таго, што на Беларусі цяпер пераважае руская школа, выпускнікі якой недасканала ведаюць родную беларускую мову, у педуніверсітэце навучаюцца і набываюць дзве спецыяльнасці, у выніку чаго выходзяць адсюль настаўнікі, што маюць права пачаць з асноўнай спецыяльнасцю, скажам, геаграфіяй альбо сацыяльнай псіхалогіяй, выкладаць і беларускую мову. Ды найбольш істотна, што пры такім навучанні ва ўніверсітэце яны авалодваюць роднай мовай так, каб можна было на ёй свабодна і нязмушана весці свой асноўны прадмет.

Кафедра, якую ўзначальвае Аляксей Рагуля, забяспечвае выкладанне такіх дысцыплін, як айчынная і сусветная культура, фальклор і этнаграфія. Апрача гэтага, супрацоўнікі часта выступаюць ініцыятарамі розных сустрэч, у тым ліку і з беларускімі пісьменнікамі. Так, зусім нядаўна на высокім эмацыянальным і інтэлектуальным узроўні зладзіліся вечарыны з Нілам Гілевічам і Генадзем Бураўкіным. Не кажу пра тое, як гэтыя майстры слова ўмеюць валодаць аўдыторыяй, бо гэта агульнавядома і ў гэтым не адзін раз пераконваліся чытачы-слухачы на сустрэчах з імі. Але не менш узрушвае і само ўспрыманне моладдзю іх вершаў, а таксама адказаў на вусныя і пісьмовыя пытанні. У такіх спатканнях з Генадзем Бураўкіным мне як выдаўцу яго-

най кнігі паэзіі "Паміж зоркай і свечкай" даводзілася браць удзел дзiesiąты разоў. І не ведаю выпадку, каб хоць раз аўтар на якім пытанні "пракалоўся", каб ягоны адказ быў недастаткова аргументаваным, ухілістым і пакінуў аўдыторыю на пэўны час расчараванай. А пытанні, якія задавалі яму ў сценах і медычнай акадэміі, і тэхналагічнага ўніверсітэта, і тут, у танкаўскім, вельмі няпростыя, яны сведчаць аб нараджэнні новага пакалення беларускай культуры ўвогуле, глыбокага разумення становішча, у якім цяпер знаходзіцца народ і дзяржава.

Праз дзень пасля сустрэчы з Г. Бураўкіным у сценах той жа аўдыторыі меркавалася правядзенне кафедрай тэорыі і гісторыі культуры навукова-практычнай канферэнцыі "Традыцыйная народная культура і сучаснасць", куды я і атрымаў запрашэнне. І прыйшоўшы, не пашкадаваў. Хоць, скажу шчыра, у мяне на мерапрыемствы такога кшталту выпрацавалася алергія яшчэ падчас працы навуковым супрацоўнікам у акадэмічным інстытуце літаратуры. Бо даводзілася і проста выседжаць ці па абавязку службы, ці з увагі на выступоўцаў, а то і дзеля фармальнага запынення аўдыторыі ў незаўздроснай ролі статыста. А тут было цікава ад самага пачатку.

Асноўным дакладчыкам быў Аляксей Рагуля. Асабліва парадавала ў яго выступе здольнасць бачыць сваю нацыянальную культуру ў сусветным культуралагічным кантэксце, у святле найноўшых тэорыі і тэндэнцый.

Свежа гучалі на пленарным пасяджэнні і зацікаўлена ўспрымалі аўдыторыяй, дзе пераважалі студэнты-старшакурснікі, выступленні выкладчыка БДУ Т. Наваградскага "Праблемы і задачы беларускай этналогіі", супрацоўніка Інстытута філасофіі НАН Беларусі С. Санько "Традыцыя і дэканструкцыя", выкладчыкаў БДПУ імя М. Танка І. Вуглік "Традыцыйная культура і псіхатэрапія" і Н. Здановіч "Фарміраванне традыцый вытворчасці дымленай і глянцаванай керамікі на Беларусі".

А па абедзе працавалі дзве секцыі: "Актуальныя праблемы фалькларыстыкі і этнаграфіі" і "Фальклорныя традыцыі ў гісторыка-культурным працэсе", якімі кіравалі В. Сухая і гэганы А. Рагуля.

Апрача гэтага, у пералпынасць усіх парадавалі беларускія народныя песні ў набліжаны да аўтэнтычнасці выкананні. Зладжана і хараша спявалі студэнты Алеся Белая і

Аліна Дзямешка, якія арганічна засвоілі выканальніцкую манеру народных спявачак. Зусім верагодна, што дзяўчаты ўліюцца ў фальклорны гурт "Гуда", што існуе пры кафедрцы гісторыі і тэорыі культуры, спявачкі якога — Вольга Карпцова і Вікторыя Міхно хараша выявілі ўменне выконваць беларускі спеў у яго праўдзівай народнай манеры. А вось Наталля Байдзіна — сапраўдная прафесійная артыстка, выкананне якой вызначаецца яркай адметнасцю, здольнасцю перажываць і перадаваць у народнай песні тую непрыдуманую, найчасцей тужліва-роспачныя пачуцці, тую душэўную перажывальнасць і шчырасць, якія былі ўласцівымі тым, хто ствараў песню не дзеля забавкі, а тым больш не дзеля заробку, а жыў у слове і мелодыі, выяўляў боль, скруху, а часамі і радасць, якімі поўніліся душы простых у паводзінах, але духоўна багатых беларускіх жанчын. Дык няўжо пад наступам так званай папсы ўсё гэта знікне і назаўсёды забудзецца?! Каб засцерагчыся ад такой бяды, і робяць усё ад іх залежнае супрацоўнікі кафедры пад кіраўніцтвам А. Рагулі. Наталля Байдзіна выкладае тут вусную народную творчасць і беларускую культуру, а дасюль спявала ў вядомым гурце "Агмень", які разам са сваім арганізатарам і кіраўніком, вядомым музыкам і кампазітарам Алесем Рашчынскім аб'ехаў, маючы бяспспрэчны поспех, шмат краін.

Цікава ў жыцці бывае: краіна канферэнцыі я зайшоў у майстэрню да свайго земляка і сябра Кастуся Качана. Пачаў расказаць пра толькі што вынесеныя з педуніверсітэта ўражанні.

— Дык я ж іх ведаю! — радасна ўсклікнуў Кастусь і дастаў з паліцы ладны стос папер. Як вывілася, гэта былі рэцэнзіі-ўражанні студэнтаў другога курса музычна-педагогічнага факультэта, напісаныя імі пасля наведвання майстэрні, куды іх прыводзіла толькі што згаданая Наталля Байдзіна.

Далучаць маладое пакаленне да прыгажосці і дабрыві, да глыбінных каранёў сваёй нацыянальнай культуры, своеасаблівасць і багацце якой па-сапраўднаму можна адчуць толькі ў абсяжым сусветным кантэксце — хіба гэта не высакародная мэта, якой ахвярна слугуе калектыў, што адзначае сваё дзесяцігоддзе. Няхай ім шчасціць на сонечнай дарозе ў будучыню.

Яўген ЛЕЦКА
Фота А. КАЛЯДЫ

Назва, вынесена ў загаловак, гэта не даследаванне, не гістарычны нарыс, а літаратурны музей, які дзейнічае ў СШ № 1 горада Лагойска. Даведаўся я пра яго, калі з земляком Міхасём Зарэмбам як былыя вучні гэтай школы прыезджалі туды па запрашэнні дырэктара Мечыслава Пятровіча Грузда з нагоды юбілею майго калегі і сябра. Сустрэча з вучнямі і настаўнікамі прайшла вельмі добра, уцешна было слухаць з вуснаў дзецей, як яны чысцоткай беларускай мовай распавядаюць пра жыццёвы і творчы шлях пісьменніка, чытаюць яго творы, дзеляцца ўражаннямі ад прачытання.

На той сустрэчы са школьнікамі і даведаўся пра музей. Захацелася паглядзець, пазнаёміцца з яго ўладкаваннем, экспазіцыяй, таму і звярнуўся да закахавальніцы і арганізатара музея, настаўніцы роднай мовы і літаратуры Веры Рыгораўны Саўрыцкай.

Цікаўлюся: калі і з чаго пачынаўся музей? Вера Рыгораўна прыйшла ў Лагойскую СШ № 1 з Гайнаўскай, дзе працавала шмат гадоў. Прыйшла невыпадкова. Яе перавяла сюды загадчыца райана В. Гатоўка. "Перавяла з умовай, — прызнаецца Вера Рыгораўна, — што я ствару ў школе музей. А ёй гэту ідэю падкінуў, відаць, Віктар Антонавіч Несцяровіч. Ён некалі працаваў настаўнікам, пасля журналістам у нашай раённай газеце "Ленінскі сцяг", збіраў і збірае фальклор, народныя песні Лагойшчыны... Гэта яго ідэя".

Веру Рыгораўне, чалавеку энергічнаму, з арганізатарскімі здольнасцямі, ідэя была па душы, і яна адразу ўзялася за яе ажыццяўленне. Пачала з кансультацый са спецыялістамі Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, а потым ужо збірала матэрыялы для экспазіцыі. Гэта было ў пачатку 80-х.

Вера Рыгораўна завяла мяне ў памяшканне музея і вымушана была ісці праводзіць урок, а я застаўся знаёміцца з экспазіцыяй.

Першы стэнд знаёміць з выдатнымі гістарычнымі асобамі, лёс якіх звязаны з гэтай зямлёй.

Найперш гэта прадстаўнікі магнацкага роду Тышкевічаў, які астэляўся тут яшчэ ў XVI стагоддзі, набыўшы ў сваю ўласнасць Лагожаск з наваколлем. Пра графаў Тышкевічаў у БелСЭ напісана, што яны былі "жорсткімі прыгняталнікамі бел., укр., літ. і польск. народаў". Мабыць, гэтае вызначэнне ў нечым справядлівае, але трэба мець на ўвазе, што тады быў такі свет, існавалі такія адносіны паміж саслоўямі. Між тым прадстаўнікі роду Тышкевічаў зрабілі значны ўнёсак у навуку і асвету, у развіццё тэатральнага мастацтва тагачаснай Беларусі. Так, Канстанцін Півіч Тышкевіч (1806 — 1868) быў заснавальнікам навуковай

археалогіі, сам быў археолагам і этнографам. Па ягоным шляху археолага, гісторыка, этнографа і краязнаўцы пайшоў і малодшы брат Яўстафій Півіч (1814 — 1873).

Нечакана для сябе я даведаўся з матэрыялаў музея, што Мясцэцкі Смарыцкі (свецкае імя Максім Герасімовіч), беларускі і ўкраінскі царкоўны і грамадскі дзеяч, аўтар "Граматыкі...", якую Міхаіла Ламаносаў называў "вратамі сваёй уменнасці", меў нейкае дачыненне да майго малой радзімы — Лагойшчыны: нейкі час ён жыў у маентках князя Саламярэцкага (Саламярчэ, Бараўляны, Лагойск)... Даведаўся, што ў Лагойску жыў Ігнат Шыдлоўскі — пісьменнік і перакладчык, нават славыты В. Дунін-Марцінкевіч, які ў апавесці "Вечарніцы" апісаў Лагойскі замак... Ёсць у музеі і выявы вокладкі і тытульнага ліста кнігі Мар'яна Даленгі-Хаданоскага "Аб славянстве да хрысціянства", партрэт Эдмунта Вярыгі — аднаго з арганізатараў паўстання 1863 года пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага...

Далей разгорнуты галоўны стэнд, прысвечаны вялікаму песняру беларускага народа Янку Купалу, жыццё якога вельмі цесна звязана з Лагойшчынай. Шмат экспанатаў грунтоўна расказваюць пра дзіцячыя гады паэта. Ёсць тут і характэрныя вытрымкі з аўтабіяграфіі паэта. Вось як гэта:

"Чытаць кнігі я пачаў рана. Памятаю, яшчэ ў Прудзішчах, калі бацька пасылаў мяне з сястрою на начлег пасвіць коней, як браў з сабою кнігі і пры святле кастра або месяца чытаў. Вядома, не абыходзілася без таго, каб я не заснуў, а коні тым часам траплялі ў шкоду".

Прыцягваюць увагу партрэт Янкі 1904-га года, яшчэ маладзенькага, і 1908-га, ужо старэйшага — засяроджаны, разумны, уважлівы вочы... Прадстаўлены на стэндзе, прысвечаным Янку Купалу, і многія вядомыя грамадскія дзеячы, літаратары, як, напрыклад, літаратурны крытык Уладзімір Самойла, Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі), Аляксандр Бурбіс і іншыя, чые лёсы былі звязаны і з лесам песняра.

Чарговы урок у школе скончыўся. Прыйшла Вера Рыгораўна, і мы прадоўжылі гутарку пра музей.

— Перайшоўшы ў пачатку 80-х у лагойскую дзесяцігодку, — паведала яна, — я пачала думаць, з кім гэта яшчэ параіцца. Да нас неяк завітаў Ніл Сымонавіч Гілевіч, наш славыты зямляк. Ён параіў шукаць старых людзей, хто ведаў, меў нейкае дачыненне да самога Янкі Купалы, запісваць іх успаміны. Я адразу пачала шукаць, знаходзіла і запісвала. Раздзел жа пра Янку Купалу, я так разумела, павінен быць вызначальным. Тэлефанавала, дамаўлялася, мяне разумелі і згадзіліся на сустрэчу. Вельмі

цікавая была адна з іх — з прататыпам герані апавядання Змітрака Бядулі "Пяць лыжак заціркі" Сцепчыхай, на самай справе Вольгай Вайцяхоўскай.

Вось адзін з матэрыялаў — Зоська Верас даслала. Да яе мы разам з Бяргоўскай ірынай Мікалаеўнай ездзілі — яна яшчэ жывая была. Шмат што запісала, нямала Зоська Верас даслала ў лістах, фотаздымкі дасылала...

— А Змітрок Бядуля як прычыніўся да Лагойшчыны?

— Нарадзіўся ён у Пасадцы. А гэта таксама Лагойшчына.

— А Ядвігін Ш.?

— Ядвігін Ш. жыў і пісаў у Карпілаўцы. Мы знайшлі адрас ягонай сястры, якая жыла ў Польшчы. Напісалі ёй...

— Леапольд Родзевіч?

— Я даведалася, што ён нарадзіўся на хутары Кур'янаўшчына. Стрыечная сястра Леапольд Родзевіча Ядвіга Ігнатаўна расказала, што помніць Леапольда Родзевіча. Дачка дапаўняла яе. На жаль, ужо не жывуць ні Ядвіга Ігнатаўна, ні яе сястра. Рэпрэсаваныя былі і Леапольд Родзевіч, і Часлаў Родзевіч. Некалькі лістоў закахавалася, паштоўкі... Але пісаць пра іх чамусьці яна не адважылася.

— Даслала я яшчэ і ліст у Варшаву, — працягвала Вера Рыгораўна, — Аляксандры Рыгораўне Бергман, якая разам з Леапольдам Родзевічам змагалася ў падполлі. Яна праслала нам фотаздымкі — вось гэтыя чатыры. А напісаць пра Родзевіча нічога не напісала. І фотаздымкі праслала не ў нашу школу, а ў "ЛіМ". Нам перадаў іх яго рэдактар Мікола Гіль.

Што яшчэ. Выйшла я на Інстытут гісторыі і на Інстытут літаратуры Акадэміі навук, на аўтара "Дела і люди КПЗБ. Воспоминания" Мікалая Арэхву. Потым сустракалася з ім. Ён параіў падрыхтаваць дакумент — запыт пра Родзевіча. Мне ж адказалі, што дакументаў пра Родзевіча ніякіх няма...

Вера Рыгораўна здабыла матэрыялы пра вядомых літаратараў, якія не нарадзіліся на Лагойшчыне, але ў пэўны час, ужо савецкі, прычыніліся да яе ў сваёй дзейнасці.

Напрыклад, Барыс Мікуліч нарадзіўся ў Бабруйску, а ў 40-х жыў у вёсцы Церахавічы, працаваў тры гады настаўнікам, там жа напісаў свае лепшыя творы... Уладзіслаў Нядзведскі нарадзіўся ў вёсцы Рахавічы Салігорскага раёна Мінскай вобласці, а выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Гайнаўскай сярэдняй школе на Лагойшчыне (1955 — 1958). Вядомы беларускі пісьменнік Уладзімір Карпаў нарадзіўся далёка ад Беларусі, ды яго юнацтва прайшло на Гомельшчыне, а ў час вайны ён удзельнічаў у партызанскім руху на Лагойшчыне. Вызнаны навуковец, доктар філа-

лагічных навук, прафесар Фёдар Янкоўскі таксама партызаніў на Лагойшчыне.

Вядома ж, што і пра ўсіх нашых сучаснікаў-землякоў, паэтаў і празаікаў Вера Рыгораўна сабрала ўсе, што магла, матэрыялы.

Вось паэтка Галіна Каржанеўская. Нарадзілася яна на Случчыне, але воляю лёсу скончыла Янушкавіцкую сярэдняю школу Лагойскага раёна, потым філфак БДУ і настаўнічала ў роднай школе, пільм выкладла беларускую мову і літаратуру ў пасёлку Плешчаніцы Лагойскага раёна. Ну чым не "лагайчанка"?..

Стараннямі Веры Рыгораўны адразу ж "прапісаліся" ў музеі "Літаратурная Лагойшчына" браты Гілевічы — Ніл і Мікола Сымонавічы. Таксама слыны празаік, гонар не толькі Лагойшчыны, а і ўсёй беларускай літаратуры Іван Пташніку, аўтар глыбокіх высокамастацкіх твораў — апавяданняў, апавесцяў, раманаў... Усе яны ахвяравалі музею свае кнігі, публікацыі, фотаздымкі, аўтабіяграфічныя матэрыялы.

Цікаўлюся ў Веры Рыгораўны:

— Як вы паспявалі рабіць усё гэта: збіраць экспанаты, ліставацца, ездзіць і сустракацца з людзьмі? Вы ж працавалі ў школе, не былі вызвалены ад урокаў...

— Раней неякі часу хапала. Як яно хапала? Зараз я і сама здзіўлюся: усе выхадныя ў нейкіх паездках, сустракаешся са сваякамі нашых знакамітасцяў — ці то ў Мінску, ці то ў іншых гарадах...

Цяпер, як паведаміла заснавальніца і закахавальніца музея Вера Рыгораўна Саўрыцкая, да школьнай музейнай экспазіцыі далучыліся матэрыялы пра вядомага майстра дзіцячай літаратуры, земляка Міхася Зарэмбы і, даруіце, аўтара гэтых нататкаў.

Музей размяшчаецца ў пакоі, які не большы за звычайны клас. Усе экспанаты, на жаль, не ўдалося размясціць на стэндзе. Некаторыя захоўваюцца або ў шуфлядах сталоў, або ў шафах. Вось каб музею адпаведнае прасторнае памяшканне! А калі яму надаць статус гарадскога музея, ён стане славытасцю старажытнага Лагожаска. Там будуць шырэй і змястоўней ладзіцца вечарыны, сустрэчы, праходзіць культурна-асветныя мерапрыемствы, урокі па гісторыі і літаратуры краю. Але варта было б размясціць яго ў цэнтры горада, скажам, у гарадскім Палацы культуры, непадалёк ад берагоў ракі Гайны.

Але вырашаць гэтае пытанне мусяць лагойскія гарадскія ўлады. Хочацца, каб вырашылі яны яго на карысць школьнага літаратурнага музея, жыхароў і гасцей старажытнага, а цяпер такога маладога горада.

Уладзімір АНІСКОВІЧ

Гімн хараству

Аўтарскі падручнік Алега Лойкі "Старабеларуская літаратура" (Мн., "Вышэйшая школа", 2001) — вынік глыбокага асэнсавання выдатным навукоўцам шляхоў станаўлення нацыянальнага прыгожага пісьменства. У кнізе разглядаецца перыяд развіцця беларускай літаратуры ад XI стагоддзя, часу яе нараджэння, да першай паловы XVI стагоддзя.

Аўтар выпрацаваў бездакорны ў метадычным плане сінтэтычны прынцып выкладу матэрыялу: агульныя раздзелы ў падручніку вельмі лагічна перамяжоўваюцца з нарысамі творчасці найбольш яркіх пісьменнікаў. У аснову перыядызачыі літаратуры А.Лойка зусім слушна паклаў эстэтычны крытэрый, на падставе якіх справядліва вылучыў два буйныя этапы — Сярэднявечча (XI — XV стст.) і Адраджэнне (XVI ст.). Дастаткова абгрунтаваная выглядае наватарская прапанова А.Лойкі аб трох стадыях беларускага Адраджэння: першая — скарынаўская (10 — 40-я гады XVI ст.); другая — рэфармацыйная (60 — 80-я гады), знітаваная з дзейнасцю Сымона Буднага і Васіля Цяпінскага; трэцяя — позняе Адраджэнне (80-90-я гады), на якую прыпадае творчасць Андрэя Рымшы, Льва Сапегі, Гальяша Пельгрымоўскага, Яна Радвана.

Праца А.Лойкі "Старабеларуская літаратура" адрозніваецца яркімі навуковымі абагульненнямі, да ліку якіх, бясспрэчна, належыць сфармуляваны аўтарам тэзіс аб генетычнай і тыпалагічнай еўрапейскасці старабеларускай літаратуры, што выявілася на ўзроўні мастацкіх формаў, ідэй, эстэтычных каштоўнасцяў, творчага метаду. Паводле яго справядлівай высновы, старабеларуская літаратура — ад яе першых пачаткаў да апошніх барокавых праёў — уся цалкам еўрапейская, бо беларускія майстры слова, які і філосафы Францыі ды Англіі, Германіі ды Італіі былі "ахоплены адзіным

духам, адзінай прагай духоўнасці, падзвіжніцтва, тытанізму".

Аўтар пераканаўча аспрэчвае распаўсюджанае памылковае ўяўленне пра Сярэднявечча, як нібыта бясспынны перыяд у еўрапейскай гісторыі, якому быццам бы быў уласцівы "сон розуму". А.Лойка на шматлікіх прыкладах паказвае: Беларусь у XIV і XV стагоддзях — гэта "не мёртвае пустыня, а ландшафт, шырока абжыты духоўна".

Да найбольш значных творчых набыткаў аўтара падручніка належыць дакладнае вызначэнне ім эстэтычнай і ідэйна-мастацкай сутнасці беларускага Адраджэння, для якога ў цэлым былі характэрныя народнасць, сцярдэжэнне гуманістычных каштоўнасцяў, пашана да законаў.

Наватарскія і цалкам слушныя назіранні і высновы А.Лойкі пра шматузроўневы сувязі старабеларускага пісьменства з нацыянальнай мастацкай культурай Новага часу, перадусім, па лініі эстэтыкі, сімволікі, творчых дамінаў таў, жанравых формаў. Упершыню ў нашай навуцы выразна заяўлена пра генетычную непарыйнасць нацыянальнай мастацкай традыцыі: "З Сярэднявечча ў нас і сімволіка, і метафара, і народная казка, народная песня, і опера і балет, які і тэатр Уладзіслава Галубка... Казка і народная песня — з сялянскага асяроддзя таго часу, опера і балет — з палацаў Радзівіла і Агінскага, тэатр Галубка — з меладраматычнай карнавальнасці нашага народнага і школьнага тэатра таго часу".

Надзвычай каштоўныя ў кнізе старонкі, дзе раскрываецца адмысловае пазытка беларускіх летальных апавяданняў, паказваюцца іх роля ў развіцці нацыянальных эпічных формаў.

Галоўнае месца ў падручніку адведзена, як і належыць, творчасці найбуйнейшых пісьменнікаў старажытнасці, сярэд якіх пяць знаных майстроў слова: Кірыла Тураўскі, Рыгор Цам-

блук, Ян Вісліцкі, Мікола Гусоўскі, Францыск Скарына.

Асоба выдатнага майстра слова старажытнага часу Кірылы Тураўскага (каля 1130 — каля 1183) паўстае ў кантэксце ідэалагічнай і палітычнай барацьбы XII стагоддзя. А.Лойка паказвае Кірылу Тураўскага не толькі як таленавітага пісьменніка і прапаведніка, але і як каларытную інтэлектуальную фігуру, уплывовага рэлігійнага і грамадскага лідэра.

Цалкам наватарскі ў падручніку раздзел, што прысвечаны творчасці Рыгора Цамблака (каля 1364 — 1419). Найбольша ўвага адведзена беларускаму перыяду творчасці пісьменніка, часу, калі ім былі напісаны больш за пятнаццаць твораў, сярэд якіх — жыццё, пахвальныя словы святым, палемічныя трактаты, гімнаграфічныя песняспевы, царкоўныя і свецкія юрыдычныя акты.

У кантэксце развіцця літаратуры Беларусі разглядаецца творчасць лацінамоўнага паэта Яна Вісліцкага, аўтара эпічнай пазмы "Пруская вайна" (1516). А.Лойка ўпершыню ажыццяўляе культуралагічную атрыбуцыю спадчыны Яна Вісліцкага, даводзячы яе неаспрэчныя беларускія вытокі на ўзроўні вобразнасці, мастацкіх рэалій, логікі і семантыкі пазычнага дыскурсу.

Годнае месца ў падручніку А.Лойкі займае рэнесансавы паэт Мікола Гусоўскі (каля 1470 — 1533). Акцэнт натуральна зроблены на пазме "Песня пра зубра" (1523), яе творчую гісторыю, традыцыі і наватарства, асаблівасці мастацкай пазытыкі. Аўтар падручніка вельмі скрупулёзна асвятляе галоўныя аспекты пазычнага майстэрства М.Гусоўскага, кампазіцыйную будову "Песні пра зубра", багацце мастацкіх мікраэлементаў (сімвалы, метафары, эпітэты), яе пафас, асноўныя ідэі, ключавыя вобразы.

Фундаментальна ў падручніку прадстаўлена знакавая, культывая постаць беларускай

нацыі — Францыск Скарына. А.Лойка дакладна вызначыў духоўную місію першадрукара менавіта як "бацькі беларускага Адраджэння", справядліва назваў яго творчасць "вянцом духоўнай працы нашых продкаў". Упершыню ў навуцы выяўлены галоўныя культурна-эстэтычныя і агульнанацыянальныя дамінанты сінтэтычнай творчасці Скарыны, яго шматбаковай працы над Бібліяй, сутнасць якой палягала ў межах такіх катэгорый, як асвета, веды, пазнанне. Цывілізацыйны феномен Скарыны, як правільна адзначае аўтар, выявіўся найперш у тым, што ім была пабурана манопалія рэлігійнага асветніцтва, а словы мудрасці, адукацыі, асветы пачалі зыходзіць не з рук святара ці мніха, а ад свецкага чалавека.

Вельмі карэктна ў падручніку сфармуляваны асноватворны матыў выдавецкай працы асветніка — не дзеля таго, "каб узбагаціць золатам, прадаючы яго, а каб узбагаціць мудрасцю землякоў сваіх, народ свой". У кнізе раскрыты асноўныя рысы светапогляду Скарыны, яго філасофія і грамадзянская пазыцыя, для якіх быў уласцівы патрыятызм, гуманізм і сацыяльны аптымізм. А.Лойка паказаў найважнейшыя праявы літаратурнага майстэрства Скарыны, яго наватарства як паэта і публіцыста, заснавальніка нацыянальнай лірыкі.

У цэлым, новая праца А.Лойкі "Старабеларуская літаратура" гарманічна спалучае навуковую глыбіню, метадычную дакладнасць, інтэлектуальны арыстакратызм і стыльваю вытанчанасць. У падручніку ёсць галоўнае — ён адкрывае эстэтычнае багацце і непаўторную мастацкую прыгажосць старабеларускай літаратуры, абуджае гонар за сваю нацыю, з'яўляецца добрым падмуркам духоўнага сталення грамадзяніна нашай краіны.

Іван САВЕРЧАНКА,
доктар філалагічных навук

«Лес на далоні»

Прыроду Хведар Гурыновіч вельмі любіць. З'яўляецца заўзятым паляўнічым. Праўда, апошняя акалічнасць можа ў некаторых выклікаць недаўменне: як быццам сумяшчаецца несумяшчальнае. Прадчуваючы гэта, Хведар Хведаравіч, звяртаючыся да юнага чытача сваёй кнігі «Лес на далоні», выпушчанай выдавецтвам «Юнацтва», зазначае: «Ты можаш папракнуць мяне за тое, што я і сёння бадзяюся па лесе са стрэльбай, здабываю ці птушку, ці звера. Я толькі адно магу сказаць у апраўданне: ніхто не ведае так,

не любіць і не беражэ прыроду, як сапраўдны паляўнічы. Вось такі парадокс». А наколькі моцная гэтая любоў у Хв. Гурыновіча, як ён хоча пераканаць іншых, што без прыроды чалавек становіцца намнога бяднейшым маральна і духоўна, і пераконвае кніга «Лес на далоні». Чаму такая назва? І на гэта ёсць адказ: «А ці бачыў ты лес на далоні? У нашым Старобінскім лягасе (жыве Хв. Гурыновіч, як вядома, у горадзе Салігорску, а Старобін непадалёку. — М.Г.) ёсць гадавальнік, дзе вырошчваюць лясы з насення.

У тым ліку і яловыя. Спачатку збіраюць у старым бары шышкі. Затым сушаць іх. Вылушчваюць з іх насенне ў спецыяльным барабане. Вясной высяваюць на градках. Іх чамусьці называюць школкамі». Тыя першыя парасткі вельмі кволыя, таму смела можна сказаць: лес на далоні. Кніга ж складаецца з вершаваных і празаічных твораў. І мае два раздзелы. У першым Хв. Гурыновіч расказвае пра розныя дрэвы і лясныя расліны, кветкі. Другая — па сутнасці «грыбная пазма». Дарэчы, так і называецца гэты раздзел. А абодва — прызнанне аўтара ў любові да прыроды, да лесу, які дзяў Хв. Гурыновіча — нязменная «добра, мудры». Таму і гучыць у кнізе не проста песня яму, а сапраўдная ода. І ў паззіі, і ў празаічных развагах, дзякуючы якім можна шмат даведацца пра тое, чым карысна тая ці іншая расліна, дрэва. Звесткі, якія прыводзіць Хв. Гурыновіч, энцыклапедычнага характару. Таму можна гаварыць, што «Лес на далоні» — свайго роду дзіцячая міні-энцыклапедыя пра прыроду. А карысць ад яе яшчэ і таму, што вельмі да месца шматлікія малюнкi, аўтарам якіх мастак У. Малахаў. Асабліва багаццем матэрыялу, умелай падачай яго ўражвае другая частка. Адрозна адчуваеш, які заўзяты грыбнік Хв. Гурыновіч, як дасканалы чытае ён саму кнігу прыроды. Пра трыццаць тры грыбы расказвае. Пры гэтым мала валодаць талентам, трэба яшчэ быць вельмі назіральным чалавекам. Для прыкладу, хараша гучыць верш «Лісічкі»:

Нібы град даспелых зінач,
Абсыпае ліст асіна.
Хто ж не ведае лісічак
З іх прывычкаю лісінай.

Так схваецца ў лістоце
Каля саменькае сцежкі —
Не знайсці, хоць побач стойце.
Гэта вам не сыражжкі.

А калі адну ўжо знойдзеш
У бліскучым жоўтым глянцы,
Іх тут цэлы склад, дый годзе,
Надакучыць нахліяцца.

Дзеліцца Хв. Гурыновіч і сваімі грыбнымі набыткамі, ішчэ са школьных гадоў: «Аднойчы мы з татам за адну раніцу сабралі 516 баравікоў. Я на ўсё жыццё запамніў гэты лік. І ўсе адзін у адзін: чыстыя, зграбныя, невялічкія — з дзіцячы кулачок. Сярод іх быў трохпавярховы. Напэўна, грыбы-браты сталі адзін аднаму на спіну, каб паглядзець, ці далёка грыбнікі?» У кнізе, вобразна кажучы, пахне самай прыродай. І чуюцца біццё сэрца чалавека, па-сапраўднаму ўлюбёнага ў яе, які сваё заміланне перадае дзецям, каб тыя, палюбіўшы прыроду, яшчэ лепш любілі родную Беларусь.

Алег ГУЛІЦКІ.

ЗА ГАРБАТАЙ

Музы паззіі і музыкі, як вядома, павінны між сабою сябраваць. Калісьці яны ўвогуле былі сіямскімі блізнюкамі. А як сёння? Ці заўсёды адна муза шануе другую? Даўно хацелася пагаварыць пра іх лучнасць і плён тае лучнасці ў сучаснай беларускай сітуацыі. А каб гаворка атрымалася больш аб'ектыўнай, за адзін стол мусілі сесці прадстаўнікі і музы паззіі, і музы, прабачце за таўталогію, музыкі. Таму сённяшняя лімаўская «гарбата» атрымалася незвычайная — на ёй дзве гаспадыні, ад двух лімаўскіх аддзелаў.

Рэдактар аддзела крытыкі,
паэтка Людміла РУБЛЕЎСКАЯ.

У лімаўскі вагон-«гарбатню» ўзялі квіткі: кампазітар Эдуард Зарыцкі; творчая сям'я — Уладзімір Карызна (бацька) — паэт, Уладзімір Карызна (сын) — кампазітар; паэт, аўтар слоў многіх вядомых песень Алесь Бадак; паэт, бард Эдуард Акулін; кампазітар, музыказнаўца Дзмітрый Лыбін; музыказнаўца, сакратар Беларускага саюза кампазітараў, загадчык аддзела Нацыянальнага радыё Таццяна Песнякевіч.

Мы ехалі, мы спявалі...

Алесь Бадак.

Прагучала вобразнае параўнанне, што мы сабраліся ў адным вагоне. Але вам не здаецца, што мы — у цягніку, які імчыць у нікуды? Беларускае песня памірае. Чатыры гады таму я прыйшоў на радыё рабіць штомесячную перадачу, якая называлася «Беларускі хіт-парад». У кожнай мы выносілі на суд слухачоў шэсць новых песень. Праз два гады — па пяць. У мінулым годзе пачалі прапускаць перадачы — няма новых твораў! А што будзе далей? Некалькі гадоў таму на БТ была праграма «Песню бярыце з сабой», дзе гучалі толькі беларускамоўныя песні. У сённяшніх умовах такі фестываль неабходны, як ніколі, — ён незвычайна стымуляваў стварэнне песень на беларускай мове. Вядома ж, у нас ёсць маладзечанскі фестываль, але ж ён рэальна існуе толькі некалькі дзён на год. Не сакрэт, многія песні ў нас запісваюцца пад нейкі тэлепраект. І калі сёння «На скрыжаванні Еўропы» можна прыходзіць толькі з рускамоўнымі песнямі, многія так і робяць. Нашто ім яшчэ траціцца і на беларускамоўныя? Тая ж праблема не толькі з эстрадным жанрам. Тут прысутнічае бард Эдуард Акулін, які б у любой іншай краіне, каб далі яму магчымасць даносіць свае творы да публікі, абавязкова зрабіўся б зоркай.

Эдуард Зарыцкі.

Пра беларускую песню неаднойчы гаварылі, што яна памірае. Памерці яна не можа. Але гаворка зараз — пра яе будучыню, пра лёс маладых кампазітараў, якія толькі пачынаюць працаваць у гэтым жанры. Магу сказаць адно: каб я пачынаў сваю творчасць зараз, я б ніколі не «раскруціўся», не меў бы такіх дасягненняў, якія маю. Ва ўсім свеце песня вымагае агромністых укладанняў. А мы хочам усё патаніць, «на халыву». Раўняемся спачатку на Расію, пасля на Захад. Але ў развіцці шоу-бізнесу ад Расіі да Захаду тая ж адлегласць, як ад нас да Расіі. Пры гэтым у нас хапае маладых людзей, здольных пісаць добрыя песні, а не адкрытую халтуру, якая зараз пануе на расійскай эстрадзе.

Уладзімір Карызна (старэйшы).

Юрый Уладзіміравіч Семяняка мне таксама неяк сказаў: «Валодзя, я б зараз не прабіўся». І гэта сказаў аўтар такіх песень, як «Ты мне вяснона прыснілася», «Явар і каліна». Забываюцца карані культуры. Песня — гэта калыска нацыі. Наша беларуская песня не проста прыгожая, у яе, як і ў чалавека, ёсць душа. Зрабіць сёння новую аранжыроўку песні «Ты мне вяснона прыснілася» — і яна зноў загучыць, зробіцца папулярнай. Аўтар яе слоў, Міхась Шушкевіч, нават не сябра Саюза пісьменнікаў. Надрукуй гэтыя словы як верш, і ён, напэўна, падасца банальным. Але колькі прыгажосці адкрываецца ў тых словах, калі яны спяваюцца на музыку! Вось спецыфіка песні. Не кожны добры паэт можа стварыць песенны верш. Сапраўдных песень зараз мала. І чаму тыя, хто мае ўладу, не

Прасцей было б адмовіцца ад сустрэчы, мэта якой не надта акрэслена, а вынік падаецца няпэўным. Але навошта адмаўляць сабе ў раскошы чалавечых стасункаў? Яны зазвычай шчыра і хутка ладкуюцца нават між выпадковымі суразмоўцамі, паяднанымі агульнымі акалічнасцямі, што вымушаюць разам бавіць час. Я ўявіла нашу стракатую кампанію ў дарозе: трапілі ў адзін вагон, дачакаліся гарбаты, знайшлі тэму для гаворкі — не з тым, каб красамоўнічаць або вырашаць праблемы, а проста — выказацца, памеркаваць. Тым болей, што ў гэтым «цягніку трывог» мы апынуліся ўсё ж невыпадкова...

Рэдактар аддзела музыкі
Святлана БЕРАСЦЕНЬ.

здумваюцца, што будзе з народам, калі ў яго не стане сваіх песень? Я памятаю, пасля вайны, калі людзі аралі на сабе, калі не было ні хлеба, ні цяпла — як спявалі! Як ратавала песня! Калі не будзе песні — не будзе народа. Значыць, яго звалялі, скарылі. Сучасная песня не дапамагае ні будаваць, ні жыць. І не толькі таму, што для яе развіцця грошай няма. Грошы, дарэчы, ёсць на грандыёзныя мерапрыемствы кшталту «Залатога шлягера», «Славянскага базару». Калісьці рэпертуарная камісія Міністэрства культуры збіралася штомесяц. Пасля — раз у два месяцы. Цяпер — раз на год.

Уладзімір Карызна (малодшы).

Сёння найбольшая ўвага надаецца знешняму боку, «показухе». Адсюль і бясконцыя фестывалі. Знік кантроль за якасцю песні, за ўзроўнем прафесіяналізму. Не можа чалавек, які ведае два акорды, лічыцца кампазітарам. Само вызначэнне «кампазітар» страціла першапачатковы сэнс. Да таго ж няма і адпаведнай матэрыяльнай падтрымкі музычнай творчасці. У выніку страчана прэстыжнасць гэтай прафесіі. Прыходзіць малады чалавек, прадстаўляецца кампазітарам, дэманструе свой твор у стылі «тэхна». Пытаюся: «Прабачце, а вы ноты ведаеце?» — «Не. А навошта?» Да таго ж сёння распаўсюдзілася такая з'ява, як камп'ютэрная музыка. Для яе стварэння не трэба мець ніякай спецыяльнай музычнай падрыхтоўкі. Складай, як з гатовых цаглянак! У выніку — і дасканалы па гуку, і прыгожа... Але хіба гэта праца кампазітара? Гэта хутэй дызайн. На жаль, усё больш і больш наша сучасная эстрада ствараецца менавіта так, з «цаглянак». Беларускае песня, пра якую мы сёння гаворым, ніколі не будзе мець нічога агульнага з гэтай з'явай. Таму што як тыя «цаглянікі» ні кампануй, дух, мелодыку беларускай песні з іх не складзеш.

Людміла Рублеўская. У яшчэ большай ступені праблема матэрыяльнай падтрымкі і прафесіяналізму тычыцца беларускай літаратуры.

А.Бадак. Яшчэ нядаўна кожны дзень гучалі песні на словы прафесіяналаў — Рыгора Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, Уладзіміра Някляева, Леаніда Дранько-Майсюка, прысутнага тут Уладзіміра Карызны. А зараз я сяджу на нацыянальным фестывалі і лічу, колькі ў тэксце кожнай беларускай песні ўжыта русізмаў! Таму што словы гэтых песень пішуць людзі, якія не ведаюць мовы, не з'яўляюцца прафесіяналамі ў літаратуры.

У. Карызна (м.). Затое ў людзей, што «раскручваюць» такія песні, ёсць грошы. У мяне, напрыклад, як у кампазітара, цяпер толькі адна крыніца прапаганды сваіх твораў — першы канал Беларускага радыё.

У. Карызна (ст.). А між тым, у нас багатая традыцыя «песеннай паззіі». Адам Русак, які напісаў класічную «Лясную песню» з Уладзімірам Алоўнікавым, меў музычную адукацыю. А чаму сёння не гучаць песні на словы Анатоля Грачанікава? Іосіфа Скурко? А калі не гучаць сапраўдныя песні, на іх месцы ўнікае смецце. Гэта не беларуская песня. Нікая. Гэта проста смецце.

А.Бадак. У нас на Беларусі няма ніводнай студыі, якая была б зацікаўленая ў запісах беларускай песні. Не вырашана праблема і з аўтарскімі правамі. У той жа Расіі многія аўтары папулярных песень могуць жыць на грошы, што ім ідуць ад паўтарэння іх песень у эфіры.

У. Карызна (м.). Уся ўвага — на «Славянскі базар». А на тым «Базары» амаль ніводнай песні не пачуеш сапраўды беларускай.

Л. Рублеўская. У тым азначэнні, якое дае песні «Беларуская Энцыклапедыя», падкрэсліваецца, што песня абавязкова павінна быць нацыянальнай, несці адбітак нацыянальнай культуры. Без розніцы — ці гэта песня народная, фальклорная, ці эстрадная, ці ў жанры класічнай музыкі. І мы з вамі ўвесь час ужываем азначэнне «беларуская песня». А што ж робіць песню беларускай? Музыка, словы? Калі на музыку беларускай эстраднай песні яецца рускі тэкст, гэта песня ўжо руская, і наадварот?

Эдуард Акулін. Я ніколі не назваў бы песню на рускія словы беларускай. Гэтак жа, як не магу назваць беларускім паэтам, які жыве на Беларусі, але піша па-руску.

С. Берасцень. Выканаўцы не сумняваюцца, што пяюць па-руску, хаця рускі тэкст гучыць у іх часта з беларускай фанетыкай: «адынокой», «эці», «прасці»... Гэта не «ўзаемаўзабагачэнне», а здэек з абедзвюх мов.

У. Карызна (ст.). Ёсць такое паняцце, як песенная інтанацыя. Песня Майбардаў «Мы пйдэм, дэ травы похлылі...» — украінская па інтанацыі. «Ой, рэчанька, рэчанька...» па інтанацыі — беларуская. Песня Уладзіміра Алоўнікава «Радзіма мая дарагая», інтанацыйныя вытокі якой — у народным жэздэўры «Ой, не кукуй, зязюленька», на якую б мову яе словы ні перакладалі, будзе беларускай.

А.Бадак. Але пра тую ж песню «Ты ж мяне падманула...» рускія скажуць, што яна руская, украінцы — што ўкраінская, беларусы — што беларуская.

Э. Акулін. Мне чамусьці згадаўся «Апокрыф» Максіма Багдановіча: «Добра быць коласам, але шчаслівы той, каму дадзена быць васільком... Бо спяваюць нават і жабы ў багне...». Песня — душа народа. І неабавязкова яе павінны ствараць прафесіяналы. Самы вялікі прафесіянал сярод нас — гэта народ. Тое, што створана народам-кампазітарам і народам-паэтам, — вышыня, да якой нам яшчэ ісці ды ісці. І дай Божа, каб хоць нешта, створанае намi, сталася народнай песняй. Як гэта здарылася з «Зоркай Венерай» Максіма Багдановіча.

С. Берасцень. Але ж у гэтай музыцы ёсць аўтар.

Э. Акулін. Пра яго апошнім часам забыліся. Гавораць — «музыка народная».

С. Берасцень. Не проста «забыліся»: кампазітар быў рэпрэсаваны.

Э. Акулін. Я добра ведаю, што аўтар музыкі — Сымон Рак-Міхайлоўскі. Але прозвішчы за часам сціраюцца, а музыка, паззія — застаюцца. І ніводны сучасны шлягер не замяніць народную песню «Ой, сівы конь бяжыць...» Яе спявалі да нас, і пасля нас будуць спяваць. І чаму мы гаворым толькі пра эстрадную песню? У любога песеннага жанру — свой слухач. Нехта ходзіць толькі на канцэрт эстраднай песні, некаму падабаюцца толькі фальклорныя ці бардаўскія пэлы. Калі б бардаўская песня была запатрабаваная на дзяржаўным узроўні, яна была б не менш папулярнай, чым эстрадная. І гэта пайшло б на карысць нацыянальнай культуры. Толькі адзіны раз бардаў запраслілі на фестываль беларускай паззіі і песні ў

Маладзечна. І пасля таго пра бардаў усе забыліся. Зараз, дзе я ні выступаю, у мяне пытаюцца: калі і дзе можна пачуць беларускіх бардаў? І я не магу адказаць на гэтае пытанне. Мясце часцей запрашаюць у Маскву, Вільню, Гарадок на Беларускае тэлебачанне, чым на Беларускае тэлебачанне і радыё. Апошнія два гады я наогул нідэ сваіх песень не чую.

У.Карызна (м.). А я больш за 15 гадоў працую ў жанры песні. За гэты час мяне ні разу не запрасілі на Беларускае тэлебачанне.

Тацяна Песнякевіч. У мяне ўражанне, што мы зараз шукаем, хто вінаваты. Але "часы не выбіраюць, у іх жывуць і паміраюць". Мы і на радыё зараз пераходзім на рынковае ўмовы. Гэта значыць, будзем мець справу з тым "таварам", які "прадаецца", і разлічваць, як нам давялі, на людзей з грашамі. А гэтыя людзі не заўсёды маюць належны культурны ўзровень і дбаюць пра нацыянальныя духоўныя каштоўнасці.

У.Карызна (ст.). Страшна, калі ўсё прадаецца.

Л.Рублеўская. Апошні час даказаў, што любую, самую прымітыўную песню можна "прадаць", пракруціўшы дзвесце разоў па ўсіх каналах.

У.Карызна (м.). Павінны з'явіцца фестывалі, дзе б ацэньваліся не спевакі, а песні.

Э.Зарыцкі. Мне ўсё-такі хацелася б давесці, што не ўсё ў нас так дрэнна. На Маладзечанскім фестывалі гучыць толькі беларуская песня. Дзякуй Богу, ён праз чатыры гады адраджэўся. У наступным годзе будзе юбілей Янкі Купалы і Якуба Коласа. Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі рыхтуе вялікі канцэрт паводле іх твораў. На вершы Янкі Купалы, як высветлілася, у нас багата песень. А на вершы Якуба Коласа — усёго шэсць-сем. Дзяржаўны канцэртны аркестр звярнуўся да мяне, каб я напісаў цыкл песень на вершы гэтага народнага паэта. Абудзецца і вялікі вечар, прысвечаны творчасці Юрыя Семянякі і Уладзіміра Алоўнікава. Песні вяртаюцца.

А.Бадак. Маладзечанскі фестываль — гэта добра. Але, паўтаруся, ён адгучаў — і ўсё...

Э.Зарыцкі. Але аматары беларускай песні запісваюць упадабаня творы, і яны пасля гучаць па ўсёй Беларусі.

Э.Акулін. Хоць эстраднае песні і больш гучаць на тэлебачанні і радыё, беларускі рок і бардаўская песня, на маю думку, іх апераджаюць. І не толькі па ўзроўні, але і па выжывальнасці. Паглядзіце, колькі такіх гурты, як "N.R.M.", "Крама", "Новае Неба", выпускаюць касет, дыскаў, колькі гастралюць!

А.Бадак. Дык жа рок-музыка, як форма пратэсту, адразу была пастаўленая ў такія ўмовы, дзе трэба было выжываць.

Э.Акулін. Але ж ты не будзеш спрачацца, што рок-гурты маюць большы папулярнасць, чым папсовыя выканаўцы?

У.Карызна (м.). Магчыма, рок-музыка павінна існаваць, але яна не павінна заглушаць і нішчыць родную песню. Рок-музыка прыйшла да нас з Захаду. Але на амерыканскіх каналах яна вельмі мала гучыць. Я не супраць рок-музыкі наогул. Мясце трывожыць, што моладзь больш любіць беларускі рок, чым народную беларускую ці прафесійную эстрадную песню. Нацыянальна свядомым чалавек робіцца тады, калі ён выходзіць на сваёй мове, на сваёй песні. Тады ёсць патрыёт, ёсць грамадзянін.

Э.Акулін. У нас зусім іншая сітуацыя, чым у суседзях. Беларускі рок таксама працуе на айчынную культуру. І калі мы гаворым пра песню як пра сродак выжывання нашай культуры, то трэба мець на ўвазе і песні рок-гуртоў, і эстрадныя, і бардаўскія. Іншая справа — ёсць розныя густы.

У.Карызна (м.). Густ выходзіць. І чалавек, які ніводнага класічнага кампазітара не чуў, ніколі яго і не палюбіць. І наадварот. Зрэшты, рок — гэта вельмі разнастайнае паняцце. Беларускае эстрада — гэта таксама рок.

Л.Рублеўская. Дзесьці я вычытала цікавую думку, што рускі рок у свой час зрабіў перабудову, падрыхтаваў для яе глебу. І наша беларуская рок-музыка і бардаўская песня канца васьмідзесятых зрабілі беларускае адраджэнне. Няхай гэта было яшчэ прафесійна недасканалы, наўна, але галоўнае было — нацыянальная ідэя, нацыянальны рамантызм, калі хочаце.

Э.Акулін. Рок-музыкі і барды таго часу адраджалі нацыянальную свядомасць.

Д.Лыбін.

Я ўважліва ўсіх слухаў, але ў мяне ўражанне, як ад размоў дзвюх бабоек — суседак па лецішчы: "Над маім участкам сёння ішоў дождж, вымачыў маю цудоўную бульбу. Мачыў бы ўжо лепш суседзяў — у іх там нейкае замежнае зеляне расце". Гэта бяды нашай беларускай ментальнасці. Кожны перажывае толькі за сваё. Праблема, пра якую мы гаворым, значна шырэй, чым тут прагучала. Вось яна закранула песенны жанр, і ўзрушыліся кампазітары і паэты, якія маюць да гэтага жанру дачыненне. Але Яган Себасцьян Бах дакладна такая ж народная нямецкая з'ява, як і швабскія або цірольскія народныя песні, і няк нельга адасобіць яго ад культуры нямецкага народа паводле той прыкметы, што ён высокі прафесіянал. Гэта ж беларуская культура, музычная і паэтычная, — напэўна, не толькі песня. Не думаю, каб тут была наша абмежаваная нацыянальная праблема. Прыблізна ў той жа сітуацыі, у якой зараз апынулася беларуская песня, знаходзіцца сёння і ўсякая добрая і больш-менш мастацкая з'ява. З тымі ж праблемамі сутыкнуліся яшчэ раней і іншыя жанры музычнай і паэтычнай культуры. Справа не ў тым, на якія словы — беларускія ці рускія, якім кампазітарам — з кансерваторскім дыпламам ці без гэтага — напісана песня, або хор, або сімфонія з хорам... Важна — як гэта зроблена, памастацку — ці не надта памастацку. І на маю думку, сутнасць — менавіта ў ацэнцы мастацкасці тае ці іншае з'явы. Не таму "Зорка Венера" п'яецца столькі гадоў, што яе стварыў добры паэт і прафесійны кампазітар. А таму, што яна з'яўляецца высокамастацкім творам. У супрацьлеглым выпадку было б усё адно, хто яе стварыў. Праблема экстрапаляецца ў матэрыяльную галіну. Штосці падтрымліваецца дзяржавай, штосці — не, і гэтую сітуацыю нам хацелася б змяніць да лепшага. Зараз шырока развіваюцца ўсемагчымыя шоу-жанры, разлічаныя на камерцыйны поспех. А відэочна, што Беларусь па агульным узроўні адукацыі і культуры насельніцтва не першая краіна Еўропы. Таму найбольшы поспех у масавай аўдыторыі атрымліваюць, як зазвычай, найбольш зразумелыя рэчы. Тое, што вымагае ад аўдыторыі наяўнасці інтэлекту, нейкай папярэдняй мастацкай адукацыі, не мае шырокага поспеху. Другая праблема — у размеркаванні тых сродкаў, якія выдаткоўвае дзяржава на развіццё культуры. Павінны быць нейкі прырытэт у мастацкім адборы таго, што гучыць і паказваецца. У нас, на жаль, асноўны напрамак размеркавання няйнакай як папулярскім не назавеш. Падтрымліваюцца тыя самыя рэчы, якія ў іншых краінах не толькі дзяржавай не фінансуюцца, але і абкладаюцца падаткам на карысць развіцця прафесійнай культуры, агульнай адукацыі, падняцця культурнага ўзроўню аўдыторыі. Хваля ўсемагчымых фестываляў з паказам даволі таннай, у мастацкіх адносінах, творчасці топіць мастацкую культуру. Беларуску — у тым ліку. Гэта адбываецца не толькі ў жанры песні. Тыя структуры, што адказныя за дзяржаўную падтрымку, не звяжваюць на мастацкасць. Яны павернутыя тварам да камерцыйных інтарэсаў. У песні сітуацыя яшчэ не такая страшная, як у галіне акадэмічных музычных жанраў.

Л.Рублеўская. Магчыма, увага менавіта да песні звязаная з тым, што песня з'яўляецца самым даступным і эфектыўным сродкам прапаганды пэўных каштоўнасцяў, аж да "зямбіравання", кшталту рэкламных роляў.

Д.Лыбін. Вядома, так. Якую б ідэалагічную нагрукну ні ўкладвалі ў оперу ці сімфонію, каб успрыняць класічны музычны твор, слухач задзейнічае свой інтэлект, прапускае пачутае праз свядомасць і такім чынам крытычна ацэньвае. А на эстрадзе ўсё іншак. Затое калі параўнаць ганарар нашага эстраднага артыста і філарманічнага стаўку, думаю, у працэнтных адносінах атрымаецца тое самае, што ганарар расійскай эстраднай "зоркі" (за які можна было б правесці міні-фестываль камернай музыкі) у параўнанні з ганарарам "зоркі" беларускай. Трэба, каб уладныя структуры, адказныя за развіццё культуры, падтрымлівалі мастацкасць ва ўсіх жанрах, а не пэўную ідэалагічную функцыю. Відэочна, што шэраг сённяшніх мерапрыемстваў у шоу-бізнэсе мае дастаткова выразную ідэалагічную афарбоўку. Толькі тады, калі мастацкасць пачне пераважаць над прыкладной ідэалагіяй, мы можам разлічваць, што і высокамастацкая песня, і не абы-якая сімфонія атрымаюць падтрымку. А для гэтага трэба задаць пы-

танне: наколькі тыя, хто кіруе развіццём культуры, у гэтым разбіраюцца?

У.Карызна(ст.). Калісці наш класік Семяняка на адным з мастацкіх саветаў радыё, дзе я прысутнічаў, з болей казаў, што мы забыліся пра творчасць Цікоцкага, Пукста, Туранкова... Ужо і ён сам, маўляў, нікому не патрэбны — малады Захлеўны прыйшоў. А Леанід Захлеўны збянтэжана апраўдваўся: "Юрый Уладзіміравіч, ужо і мяне не прызнаюць студэнты 2-3 курса кансерваторыі. Кажуць, адстаў, а яны цяпер наперадзе". А кантата Леаніда Захлеўнага "Вянок" на народныя тэксты тады часта гучала ў эфіры. У ёй і традыцыі народныя, і прафесійнае майстэрства. Як Захлеўны адчувае хор, аркестр, якая ў яго аранжыроўка! У яго песнях — вострая, сучасная аркестроўка, але захаваны народны характар, душа: і гэта не прываецца?! Мы кажам: няма цяпер оперы, няма балета, няма сімфоніі. Дык чаму? Не толькі таму, што сёння кошт сімфоніі — гэта кошт трох песень. Яны, як і добрая беларуская песня, незапатрабаваныя! Мой знаёмы, вядомы артыст балета, доўгі час папрацаваўшы ў Італіі, зрабіў звычку, што нават славыты "Ла Скала" зломлены нашэццем мас-культуры! У Францыі з той жа прычыны няма сучаснай нацыянальнай песні. У Расіі творчасць Пахмутавай ужо не модная! Наконт пратэсту ў мастацтве Алякс Бадак мае рацыю. Вось толькі не трэба шалець у сваім пратэсце і абвінавачваць народ у несвядомасці і адсталасці.

Э.Акулін. Калі ўжо рускія гавораць, што культура іхняя акупаемая Захадам, тады нам трэба весці гаворку пра акупацыю нашай культуры не толькі заходняй, але і расійскай маскультурай.

У.Карызна (ст.). Гэта агрэсія расійскай, маскоўскай рок-музыкі, пустазвоннай папсы. А руская, савецкая, класічная песня для беларусаў дарагая, як і родная.

Э.Акулін. Перадача "Спявай, душа народная!", якая гучала апошнім часам на радыё, мяне вельмі засмучала. Калі ў эфір тэлефануюць людзі і адну за другой спяваюць песні па-руску, я пачынаю думаць: "А дзе ж ты, душа народная?" Таму я хацеў бы, каб сёння мы гаварылі не пра абстрактную, а ўсё-такі пра нацыянальную песню. Калі "Ляпис-Трубецкой" спявае па-руску — гэта не беларуская з'ява. Ці ёсць яшчэ гурт "Леприконсы"... Іх круцяць і ў Еўпаторыі, і на рынках у Маскве, але гэта не беларуская эстрада, не беларуская песня!

У.Карызна (м.). Гэта ўвогуле не той узровень, пра які варта гаварыць. Ведаю людзей: ні музычнай адукацыі, ні музычнага выхавання, якія залярачылі б зараз: "Гэта кру-у-та!" А што ў тым "Ляписе" крутога?

Д.Лыбін. Калі тэксты таго "Ляписа" перакласці на беларускую мову — што, атрымаецца беларуская песня? І гэты рок, які пратэстуе... У 70—80-я гады я разумеў, супраць чаго ён пратэстуе, была нейкая палітычная афарбоўка. А цяпер? Можна, ён пратэстуе ўжо супраць мастацкай культуры? Пасля трагедыі на Нямізе, якой папярэднічаў рок-канцэрт з раздачай піва — палізу храмаў, у святая Тройцы, высокая чыноўнікі казалі: "Мы не разумеем, чаму гэтак адбылося". Дык магу сказаць, чаму. Таму што там гучаў не Моцарт, а "цяжкі" рок. Нават не Глебаў, не Пахмутава. І калі б там гучаў "цяжкі" беларускі рок, хіба вынік быў бы іншы? Калі на ўпакоўцы наркатыка зрабіць надпіс па-беларуску, ён хіба зробіцца бясплодным?

А.Бадак. Страшна за ўсё, калі мы пачнем ганіць не той ці іншы канкрэтны твор, а цэлы музычны жанр ці стыль! Гэта мы ўжо праходзілі! Да таго ж, перш чым нешта забараніць ці сказаць, што гэта кепска, трэба спачатку даць нешта іншае. Знайдзіце замену року, але каб моладзь гэта хацелася слухаць. Тыя 17-гадовыя дзяўчынкі і хлопчыкі, якія загінулі на Нямізе... Што вы маглі ім прапанаваць? На Глебава, на Семяняку яны б не пайшлі.

У.Карызна (м.). Алякс, калі б яны пайшлі на Семяняку, Глебава і Лучанка, яны б не загінулі!

А.Бадак. Ды не пайшлі б яны на іх, разумеце! Ды і, самае галоўнае, песням Семянякі месца ў канцэртных залах, а не на адкрытых пляцоўках, дзе процьма п'яных, якім усё роўна, якая гучыць музыка...

У.Карызна (ст.). Прычына — у выхаванні. Калі б яны пайшлі ў філармонію, засталіся б жывыя...

Л.Рублеўская. Або ў царкву...

У.Карызна (м.). Калі не выхаваць разуменне музыкі ў дзяцінстве, у 17 гадоў гэта робіць позна.

У.Карызна (с.). Ёсць мудрае выслоўе: сапраўднае культура насаджаецца. І рабіць гэта нялёгка і доўга. "Танная" ж маскультура прыдатная толькі для выхавання нахабства і подласці.

А.Бадак. Нельга быць у сваім часе... мамантамі. У Францыі выходзілі не толькі на творах Бальзака, у Расіі — не толькі

Пушкіным, у Амерыцы — не толькі Драйзерам. Сённяшнія 18-гадовыя глядзяць на свет іншымі вачыма, чым іх бацькі ў гэтым узросце. Давайце паспрабуем зразумець іх, перш чым казаць, што вось яны такія-сякія... Па вялікім рахунку, мы не працуем для іх. І таму нам для іх і няма.

У.Карызна (м.). Дык вось таму, што з дзяцінства падмяняюцца каштоўнасці, гэтага слухача ў нас і няма.

Э.Акулін. Мне здаецца, што мы едзем у адным вагоне, але ў розных купэ...

У.Карызна (м.). І ў розных напрамках...

Э.Зарыцкі. Хутэй, у розных напрамках, але ў адным купэ!

Э.Акулін. Эдуард Зарыцкі, які мае дачыненне да арганізацыі песенных фестываляў, павінен зрабіць нейкія высновы з сённяшняй размовы. Каб да ўдзелу ў іх запрашалі і бардаў, і рок-музыку, і эстраднікаў. Калі б кампетэнтнае журы ўважліва падыходзіла да адбору рэпертуару, думаю, у кожнага аўтара знайшліся б дзве-тры вартыя ўвагі песні. І, магчыма, на такіх фестывалях мы маглі б "перасякацца" — паэты з кампазітарамі, рокеры з бардамі. І чаму б на секцыю паэзіі Саюза пісьменнікаў не запрасіць нашых маладых кампазітараў? Няхай бы паслухалі маладых паэтаў. Калі кампазітары, прабачце, не чытаюць паэзію, калі яны не арыентуюцца ў сучаснай літаратуры, яны ніколі не напішучы высокамастацкі твор, песню. Пакуль нейкі нахрапісты графман нясе адзін, другі, трэці раз кампазітару свой тэкст, а сціплы таленавіты паэт гэтага не робіць, чакае, што сам кампазітар дзесьці прачытае яго верш і натхніцца, нікага сапраўднага супрацоўніцтва ў нас не атрымаецца. Мы павінны не суіснаваць у розных купэ, а, магчыма, узьць квітку ў агульны вагон і ехаць разам.

Л.Рублеўская. Сапраўды, дзве музы павінны сінтэзавацца. Але часам робіцца ўражанне, што музыка ўспрымае музыку паэзіі толькі ў якасці прыслугі, "спажывае" яе ў выглядзе тэкстаў. Нават паэта, якога ведаюць дзякуючы песням, успрымаюць не як паэта, а як аўтара тэкстаў. А здарэцца, што гэта проста... розныя асобы! Вось — яго паэзія, глыбокая, філасофская, і вось — тэксты, напісаныя на "рыбу" ці ў разліку на песеннае ўваабленне. Прагучала ўжо думка, што не кожны добры паэт можа быць аўтарам песні. І мне прыгадалася наша "гарбата", прысвечаная беларускай драматургіі, калі адзін вядомы рэжысёр скардзіўся на адсутнасць маладых драматургаў і патрабаваў "тэатральнай" п'есы. Яму, маўляў, "літаратура" ў тэатры не трэба, а патрэбная п'еса "тэатральная". Каб адразу ўсё было зразумела: і рэжысёру, які ставіць, і артыстам, які іграць, і глядачу — дзе смяцца, а дзе плакаць. У той час як Станіслаўскі колісь змагаўся з тэатральнасцю і патрабаваў ад тэатра, каб ён ішоў менавіта за высокую літаратурай, і на першае месца ставіў яе, раскрываў для глядача глыбінныя думкі аўтара і гэтак далей. Тое ж і з музыкай... І ўвогуле, паэзія можа сутыкацца з музыкай не толькі на глебе эстраднага песні. Чаму пра гэта забываюць? Нядаўна ў касцёле святога Роха адбылася прэм'ера сімфоніі, напісанай нямецкім кампазітарам Готлабам фон Врохеманам на тэкст паэмы Аляса Разанава. Кампазітар пачуў гэты твор у перакладзе на нямецкую на літаратурнай вечарыне ў Берліне, натхніўся. Зрабіў падарунак і паэту, і беларускай публіцы — бо дзейнічаў дабрачынна. Праўда, сімфонія аказалася канцэптуальнай, выконвалася з дапамогай раяля і шклянныя шарыкаў...

Э.Акулін. Таму і з'явіліся шклянныя шарыкі, што Разанаў — не паэт-песеннік, а паэт-філосаф.

Л.Рублеўская. Вядома, кампазітару-песенніку тую пазму пакажы, ён скажа: пры чым тут музыка? Але тут судакрананне адбылося. І адбылася падзея, пасля якой людзі разважалі пра лёс цывілізацыі і шляхі сучаснага мастацтва, а не пра "уезду тебя в Сочи".

У.Карызна (ст.). Нейкая ў нас, беларусаў, традыцыя: здзіўляцца ўсяму, што "адтуль" прыйшло. А што сваё вялікае ёсць — забыліся.

С.Берасцень. Паэзія і музыка — істоты родныя. Падобныя чымсьці няўлоўным, хаця цудоўна жывуць адно без аднаго. Затое калі сустракаюцца і дасягаюць вышэйшага суладдзя, узнікае новая мастацкая рэальнасць. Чаму ж у нас шлях гэтых музаў адна да адной такі цяжкі, нібыта пралягае па бездарожжы? Калі б у нашых творцаў была большая цікавасць адно да аднаго, а яшчэ — элементарная павага, неабавязкова захваленне ці любоў, — не было б гэтага адчування "бездарожжа". Адчуваўся б устойлівы грунт, пласт культуры. А пакуль многія з'явы культурнага жыцця робяць эффект снежнага сугрэбу: вецер намёў гурбу, назаўтра разнёс па цаліку — як і не было. Роўна ўсё, спакойна — да наступнай завірухі (ці заварухі). Факт звароту нямецкага кампазітара да творчасці Аляса Разанава, безумоўна, (Заканчэнне на стар. 10—11)

«Я — чалавек»

Яшчэ адна надзіва арыгінальная кніга, адрасаваная самым маленькім, з'явілася ў выдавецтве «Юнацтва» — «Я — чалавек». Як відаць з назвы, асноўная мэта яе — пазнаёміць хлопчыкаў і дзяўчынак з імі ж самімі. Даць уяўленне аб органах пачуццяў, дзякуючы якім чалавек і знаёміцца з акаляючым светам, спасцігае яго і ў гэтым пазнанні фарміруецца як асоба. А пабудавана кніжка такім чынам, што малюнкi, аўтар якіх мастачка М.Цімохава, з тэкстамі складаюць адзінае

цэлае, узаемна дапаўняючы сябе. Адкрываецца зборнік невялікім вершам Нэлi Тулупавай «Маміна дачушка»:

Гэта — вочкі,
Гэта — носік,
Гэта — роцік,
Гэта — вушкі,
Гэта — маміна дачушка.

Тэкст надрукаваны так, што кожны радок «падмацоўваецца» адпаведным органам пачуццяў чалавека, а пасля змешчана выява дзяўчынкі. І іншыя творы падаюцца гэтакім жа чынам: на фоне маляўнічых, цікавых ілюстрацый, як і верш Таццяны Мушынскай «Гарэзныя вочкі»:

Ой, якія вясёлыя вочкі
У гарэзы, гарэзы сыночка!
Ён, свавольнік, дурэс, рагоча,
Насмяшыць сваёй хітрасцю хоча.

У наступных жа строфах вочкі ўжо не вясёлыя, а шкадлівыя, спагадныя.

У Алеся ж Камароўскага іншая тэма, таму і называецца верш «Пальчыкі»:

Любяць працу,
Летуценяць
Дзесяць пальчыкаў маіх.
Спачываюць на каленях,
Ды нядоўга — толькі міг.

Пальчыкі, пальчыкі.
Скачуць так, як зайчыкі,
Падкідаюць мячыкі
Паль-чы-кі!

А поруч вершы Уладзіміра Карызны, Уладзіміра Мазго, Яўгена Хвалея, Міколы Маляўкі, Генадзя Аўласенкі, а таксама рускамоўныя — як аўтарскія, так і ўзятыя з фальклору. Да ўсяго У.Карызна прапанаваў і песенныя загадкі. Таксама пра вочкі, ножкі, вушкі, зубкі, ручкі. І кожная з іх вельмі дасціпная, а адказ лёгка рыфмуецца, таму яго не так і цяжка знайсці:

Выйшаў месяц пагуляць,
Сеў каля дарожкі.
Каб з Алесяй бегаць стаў,
Дайце яму...

Ножкі і намалюваны справа, тут жа і адказ. Ці яшчэ прыклад:

У гародзе на градзе
Шмат салодкай бручкі,
А каб вырваць, трэба мець,
Як у Янкі...

Прыкладна ў сярэдзіне кнігі, на развароце, змешчана выява сімпатычнага хлопчыка, а побач тэкст: «Пакажы, дзе ў хлопчыка вочкі, носік, роцік, шчокі, вушкі, валасы, ручкі, пальчыкі, ножкі...»

Несумненна, што зборнік «Я — сам» будзе з задавальненнем сустраць і выхавацелямі дзіцячых ясляў і садоў, настаўнікамі малодшых класаў, стане ў іх паўсядзённай рабоце свайго роду настольнай кнігай.

Алег ГУЛІЦКІ

ПАЭЗІЯ

Васіль
ЗВЁНАК

Кастрычніцкія
вершы

Ніхто не чуў, ніхто не бачыў,
Калі жаўрук знікае ў вырай,
Напэўна, сам сабе паплача,
Згубіўшы веснію клавiры...

І моўкне неба, і на сховы
Ключы ад лета шле за мора,
І мокне песня жаўрукова
На ветры золкім у разоры...

Такая была
цішыня...

Такая была цішыня:
У канюшыне ад мёду
Прыцмокнула зайчаныя,
А лунь пачуў з асалодай;

Надрэчныя лазнякі,
Як ад ветрыку, хвало гайдалі,
Калі ў цянік матылькі
Шасцікрыла з лугоў заляталі;

Ратоўны паветра глыток
Закінаў у бусловай дзюбе;
Сойка цямейшы куток
Шукала ў разгалістым дубе;

Нават сонца само астудзіцца
Ў вір загнала гарачыня... —
А таму і не трэба дзівіцца,
Што такая была цішыня...

Куды паехала свята —
Вясёлае і маладое,
Якою замай заклаты
Той шлях у часу прадонне?..

Расстаяны шлях перадснежны,
На стыхлых вятрах здранцвелы...
Няўжо гэта тое бязмежжа,
Дзе душы злятаюць ад цела?..

Самотны шлях, дзе вяртаняў
Хіба ўжо так і не бывае?.. —

Наіўныя ўсё ж пытанні
Штогод лістапад навывае...

На асеннім узвалку
Вецер жоўта кіпіць —
Кожны ліст, як запалка,
Непагасна ляціць.

Палымнсе асіна
І агонь раздае —
Застаецца драўніна,
Цёмны смутак яе.

Ды крыло тэхналогій —
Уяўляецца мне —
Раптам з вывучкай строгай
Над асінай махне.

Быццам так і павінна
Шлях закончыць яна:
Кажуць, лепшай драўніны
Для запалак няма.

Не ламаюцца крохка
Ў цвёрдых пальцах начэй,
Узгараюцца лёгка,
А ўзлятаюць — лягчэй.

Ціха свецяцца й ясна,
Не смыляць, не чадзяць, —
Хоць не дужа сучасна —
Цемры ў вочы глядзяць.

Так асіна скрыжалі
Асвятляе свае,
Што калісьці назвалі
Грэшным дрэвам яе...

Захінайце ж, далоні, —
Нібы з лёгкай рукі,
Хай ляцяць з абалоні
Над зямлёй матылькі.

Дрэва светла асіліць
Векавечны праклён, —
У асенняй асіне
Спіць запалак мільён.

Штэмпель

Яраслаў Васіліч Смелякоў
У застоллі пасля пятай чаркі
Плішчыўся запэўніць землякоў,
Што і ён ад беларускай скваркі,

Што і ён не дурань закусіць
Салам «Белавежскую» й «Зуброўку»,
І — «у рыфму» — пачынаў «касіць»,
Па-зямляцку тосты «будзьздароўкаў»...

І з кішэні «тот, бесценный, груз» —
Каб (пад Маякоўскага) засведчыць,
Што і ён, нарэшце, беларус, —
Даставаў з наставаю важнецай...

А было для пахвальбы адно:
Быў ад беларуса толькі штэмпель...
І было няўзнакі, што даўно
Зжэрлі карань «камунізму тэмпы»...

І застолле ўдзячнае гуло,
Што аддаў ён пашпарту на сховы
Цэлае жыццё, што адцвіло
Лёсам палахлівых смеляковых...

Бярозы. Магілы.
Як здань у вачах:
Чорныя крылы.
І крык крумкача.

Дзе слёзы лісіа,
Пясочак жаўцеў... —
Калі пасяліўся,
Адкуль прыляцеў?..

У змрочным чаканні
Глядзіць на крыжы —
І вуспішна стане
На кожнай душы.

Ствалы стрыжнявыя
Паспелі для трун.
І моўкнуць жывыя
Пад грознае: «Крум...»

Як лёс — непадступны:
Пытайся ці плач —
Аб тым, хто наступны,
Не скажа крумкач...

Religo — «зноў звязаць», «злучыць» —
Адказы ўсе на ўсе пытанні
Сказаць, калі душа маўчыць
Перад нябёс наканаваннем.

Рэлігія — звiнiць латынь
І кліча музыкай арганнай —
Паверыць зноў, як веруў ты
Яшчэ за тымі берагамі, —

Калі яшчэ зямной мяжой
Не быў узяты на запоры,
Калі зліваўся ты душой
З бясконцым часам і прасторай...

Зноў разарванае звязаць,
Зноў па складах нябёсаў кнігу,
Табой забытую, чытаць
З прачыстай вераю — religo...

У лютэрку
Свіцязі...

Дубоў града і ў градабой і ў замець
Харутвы непакорныя калыша.
Замкі вякоў на замкавым узвышшы
Вартуюць ад няверцаў нашу памяць.

Нішто блакіт высокі не запляміць —
У згодзе ён са свіцязанскай цішай,
І зорныя санеты неба піша
Рукой Міцкевіча,
каб дух ліцвінскі ўславіць.

Сівыя курганы паданні сняць:
Каб сцвердзіць край,
Мінодоўг шыхтуе раць
І стольны горад праз вякі бароніць...

Наваградак... Званы зямлі звiнiць
І сэрцы акрыляюць нашы сёння,
Як рэха несмяротнае Пагоні...

Леравага

Драч горла дзярэ на тры паплавы,
Бо ў лазняку салавей зацёхкаў...

«О, як крушына крышыцца крохка...» —
Зайздросціць травінка з нідай травы...
А ўнізе паўзе чарвяк дажджавы:
Туды — сюды... —
не заносіць, не дрогка...
Дзе зад, дзе перад?.. — Якія правы?! —

Дальбог, чарвяку жывецца лёгка,
Бо ў чарвяка няма галавы...

Вечна...

Вечна: муза для ўлады,
Як у воку бяльмо.
Вечна: служба ці здрада, —
Як натхненне само...

І на ўзбочных вершаў,
І ў кюветах навел
Вока пільнае «смерша»
Глядзіць у прыцэл.

«Смерць шпiёнам» — як лозунг,
Як творчасці ўздым, —
Каб паэзія з прозай
Не збівалі хады.

Спрэс — аблавы, заставы,
Вартавыя сычы:
Крок улева ці ўправа —
За ўцёкі лічыць.

Вечна: гэткі парадак —
Са штыком і пяром...
І пакуль будзе ўлада —
Творцу быць змагаром.

Пытаюся — і мне гучыць адказ,
Але не той, не самы, не галоўны,
І перапытваць — зразумеў — не час,
Ці проста: для смяротных нетактоўна...

Натое і памежжа паласа
Адзначана: спазнаць усё — замнога...
А з кім я гавару — не знаю сам:
Ці з космасам, ці з вечнасцю,
ці з Богам?..

Фота Г. ЖЫНКОВА

Іван Пташнікаў не з тых, хто разменьваецца на дробязі. Не прылічыш яго і да тых, хто спяшае надрукавацца. Маючы талент глыбіннай сілы, ён надзіва ашчадна ставіцца да слова, а за пяро бярэцца толькі тады, калі не можа не пісаць. Таму Іванам Мікалаевічам як быццам напісана не так і шмат. Аднак гэта лішні доказ таго, што сапраўдная літаратура ніколі не вымяраецца колькасцю створанага тым ці іншым аўтарам. Яна падпадае пад іншае вызначэнне, хоць само па сабе яно далёка не кожнаму падабаецца. Ды ў дачыненні да І. Пташнікава супраць ісціны не пойдзеш — гэтая жывая класіка. Наша беларуская класіка. Нацыянальная класіка. І падобнае вызначэнне тычыцца любога — увогуле рэдкі ў літаратуры выпадак — пташнікаўскага твора. Тым больш апавядання «Пагоня», гонар надрукаваць якое першаму некалькі гадоў таму выпай «ЛІМ».

Цяпер такі гонар мае часопіс «Беларуская дума», які ў першым—пятым нумарах за сёлетні год друкуе «Ненапісаную аповесць» І. Пташнікава. Сама назва новага твора пісьменніка зноў жа сведчыць на карысць таго, што Іван Мікалаевіч з-за сціпласці (яго б сціпласць ды і нам) даў аповесці менавіта гэтую, а не іншую назву. Як быццам сцвярджае: аповесць усяго фрагменты да чагосьці іншага, больш значага, што павінна было напісацца, але не змагло. У сапраўднасці ўсё інакш. Перад намі і гэтым разам твор, за гонар мець які палічылі б у сваім набытку многія ганараваныя рознымі званнямі і ўзнагародамі пісьменнікі. Упэўніцца ў гэтым можна нават па адным, чацвёртым, раздзеле «Бацька», які «ЛІМ» і прапанаваў ўвазе сваіх чытачоў.

У «Ненапісанай аповесці» І. Пташнікавым так шмат сказана, што іншаму не дадзена гэта зрабіць і ў «поўнаметражных» раманах. Лёгка пазнаеш менавіта пташнікаўскую прозу — сакаўную, багатую моўнымі дыямантамі, глыбока псіхалагічную. Гэта такая проза, што падпадае пад вызначэнне ЧАЛАВЕКАЗНАЎСТВА. Калі хочаце — яна ў нечым элітная. І разам з тым бліжэй і зразумелая кожнаму. Бо гэта само жыццё. Жыццё, падгледжанае пільным вокам аднаго з самых выдатнейшых сучасных беларускіх пісьменнікаў, які даўно з'яўляецца народным па прызыванні.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Іван ПТАШНІКАЎ

НЕНАПІСАНАЯ АПОВЕСЦЬ

Бацька

Пайшла ад нас наша змучаная і схварэлая Рабіна, і, не дачакаўшыся і года пасля яе, у лютым, у самы снег і мароз пайшоў за ёй ад нас і наш бацька... Адпусцілі яго перад гэтым — з паўгода назад — з калгаса на адзін толькі год на работу ў леспрамгас вартаваць участак: кантору, канюшню, кузню, ды розныя там лесапілкі-сушылкі, бо трэба было ўжо даўно выплачваць крэдыт — пяць тысяч, што ўзялі ў дзяржаве на хату, — нават фінагент дамоў прыходзіў. Гразіўся апісаць усё, што было ў хаце. А ў хаце ў нас, акрамя трох драўляных ложкаў, што зрабіў з дошак сам бацька, ды стала-козлаў — і яго ён зрабіў сам — нічога не было.

І лепш бы бацька не хадзіў у той няшчасны леспрамгас за якую там сотню-другую рублёў... Гэта рэччыкі з піламі маглі за месяц выганяць тысячы. А ён з хворымі лёгкімі прастыў на тым участку ноччу на марозе і схапіў двухбаковае крупознае запаленне лёгкіх. Згасаў ён на вачах ад вялікага палу і без зеля. Адвезлі яго нарэшце на санях у мароз у Пleshчаныцы ў бальніцу, бліжэй бальніц не было, а дарога занесеная снегам, доўгая. Вечарам прывезлі, а назаўтра раніцай пазванілі на ўчастак з бальніцы: памёр...

Пра смерць у нас у хаце не любілі гаварыць. Рэдка ўспаміналі, што ў сорак пятым зімой, калі мы пасля вайны жылі («ў вугла» у Танькі, пахавалі бабку Верку — памерла ад сыпного тыфу; яшчэ раней, да вайны, пахавалі двое самых старэйшых дзяцей: Надзю і Віцю, але калі мы з бацькам засталіся раз удваіх у хлеме, ён паказаў на тоўстыя дошкі-дылі на вышках пад старым сенам:

— Мне на «хату», сын... Помні, дзе ляжаць... — адварнуўся, і мы выйшлі скоранька з хлева. Бацька трымаў дошкі ў запасе.

Я пасля таго баўся лазіць у хлеме на вышкі, нават не хацелася глядзець туды з праціўні на ластаўчына гняздо пад страйхой на матачыне, дзе азываліся маленькія ластавачкі ў ладным шэранькім «мяшэчку», злепленым клінком, як асіны каўпачок.

Ляжаў бацька ў сваёй новай з добра абгабляваных сасновых белых дошак «хаце» — габлявалі цалую раніцу і збівалі яе на дварэ ля хлева мужчыны з вёскі: Савэрка Міронаў, Кастусь Язэпчык, Валодзя Якубёнак і Кароль Курачоў — усе дваяродныя ці траюрадныя яго браты, — ляжаў, чыста паголены, белы з твару, з зачэсанымі, як усягды, на рад сівым валасамі — пасівеў ён рана, яшчэ да вайны, — ляжаў такі прыгожы і... усміхаўся: і вуснамі, чуючы падцягнуў, абазначыўшы ямачкі на шчоках, і бровы падняў угору над заплюшчанымі лёгенька вачыма...

Гэтага — бацькавай усешкі ў дамаўі з абгабляваных дошак — я стрываць не мог. Што-што, а каб усмешка... Зірнеш бацьку ў твар, як жывому, — хапае нешта, як рукой, за грудзі, цісне сухім калочым болам,

душыць за горла, і падкошваюцца ногі. Падаеш яму на халодныя, як толькі што з двара, з марозу, рукі і крычыш нема, не чуючы, што крычыш і што крычыць нехта яшчэ збоку — на ўсю хату...

Калі я супакойваўся ля дамавіны — мяне, як усё роўна некуды адносілі, узяўшы на рукі — маці, ці хто? — і адтуль, аднекуль здалёку мне здавалася, што бацька жывы, што ён не ляжыць у дамаўі, а мы з ім ідзем па далёкай-далёкай дарозе... Дарозе не відаць канца, яна высака-высак паднялася ўгару; пад нагамі сухі брук і вострае каменне, над намі ўгары цёмнае неба з калочым маладзіком і ядранымі дробненькімі зоркамі, а мы ідзем па шашы ў Пleshчаныцы — вядзем здаваць нашу Рабіну...

Цяпер ён перада мной нідзе больш не паяўляўся: ні ў Цянях на балоне, ні на лузе ля Віліі на Кратоўцы, дзе мы махалі косамі, ні на полі, ні ў агародзе за плугам, ні з пілой ці з тапаром у лесе, ні на калгаснай ферме, ні на леспрамгасуўскім участку ля канюшні ці ў канторы, — ён стаяў у мяне жывы перад вачыма толькі на шашы ў Пleshчаныцы з Рабінай... Адкашляецца, схапіўшыся рукамі за грудзі, ад пылу, і мы зноў, накрывшы Рабіну фуфайкай, ступаем і ступаем па вострым бруку. А дарога падмаецца ўсё вышэй і вышэй — падсамы калочы маладзік...

Назаўтра пасля палудня мы адвезлі бацьку ў дамавіне на санях, засцеленых яловымі лапкамі, на могілкі пад Сушкава. Мужчыны, усё тыя ж, што рабілі дамаўе, капалі аж дагэтуль яму. Зямля была глыбака прамёрзлая, і яны клалі спачатку агонь, чакалі, пакуль зямля адтане, дзяўблі ломам, тады зноў клалі агонь ніжэй: не пакладзі, не адагрэй — з-пад лома ляцяць толькі іскры, так умерзся пясок. Усё тыя ж: Савэрка, Кароль, Якубёнак і Язэпчык апусцілі на лейцах дамаўе з бацькам у глыбокую-глыбокую жоўтую яму, насыпалі зверху капец з жоўтага пяску, перамешанага з белым снегам і чорным вуголлем ад агню, і паставілі на магілу беленькі сасновы крыж, перавязаны чорнай істужкай. Здавалася, што з крыжа, як некалі ў бацькі з рота, ішла кроў, і крыж перавязалі, туга сіснуўшы, каб яе спыніць...

Калі мы, ужо вярнуўшыся з могілак, паміналі бацьку за сталом — сталы, пазычаныя ў суседзяў, пастаўлены былі на ўсю хату, аж да парога, над сталам дзве лямпны: адна, падвешаная на першую бэльку на куце, другая на апошнюю ў парозе, — а, памянуўшы, людзі ціхенька разышліся з хаты на мароз, у хаце асталося толькі мы, дзеці, наша маці, знямоглая і ціхая, і яе родная сястра Наста з Грыневіч і цішыня — глухая, дзікая, калочыя... Лезла ў вушы, востра падсвечаная зверху дзвюма лямпамі, халодная, аж пакуль не пазачынялі за людзьмі дзверы: стаялі аж дагэтуль адчыненыя і ў хаце, і ў сеначках, пасыпаных жытнімі зярняткамі. Сыпалі наперад пад ногі, калі выносілі ў дамаўі бацьку...

Зачынілі дзверы і самі апынуліся ў глухаце, як у магіле... Маці трымалася ўвесь час да апошняга — трымалі людзі, а, а-

таўшыся з намі, падышла да нас, сабрала ўсіх у кучку, прыгарнула да сябе, абняла і загаласіла на ўсю хату: «А дзеткі ж мае...» Закрычала нема на ўвесь голас, і яе нельга было нічым суцішыць. Мы загаласілі ў адказ, просячы: «Мамка, не плач...» — і новая, складзеная з калгаснай пуні бацькавымі рукамі хата, так напаялася ад плачу і крыку, што гатова была разваліцца: страх — сабе, сены — сабе...

Добра, што была Наста. Яе прывезлі з Грыневіч у санях адразу, калі памёр бацька. Нам пазванілі на ўчастак з Пleshчаныцы, мы пераванілі з участка ў Грыневічы на пошту. Насці перадалі, і яна прыехала недзе «разам» з бацькам: прывезлі яго, сцакаўшы — яе. Яна была старэй за нашу маці, жыла ў Грыневічах з дочкамі — Таняй і Аляй, хварэла на катаракту і была зусім спялая.

Калі бацьку паклалі ў дамаўе, яна падышла, абмацала спачатку дошкі, знайшла ў дамаўі бацькавыя рукі, пасля растапыранымі пальцамі пагладзіла яго па твары, пазнаўшы, пастаяла, заплакала і пайшла, зноў села на ложку ў куце ад вуліцы, дзе апошні раз перад смерцю ляжаў бацька. Падцягнула на ложка ногі: знала, што замынае, прыціхла і стала слухаць, што робіцца ў хаце.

І на могілкі Наста не пайшла, хоць і хацелі яе вёсці пад рукі, — нічога яна там не ўбачыць, а замінаць будзе. Падышла толькі ў хаце яшчэ раз да дамаўя, калі ўсе развітваліся з бацькам, пагладзіла яго пальцамі па руках; знайшоўшы лоб, нагнулася, пацалавала. Пасля ўжо, калі ўсе за дамавінай выйшлі з хаты, — выставіўшы ўперад рукі, знайшла ў парозе печ, апіраючыся на яе, намацала адчыненыя дзверы, выйшла аж у сены, сцакаўшы: «праваля Мікалая...», вярнулася вобмацкам назад і, зачыніўшы дзверы, асталося ў пустой хаце адна.

Цяпер, пачуўшы крык і плач, яна сеунулася з ложка і схапіла адразу маці за плечы:

— Дзяцей пашкадуі, Уліма... Сама хочаш за Мікалаем пайсці? Яго не вернеш, а дзеці?..

Маці сіхла. Наста зноў села на ложка, высака, падцягнуўшы за сабой ногі, пасадзіла ля сябе маці.

— Эх, сястрыца, сястрыца... Успомні, якія мы былі, калі хавалі свайго бацьку... І яны ж дзеці... — паглядзела яна невідучымі вачыма на нас, на хату.

— Каб, здаецца, агонь такі яркі не быў у хаце ў лямпках... — адказала маці. — Нічога цяпер не бачу, блішчыць толькі перад вачыма белы снег усюды, як на могілках... Не схаваешся нідзе...

— Не трэба кратаць агонь, сястра... Хай гарыць, пакуль сам не патухне. Агонь пасля Мікалая павінен у хаце гарэць усю ноч, даўдана... — уздыхнула Наста, — каб яму, твайму Мікалаю, свяціць на дарожку там... А там цёмна... Каб ён мог там агледзецца, дзе ступіць...

Маці зноў заплакала на ўсю хату. — Супакойся, сястрыца... Дзеці, вунь, ужо на ложку суцішыліся, змогшыся за

гэтыя дні. Пашкадуі іх... Будзеш крычаць — і яны за табой... Думаі цяпер толькі пра дзяцей. Ты адна асталося...

Наста была старэйшая за маці, сама многа перажыла і пабачыла і цяпер «адводзіла» яе ад бяды і гора, як магла. Пачала ўспамінаць, як яны былі яшчэ малымі, якія былі дружныя сёстры, усе — Прузына, што цяпер у Амерыцы, яна, Наста, Ганна, якая пасля вайны ў Краснае замуж за Шкеля, і якой ужо няма, Марыля, што ў вайну падарвалася на міне, Успомніла, як Марылю тады хавалі ноччу, як усюды стралялі — і немцы і партызаны. Успомніла братоў: Сяльвестру і Савэрку, якіх забраў «хапун» яшчэ да вайны. Сяльвестру з дому ў вёсцы, а Савэрку далёка ў Сібіры. Як жылі яны, усе сямеры дзяцей, у маленькай хатцы, якая служыць цяпер за варывеньку — іхняй брагавай, пакуль збудавалі новую, на дзве вилавіны вялікую хату, як пачалі пасля раздзяцца па свеце, і па далёкім, і па бліжкім... І што цяпер іх тут толькі двое, яна — Наста — і мая маці. І Прузына... Толькі яна далёка, аж у Кевані ў Амерыцы. І Прузына пахавала першага мужа — загінуў у шахце...

Маці супакойся. Яны сядзелі на ложку, пакалыхваючыся, як ехалі на возе па сваёй доўгай калдобіністай дарозе ў жыцці. Маці падперла рукою галаву і глядзела на засланых белымі абрусамі сталы, як «засыпаных снегам»...

Фаня з самым меншым маім братам Валодзем заснулі ў запечку на ложку, не распранаючыся; Іра з Анютай яшчэ варушыліся на другім ложку — ля акна ад агарода. Я сядзеў высака на палацах — яшчэ мы называлі іх дома палком. Ля печы, з таго боку, дзе пяколак — лазіць на печ, адступілі з метр і на ўзроўні пяколка прыбілі канцом да сцяны абгабляваную пругкую сасновую рэйку, за другі канец падвесілі яе на тоўстым дрэце ўгары да бэлькі і заслалі дошкамі. Адны канцы дошак паклалі на печ, другія на рэйку. На палку было цёпла, і нам усім хацелася на ім спаць.

Я не клаўся на палок — у цепаце лёгка можна было заснуць, — сядзеў, паставіўшы ногі на пяколак. Адгэтуль я добра бачыў і маці, і Насту — сядзяць на ложку ўпобачкі, як дзве сыраежкі зрасліся на імшанай купіне.

Як добра, што Наста засталася ў нас... Не адзываючыся, каб не спужаць ні маці, ні Насту, я ціхенька спусціўся з палка на падлогу, знайшоў бацькавыя старыя салдацкія чаравікі, у якіх ён вярнуўся дамоў з трафейнай роты з-пад Гродна і якія аж дагэтуль насіў, абуваючы рэдка. Усё ў лапцях, а летам босы. Чаравікі стаялі пад ложкам ля печы. Абуўшыся, зняў бацькаў кажух — кажух вісеў на сцяне ля печы, — насунуў на галаву выгаралую за столькі гадоў зімовую салдацкую вушанку, якую мне маці купіла на Камароўцы ў Мінску — памяняла на дамашні самасад адразу недзе пасля вайны, — і ціхенька, баючыся бразнуць клямкай, выйшаў на двор.

Трэба было ісці вартаваць леспрамгасуўскі ўчастак замест бацькі.

А што рабіць? Шура Трызніна — бухгалтар леспрамгасуўскага ўчастка, яшчэ ўчора, калі Кароль адганяў на ўчастак каня, прывёзшы з Пleshчаныцы бацьку, перадала, што Вугальнік — начальнік участка, сказаў: «Калі праз два дні ніхто не прыйдзе на работу, возьмуць другога...» Гэтулькі бацька дабіваўся яе, гэтулькі прасіў старшыню калгаса, каб адпусцілі, а тут... Узняў ды кінуў яе назаўсёды, ні ў кога не пытаючыся і не адпрошваючыся... І рабіце, што хочаце...

Ноч была ядраная-ядраная... Схапіла адразу на вуліцы такім марозам, што трэба было пёрці пальцамі нос — дубец. Неба на захадзе за кароўнікам было чырвонае, як гарэла, і трашчалі недзе ў тым баку плацты.

У лесе было зацішна, і не так хапаў мароз. У Агульніцы — так называлася пасека за маладым яшчэ лесам, дзе быў леспрамгасуўскі ўчастак, — я ўбачыў у шэрай цёмнае доўгую цёмную канюшню на белым снезе. Ля яе бліснуў ліхтар і застыў на месцы; нехта мяне чакаў, глуха кашляючы на марозе...

— Татка-а!.. — я ўздрыгнуў і закрычаў у цёмную ноч і ў белы ад снегу свет.

Але гэта быў ветэрынар з участка — Мікалай Ляшковіч, равеснік майго бацькі. На ўчастку было больш сарака коней, — і хварэлі, і ногі ламалі на вывазцы ў дзялянках, — і тут мелі свайго ветэрынара.

— Вартаваць прыйшоў? Заместа бацькі цяпер будзеш хадзіць, пухам яму зямля...

Ляшковіч быў у шапцы-вушанцы з апушчанымі неж крыва на галаве доўгімі «вушамі» і завязаным пад падбародам чорнымі тасемачкамі, у чорным, добра падношаным бушлаце, які называў «марынаркай».

(Заканчэнне на стар. 14—15)

Яе «Праменьчык»

У свой юбілей кіраўніца вядомага ўжо і па-за межамі краіны брэсцкага ўзорнага ансамбля танца «Праменьчык» Тамара Натарава раптам расхвалывалася. Бо ў зале ўбачыла столькі прыхільнікаў танцавальнага мастацтва, што, паверце, не тое каб сесці — стаць не было дзе.

Першы падарунак майстар танца атрымала ад свайго «Праменьчыка».

На сцэну вылецела дзятва, апранутая птушкамі. І падалося, быццам усе белакрылыя буслы Беларусі зляцеліся павіншаваць юбілярку. Госці, сябры-харэографы, бацькі, прадстаўнікі мясцовай улады не шкадавалі добрых слоў і кветак. У віхуры танца кружыліся пары. Кадрылю з прытуляннямі змяняла полька з прытупамі. Следам ішла каларытная замалеўка зімовага свята «Каляда». Лепшыя ансамблі Брэста: «Крынічка», «Прыбужжа», «Белая Русь», «Каскад», «Радасць» дасылалі свае танцавальныя віншаванні, ствараючы яскравае свята.

Гадоў 50 таму вось так танцавала і маленькая Тамара ў гуртку Дома піянераў Хабараўска.

Многі і настойліва вучылася. З цеплынёй яна прыгадае сваіх настаўнікаў — прафесара Ігара Смірнова, тады галоўнага балетмайстра Маскоўскага тэатра імя Станіслаўскага і Неміровіча-Данчанкі, і Маргарыту Смірнову, дацэнта кафедры харэаграфіі Маскоўскага інстытута культуры.

Калі Т.Натарава пачала працаваць з дзіцячымі ансамблямі, пераканалася, што выбрала менавіта свой шлях.

За амаль чатыры дзесяцігоддзі яна выхавала не адно пакаленне аматараў танцавальнага мастацтва і прафесіяналаў, якія працуюць артыстамі ў ансамблях, балетмайстрамі, настаўнікамі харэаграфічных школ.

«Праменьчык» — яе цяпершані дзіцячы калектыў. На фестывалях і конкурсах у Балгарыі, Румыніі, Германіі, Францыі, Італіі ён быў у цэнтры ўвагі, становіўся лаўрэатам.

Алена КАПАЧОВА
г. Брэст

Дары
"Лістапада"

У Мінску прайшоў VIII Міжнародны кінафестываль краін СНД і Балтыі "Лістапад-2001".

Конкурсную праграму фесту склалі шаснаццаць карцін, дзесяць з якіх належалі вытворчасці Расіі (у Палацы Рэспублікі кінафестываль адкрыла расійская сужка, фільм-прытча К. Шахназарова "Яды, альбо Сусветная гісторыя атручэння").

І хаця на працягу ўсяго фесту ў рэйтынг глядацкіх сімпатый лідзіравала беларуская меладрама "Павадыр", у апошні вечар яна саступіла расійскай кінаказцы для дарослых "Прыходзь на мяне паглядзець", рэжысёрскаму дэбюту А. Янкоўскага. (Гісторыя паўтараецца: летась таксама ў апошні вечар конкурснага прагляду расійскай сужка "Рускі бунт" нечакана апырэдзіла ў "сімпатых" беларускі шэдэўр М. Пташукі "У жніўні 1944...").

Такім чынам, галоўны прыз "Лістапада" — прыз глядацкіх сімпатый (журы глядачоў сёлета ўзначальваў Ю. Цвяткоў) з'яў у Маскву малодшы брат прэзідэнта кінафесту Р. Янкоўскага. "Срэбраным лісцем" быў уганараваны наш "Павадыр" А. Яфрэмава, а "бронзавае" атрымала камедыя Т. Кеасаяна "Прэзідэнт і яго ўнучка". Журы кінамаграфістаў адзначыла прызам за лепшую рэжысуру кіргыстанскую карціну "Маймыл", якая ў рэйтынг глядацкіх сімпатый займала апошняе месца. Прызамі за лепшую жаночую і мужчынскую ролі, якія звычайна прысуджае журы кінапрэсы, сёлета былі ўганараваны К. Васільева ("Прыходзь на мяне паглядзець") і Л. Мазгва ("Цялец").

На думку тэатральнага журы, лепшыя былі акцёры А. Адзіноўца і П. Юрчанкоў-мал. у спектаклі А. Бяспалага "Поле бітвы" (Тэатр-студыя кінаакцёра).

В. Б.

Мы ехалі, мы спявалі...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 6—7)

выбітны, але хто з відавочцаў гэтай музычнай імпрэзы ведаў, што 20 гадоў таму інтэлектуальная паззія Разанава натхніла тады яшчэ юную нашу кампазітарку Юлю Андрэеву? А хто задумаўся, якая даўня і багатая на Беларусі гісторыя супрацоўніцтва дзвюх музаў практычна ва ўсіх жанрах? У балете і музычнай камедыі, у оперы і вакальна-сімфанічнай музыцы, у харавой і камернай вакальнай... Адсутнасць належнай дзяржаўнай і грамадскай увагі да прафесійных мастацкіх каштоўнасцяў кепска адбіваецца і на якасці так званых папулярных жанраў. Але, нягледзячы ні на што, творцам варта прабівацца насустрач адно аднаму. Кампазітарам — актыўней гартаць літаратурныя выданні, уважлівей глядзець лімаўскія падборкі, бо там можна знайсці не толькі патэнцыяльныя песенныя тэксты, але і аснову для цыкла хораў, напрыклад, ці рамансаў, ці вакальна-сімфанічнай пазмы. Літаратарам — наведвацца на канцэрты, у тым ліку і нашага кампазітарскага авангарда. Вось у Эдуарда Зарыцкага ёсць песні на вершы практычна ўсіх значных беларускіх паэтаў. А на вершы Я. Коласа, А. Міцкевіча, Р. Барадуліна, Н. Гілевіча, Г. Бураўкіна, напрыклад, ім напісаныя вакальныя цыклы. Слова нашых супаўнікаў-паэтаў неаднойчы было ўвасоблена ў буйных музычных жанрах... 20-я гады мы можам "ўспомніць" толькі дзякуючы мемуарнай літаратуры, дакументам: які гэта быў плённы для беларускага мастацтва час, які магутны звяз існаваў паміж прадстаўнікамі розных галін творчай інтэлігенцыі!

У. Карызна (м.). Не думайце, што сёння кампазітары нічым не цікавяцца, нічога не чытаюць. Чытаем беларускую паззію. Але вельмі цяжка знайсці верш, які б стаў песняй. І ў "Малодосці", і ў "Польмі", і ў "ЛіМе", і ў аўтарскіх зборніках. Песенны верш настолькі спецыфічны! Нават адно-два словы (не кажу пра рытм, рыфму) самім сваім гучаннем могуць паўплываць на маё ўспрыманне такім чынам, што я не змогу гэты верш лічыць песенным. Вершы — добрыя! Але каб асабіста мяне натхнілі на стварэнне мелодыі, здараецца вельмі рэдка.

А. Бадак. Ёсць яшчэ адна праблема, якая датычыцца ў першую чаргу нашых выканаўцаў. Даводзіцца часам чуць ад іх: "Па-беларуску так нельга праспяваць, можна толькі па-руску". Мне ж успамінаецца ўкраінская эстрада: там зараз ва ўсіх стылях, жанрах спяваюць па-ўкраінску. Дзівосна спяваецца! А ўкраінская мова вельмі блізкая да нашай. Стварэнне аўтарскага тэксту — частка дзяржаўнай палітыкі. Але гэта павінна быць і нашай палітыкай — паэтаў, кампазітараў, спевакоў. Па ГРТ, РТР і г.д. шмат разоў паказваўся кліп, у якім папулярная расійская група "Премьер-министр" спявала па-ўкраінску. І расійская спявачка Лаліта выпусціла кампакт-дыск з песнямі на ўкраінскай мове. Вядома, аўтарытэт украінскай культуры ад гэтага вельмі ўзрастае!

У. Карызна (ст.). Але народ гэтых песень спяваць не хоча. Вось былі ў свой час "Верховіна, маты моя", "Рушнік" ("Рідна маты моя"), "Чэрвона рута" — увесь былы Саюз спяваў... Песня — гэта лёс. Усе ведаюць песні на словы Някрасава, якія сталі народнымі — "Меж высокіх хлебов затерялося...", "Коробейники", — а паззія Пушкіна ў жанры песні незапатрабаваная! Пушкіна ёсць у оперы, у рамансах. У песнях — няма. Ці ўспомніце "Уральскую рябинушку": цудоўная руская, радыгінская, мелодыя жыве, хаця тэкст у песні слабаваты. Іншая справа — раманс: якія тут імёны і паэтаў, і кампазітараў! Таму я лічу: каб стварыць песню, трэба вучыцца на рамансе — майстэрству, тонкасці, глыбінні і філасофскаму мысленню, бо раманса без філасофіі, без думкі няма. А вось песень бяздумных 99,9%. Ды і пошлых хапае.

Э. Зарыцкі. Мушу сказаць, што ў часопісах гатовага песеннага тэксту вы ніколі не знойдзеце. З пазтам трэба працаваць, гэта ўсе ведаюць. Можна толькі за два радкі зачаліцца, а потым за раяем разам з аўтарам шукаць далей.

Э. Акулін. Шукайце ж аўтараў! Кампазітары хай бы па кансультацыю звярталіся да рэдактараў аддзелаў нашых часопісаў або ў Саюз пісьменнікаў, калі ёсць нейкі сумнеў у выбары вершаў. Але я бачу, сумневу няма! Гэта што тады: безгустоўнасць кампазітарская або глухата такая... паэтычная?

У. Карызна (ст.). Сапраўдную песню стварыць цяжка. Кампазітару трэба, каб пазт прыслухаўся да яго патрабаванняў, дапрацаваў верш. Добра, калі пазт згаджаецца! А яшчэ аранжыроўка... Многія і не могуць самі рабіць сучасныя аранжыроўкі, вымушаныя заказваць іншым. Вось песня атрымалася, кампазітар і пазт знайшлі выканаўцу, уклалі вялікія грошы, песня адзін раз прагучала, была запісана... А пасля — запіс недзе губляецца, забываецца. А нягледзячы на тым часам прабіваецца ў людзі. Чыноўнікі ж у Міністэр-

стве культуры і вышэй зважаюць, здаецца, толькі на тое, як хто гляне, усміхнецца, падлашчыцца. Талент нібы нікому не патрэбны.

Д. Лыбін. Кампазітар — гэта чалавек, праўдука якога, мажліва, за ягоную працу атрымаюць нейкія грошы. Гэта не прафесія і не хобі, гэтаксама, як і пазт: гэта — прыванне. Калі вы не можаце не пісаць музыку (ці то песні, ці то сімфоніі), пішаце. Калі вы можаце гэтага не рабіць, дык лепш няхай будзе так.

Э. Акулін. Сапраўды, можна мець нават дзве вышэйшыя музычныя адукацыі, але калі табе не дадзена пісаць музыку...

Д. Лыбін. Цалкам слушна. Але я хацеў бы дадаць яшчэ наконт размовы пра рок. Тут прагучала вельмі небяспечная думка: маўляў, моладзь не пойдзе слухаць сур'эзныя рэчы. Самы прости шлях развіцця культуры — рабіць тое, на што "пойдуць" — скіраваны найпрост да поўнай дамінацыі эрэц-культуры. Мы павінны змагацца, каб публіка пайшла на тое, што робяць прафесійныя і адораныя людзі, а не дамагацца, каб яны рабілі тое, на што "пойдуць".

А. Бадак. Яшчэ раз паўтараю: сур'эзныя рэчы трэба слухаць у зале, а на вуліцы няхай гучыць лёгкая музыка. Навошта, каб сімфанічны аркестр іграў на стадыёне?

Э. Акулін. А я перакананы: тое, што працуе на нацыянальную культуру, на беларускую мову, паззію, музыку, — усё павінна існаваць. Я зноў жа ў абарону нашых рокараў. Яны перажываюць хваробы росту. Але яны рыхтуюць глебу для прыходу іншых пакаленняў. Мы разам з сынам штогод ходзім на рок-каранацыю. Туды вельмі цяжка набыць квітку ўжо за месяц. Гэта значыць, што такая музыка патрэбна. І кожны пачуе ў ёй, што хоча пачуць.

У. Карызна (ст.). Пачалася перабудова, ломка, і палаяцела ўсё: пыл, кавалкі цэглы, тут і загарэцца можа. З'явіліся рок-ансамблі. Іх раней і быць не магло! Культура сама — рэч не менш сур'эзная, чым праца на зямлі, каб хлеб атрымаць; яна не менш адказная і небяспечная, чым праца на заводзе, фабрыцы або на высокіх чыноўніцкіх пасадах. Культура вызначае, які будзе рабочы, інжынер, які будзе кампазітар, пісьменнік. Успомніце савецкі час: якія былі кампазітары, выканаўцы! Усё гэта была культура запатрабаваная, хаця маглі б інтарэсы і тады скіравацца на іншае. На іншую музыку, на вулічную, напрыклад. А вуліца — не двор! Ёсць царскі двор, ёсць панскі двор, ёсць двор сялянскі — гэта высакародна. Вуліца, на якой смецце, заўжды толькі разбэшчвала. Стагоддзімі. Нельга паддавацца вуліцы! Дайшло ж да таго, што на свята Тройцы каля царквы ўсё літаральна дрыжэла ад рок-музыкі! Тое, што там адбылося, сведчанне вялікай дысгармоніі ў грамадстве, якой нехта кіруе.

Л. Рублеўская. Рок-ансамбляў у савецкі час не было не таму, што яны былі незапатрабаваныя, а таму, што тых, хто хацеў слухаць і граць іншую музыку, чым гучала па радыё і тэлебачанні, садзілі ў псіхушкі і лагеры, як Жану Агузараву. Але запісы "Бітлаў", Высоцкага, Галіча, "Машыны часу", "Динаміка" падпольна хадзілі па ўсёй краіне. Савецкая эстрада была запатрабаваная не таму, што такі быў густ усяго народа. А таму, што альтэрнатывы той эстрадзе не было. Або слухай Пахмутава, або рызыкай, што суседзі данясуць, што ўключаеш антысавецкія касеты... Ці што на хатні канцэрт ракета альбо барда, на якім ты прысутнічаеш, уварвецца міліцыя.

Э. Акулін. Сапраўды, такія адносіны да рока, якія адчуваюцца ў некаторых з прысутных, былі ў рускай, дакладней, савецкай культуры 20 гадоў таму. Бэсцілі "Машыну часу", "Акварыум"... Зараз іх лічаць за класіку рускага рока.

Л. Рублеўская. Барыс Грабеншчыкоў нядаўна прэмію "Трыумф" атрымаў, разам з Ігарам Маісеевым і Святланай Алексіевіч.

Э. Акулін. Я ўпэўнены: праз 20 гадоў будучы гэтак жа адносіцца да "N.R.M.", "Крамы", "Новага Неба". На Максіма Баг-

дановіча ў свой час таксама многія скептычна глядзелі. У "Нашай Ніве" яго абвінавачвалі ў дэкадэнцтве, а Ядвігін Ш. казаў пра заходнюю манеру яго пісьма, што гэтай паззіі не павінна існаваць, што трэба пісаць, як Янка Купала і Якуб Колас. Прайшоў час, і ўсе тры сталі класікамі — пасуседзіліся. Час усё расставіць на свае месцы. Давайце будзем не судзіць, а проста выказаць свае меркаванні. Дарэчы, можа, спадарыня Песнякевіч распавядзе пра сітуацыю на Нацыянальным радыё: якія там перспектывы ў беларускай песні?

Т. Песнякевіч. Не магу адказаць нічога пэўнага, бо на радыё — грандыёзная перабудова. Што ў выніку тут будзе з беларускім — мовай, паззіяй, песняй, — пакуль скажаць цяжка. Маю на ўвазе асноўную, першую, праграму. Наконт другога канала — больш пэўнасці, бо сама за сябе гаворыць яго назва: "Культура". Дарэчы, і час вяшчання тут значна павялічаны. Паўтара, што мы ўступаем у рынак адносіны. "Купіць слухач" тавар — ён будзе гучаць, не "купіць" — не прагучыць. На жаль, мы ўсе тут гаворым, што беларуская культура — незапатрабаваная. Паколькі першая праграма цяпер транслюецца і ў FM-дыяпазоне, мы, як нам давяло кіраўніцтва, павінны "рабіць музыку" для тых, хто ездзіць у шыкоўных іншамарках і па дарозе ў свой офіс ловіць "эфэмаўскія" станцыі.

Э. Зарыцкі. Цяпер нават імёны паэтаў не аб'яўляюць па радыё: гучыць песня — паэта не называюць. Бывае, што і кампазітара таксама.

Т. Песнякевіч. Гэта ўжо справа прафесіяналізму людзей, якія працуюць на эфір.

Э. Акулін. Тут гаварылася пра аплату прафесіяналізму і таленту. Дык мы ўжо гатовыя працаваць бясплатна, абый нам давалі магчымасць свае песні спяваць. Мае бардаўскія песні 5-7 гадоў назад гучалі па радыё вельмі часта. Але ні разу мне ніхто ганарар не заплаціў. І я не ў крыўдзе: дзякуй Богу, была магчымасць у студыі Беларускага радыё запісацца! Дык і гэтага зараз не даюць. І другі канал, на які будзе скінута ўся культура, — гэта будзе падводная культура. Своеасаблівы айсберг: надверсе — эрэц-культура, а пад вадою — беларуская культура, якой ніхто не пабачыць і не пачуе.

У. Карызна (ст.). Дрэнна мы жывём... Калі непатрэбна культура нацыянальная, як жа тады жыць далей? Без нацыянальнага — няма развіцця, значыць, мы згінем! Паесці, выпіць — і больш нічога не трэба? Уражанне, што ў нас сёння ўжо няма сваёй культуры, складаецца таму, што няма прапаганды сваёй культуры. Тое, што не прапагандуецца, нібыта і непатрэбна.

Л. Рублеўская. Песня, адзін раз "пракучаная", знікае.

А. Бадак. Клопат пра яе павінен быць, дзяржаўны клопат! Песня сама сябе будзе прапагандаваць, калі даць магчымасць, каб яе пачулі.

Т. Песнякевіч. А вось вы як пазт задаволены тым, як вашы вершы ў музыцы ўвасоблены? Што, усе песні — аднолькава высокамастацкія? Як вы лічыце?

А. Бадак. Прынамсі, там няма пошласці. Справа ў тым, што гэта не зусім вершы. Тэксты для песень пішуцца на сваіх законах.

Э. Акулін. У маіх бардаўскіх песнях таксама няма цалкам скарыстаных вершаў — існуюць песенныя тэксты. Так бы мовіць — спецыфіка жанру.

У. Карызна (ст.). А я пісаў і пішу — вершы для песень. І згодны з Максімам Танкам і Аркадзем Куляшовым, што павінен быць верш для песні. "Зорачка мая", "Люблю цябе, Белая Русь" і іншыя — я пісаў як вершы. Але колькі перад тым я перайграў на акардэоне! І анталогію Цітовіча, і чатырохтомнік Шырмы, дзякуючы чаму "ухапіў" музычную інтанацыю дыў разабраўся, што ж такое народная песня. Народ шліфаваў песню стагоддзімі, і заставаліся сапраўдныя дыяманты, метафары, якіх не прыдумам самы вялікі пазт.

А. Бадак. Я перакананы ў адным: калі

Адзнака — «ВЫДАТНА»...

АДБЫЎСЯ ІІ З'ЕЗД БЕЛАРУСКАГА САЮЗА МУЗЫЧНЫХ ДЗЕЙЧАЎ

беларуская песня рэдка гучыць па радыё ці тэлебачанні, не значыць, што ў яе няма слухача. Падчас аднаго з выпускаў радыёперадачы «Беларускі хіт-парад», якую я веў разам з журналісткаю Таццянай Якушавай, у студыю пазваніла жанчына і кажа: «Дзякуй вам, што ў вас гучаць беларускія песні! Бо колькі можна: «Надзея Кадышева, Надежда Кадышева!» Ну калі наша Надзя Мікуліч прагучыць?» З такім бодем пра гэта гаварыла. А ўвогуле, добрыя словы ў адрас беларускай песні вельмі часта даводзілася чуць.

Т. Песнякевіч. Многае залежыць ад кожнага чалавека на сваім месцы. Эрзац-культура перадаецца не толькі праз творцаў і выканаўцаў, але і праз рэдактараў, вядучых...

А. Бадак. Бываюць званкі-пытанні: чаму нельга купіць касеты з беларускімі песнямі? Кажуць, грошай няма, каб выпусціць...

У. Карызна (ст.). Грошай няма, кажучы, і на тое, каб расплаціцца з усімі, хто ўдзельнічаў у Маладзечанскім фестывалі, у «Славянскім базары», у «Залатым шлягеры». Для гэтых грошай няма! Што ўжо казаць пра сваіх выканаўцаў. А што нам дае «Залаты шлягер»? Ну, прыехала састарэлая «зорка», нешта праспявала і ганарар павезла не абыякі. Дык вы лепш дайце сваім! Успомніце, напрыклад, Тамару Раеўскую, запрасіце — гэта ж цэлая эпоха ў беларускай песні! А якая традыцыя ў нашай песні: яна ж і да Семянякі, і да Алоўнікава была, і да Любана. Гэта беларуская песенная класіка і сапраўды — залатыя шлягеры. Для іх на БТ трэба ўжо «Чырвоную кнігу» адчыняць.

А. Бадак. А колькі, шукаючы песні для радыёперадачы, мы з Таццянай Якушавай паднялі з фондаў запісаў 50—60-х гадоў! Колькі цудоўных старых песень, якія маглі б сёння гучаць — як у Расіі «Старыя песні о главном!» У нас такіх процьма. Мы іх не ведаем.

У. Карызна (м.). У сучаснай аранжыроўцы, у адпаведным выкананні — гучалі б не горш за «Старыя песні о главном».

Э. Акулін. З тэлебачання не толькі беларуская песня знікла, але і паззія. Успомніце, колькі гадоў таму якія перадачы былі: «Роднае слова», «Літаратурная Беларусь», «Літарынка». Была задума «Бардаўскага круга» — перадачы аб аўтарскай песні. Няма таго, што раньш было... Нават эстраднае перадачы зьявіліся да аднаго монстра-фестывалю. Так не павінна быць! Калі я працаваў у музеі Багдановіча, мы штолета праводзілі свята паззіі і песні ў Ракуцёўшчыне. На гэта не трэба было вялікіх сродкаў. Трэба было проста жаданне арганізаваць свята.

У. Карызна (ст.). Трэба ставіць пытанне наконт тэлефестывалю «На скрыжаваннях Еўропы». Хто там прадстаўлены, якія пазты, кампазітары? Там жа нікога няма з тых, хто сапраўды заслугоўвае, і таямнічы «свой чалавек» ніколі «чужога», няхай і выдатнага творцы, у эфір даваць не будзе.

Э. Акулін. А ў Расіі сёння столькі музычных перадач, на розны густ! Рокеры слухаюць рок, для прыхільнікаў народнай творчасці ёсць выдатная перадача «Эх, Сямёнаўна!». На перадачы «У нашу гавань заходзілі караблі» збіраюць бардаў. А ў нас?

Д. Лыбін. Калі ўжо на дзяржаўным узроўні зразумелі, што трэба некай бараніць фізічнае здароўе грамадства, і пачалася кампанія супроць наркатыкаў, нікаціну, алкагалізму, дык трэба зразумець, што не менш важна бараніць духоўнае здароўе нацыі ва ўсіх галінах культуры, у розных жанрах прафесійнай творчасці: музычных, літаратурных, мастацкіх. Праблема, наогул, тая ж, якую я ўжо закранаў: абарона ад эрзац-культуры. Але адначасова гэта і праблема абароны нацыянальных інтарэсаў у кожнай з галін культуры. Калі вы звернеце ўвагу не толькі на песенныя фестывалі, а нават на сур'ёзныя філарманічныя, — тэндэнцыя тая ж. Напрыклад, традыцыйны музычны фестываль імя Салярцінскага ў Віцебску: у колькіх яго праграмах знойдзеце вы хаця б адзін новы беларускі твор? А фестываль ідзе і за грошы беларускага Міністэрства культуры. Так, як і «Славянскі базар», і «Залаты шлягер» і г.д.

Э. Акулін. Правільна сказана: няма ў чалавека нічога, апроч душы. Гэтак жа і з культурай народа.

ЗАМЕСТ КАМЕНТАРА.

Дзе ўрэшце прыпынілася «перасоўная гарбатня»? У новым годзе. Ён толькі-толькі пачынаецца і дае надзею, што — агульнымі намаганнямі ўсіх зацікаўленых, закліканых і абавязаных — будзе спрыяльна для беларускай культуры. Для прымнажэння мастацкай каштоўнасці. Для духоўнага здароўя нацыі. Для душы народа. Для яго песні. Усё гэта (вось тут і паразумеліся ўдзельнікі нашага падарожжа) трэба берагчы і абараняць. Ад наступу эрзац-каштоўнасці, ад агрэсіі невуцтва, пошласці, прымітыву.

Чытач, які зрабіў сведкам «дарожнай размовы», можа яе працягнуць, даслаўшы ў рэдакцыю нешта сваё: набалелае, памяркоўнае, іранічнае, канструктыўнае, дыскусійнае... Чакаем. Неаб'яваваць — адгукнуцца.

Напярэдадні гэтай падзеі ў «ЛіМе» было змешчана інтэрв'ю намесніка старшыні праўлення саюза Н. Вітанкі, дзе гаварылася пра бядотны стан творчай суполкі ў жорсткіх эканамічных варунках, пра энтузіязм і самаадданасць музыкантаў, здатных нават у такіх умовах працаваць п'яніна і з перспектывай (гл. нумар за 7.12.2001г., «У пошуках выйсця»). Пра справы БСМД, пра яго ўменне выжываць і па мажлівасці развіваць арганізацыйную, творчую, асветніцкую, сацыяльную дзейнасць гаварылася і ў справаздачным дакладзе праўлення саюза, з якім выступіў яго старшыня М. Дрынеўскі.

Асабліва ўвага была звернута на поспехі прафесійных асацыяцый, створаных у межах БСМД. Напрыклад, імкліва і ярка сцвердзіла сябе на сусветным узроўні Асацыяцыя беларускіх цымбалістаў на чале з Я. Гладковым. Нашы музыканты рэгулярна ўдзельнічаюць у міжнародных форумах і фестывалях цымбалістаў, выклікаючы захапленне аўтарытэтных калег і самай шырокай публікі. Невыпадкова на Беларусі, у Магілёве, адбыўся колькі гадоў таму чарговы Сусветны кангрэс цымбалістаў, куды з'ехаліся прадстаўнікі 13 краін з чатырох кантынентаў. А ў Маладзечне наладзілася нацыянальнае свята-конкурс «Срэбны зван цымбалаў», праведзенае ўжо двойчы.

Асацыяцыя беларускіх дамрыстаў і мандаліністаў пад кіраўніцтвам Г. Асмалоўскай правяла некалькі важных акцый з удзелам вядомых расійскіх артыстаў і педагогаў

А. Цыганкова, В. Круглова ды інш.: дэкаду інструментальнага мастацтва «Славянскі вянок», майстар-курсы.

Перкусійная асацыяцыя, якой кіруюць У. Судноўскі ды І. Аўдзееў, ладкавала сустрэчы з роднаснымі суполкамі Летувы ды ЗША, паспрыяла правядзенню майстар-класа пад кіраўніцтвам калег з Нідэрландаў падчас нядаўняга фестывалю «Беларуская музычная восень», дапамагла навучальным установам набыць шэраг нота-друкаў для ўдарных інструментаў.

Дзяржаўныя субсідыі памаглі прадоўжыць працу па павышэнні прафесійнага майстэрства музыкантаў пад кіраўніцтвам замежных спецыялістаў: В. Шырокавай, А. фон Бух (для піяністаў, з удзелам Беларускай асацыяцыі педагогаў фартэпіяна на чале з В. Яканюком), І. Жураўленкі (для кіраўнікоў харавых калектываў), В. Чуніна (домра), Э. Гаеўскай (флейта), Л. Яўграфава (віяланчэль), А. Груна (семинар для гітарыстаў на тэму «Аналітычная свядомасць як шлях да індывідуальнай інтэрпрэтацыі») і г.д.

Фінансаванне з дзяржбюджэту дазволіла саюзу падтрымаць свае структуры ў абласцях, прынамсі, традыцыйны Міжнародны фестываль «Студзеньскія музычныя вечары» ў Брэсце, «Убельская ластаўка» ў Чэрвені, «Сымон-музыка» на Стаўбцоўшчыне, «Вясёлка талентаў» у Гомелі, Міжнароднага фестывалю камернай музыкі імя І. Салярцінскага ў Віцебску. Праўда, раптоўнае «адключэнне ад бюджэту» ў кастрычніку 2001-га, што надзвычай негатыўна

адбілася на стане ўсіх спраў, вымусіла БСМД адмовіцца ад удзелу ў арганізацыі чарговага віцебскага фестывалю.

У дакладзе прагучалі прозвішчы музыкантаў, педагогаў, арганізатараў, якія на грамадскіх асновах ладкуюць дзейнасць мясцовых аддзяленняў саюза. Гэта У. Курчын ды В. Трафімавіч (Гомель), У. Таран ды У. Рыхло (Мінскае абласное аддзяленне), У. Кузьменка ды Э. Ахрэмчык (Мінск), В. Туціцын ды Т. Якаўлева (Магілёў), Л. Батырава (Брэст), а таксама У. Правілаў (Віцебскае музычнае таварыства).

Абмяркоўваючы справаздачу праўлення, дэлегаты з'езда як адзін не пагадзіліся з даўняй завядзёнкай ацэньваць працу паводле прынцыпу «здавальняюча — нездавальняюча». І аднадушна прапаноўвалі адзначыць дзейнасць саюза, асабліва з улікам неспрыяльнай эканамічнай сітуацыі, як выдатную. Адбыліся выбары новага складу праўлення Беларускага саюза музычных дзейчаў. Яго старшынёй зноў стаў народны артыст Беларусі прафесар М. Дрынеўскі, яго намеснікамі — Т. Курыла ды Н. Вітанка.

Аднак не трэба думаць, што з'ездаўская гаворка прайшла цалкам у мажорнай танальнасці. Выступленні ў спрэчках закралі набалелыя і, можна сказаць, драматычныя для жыцця нашых музыкантаў, а значыць, і для ўсёй айчынай мастацкай культуры, праблемы. У гэтым — падстава для будучых публікацый «ЛіМа».

С. БЕРАСЦЕНЬ

Юбілеі — з музыкай

У Беларускай політэхнічнай акадэміі — свята! Спаўняецца 25 гадоў адзінаму сярод аматарскіх калектываў тэхнічных ВНУ краіны народнаму ансамблю скрыпачоў, а таксама 80 гадоў яго нязменнаму кіраўніку Рыгору Глайхенгаўзу, які адзначае і 60-годдзе сваёй творчай дзейнасці.

На сцэне — сённяшнія і ўчарашнія студэнты, людзі, якія валодаюць найскладаным, найчароўным музычным інструментам. Адказны юбілейны канцэрт яны пачынаюць паланезам беларускага кампазітара XIX стагоддзя К. Ельскага.

16 гадоў таму ансамбль атрымаў званне народнага і кожныя тры гады пацвярджае яго. У 1981-м было запрашэнне на Усесаюзны агляд класічнай і народнай музыкі, які праходзіў у Ерэване. Прадстаўнікі тагачаснага Беларускага політэхнічнага інстытута атрымалі там дыплом лаўрэата. Канцэрты ансамбля адбываліся таксама ў Львове, Рызе, Кішынёве, у многіх гарадах Беларусі, у парках Мінска, у вайсковых частках, перад ветэранамі вайны і працы. Скрыпачы-аматары сталі лаўрэатамі і першага, і другога ўсесаюзных аглядаў народнай творчасці. Сярод ганаровых рэліквій у калектыве захоўваецца грамата ад пагранічнікаў Брэсцкага гарнізона. За прапаганду савецкай і класічнай музыкі атрымана грамата Вялікага тэатра СССР.

Складанасць самадзейнага калектыву

ВНУ ў тым, што кожныя 4-5 гадоў мяняецца яго склад. Адно заканчваюць вучобу, атрымоўваюць дыпломы, прыходзяць новыя, ўводзяцца ў рэпертуар. Але ёсць касцяк, тыя, хто грае ў ансамблі 10-15 і нават 20 гадоў. Сярод іх Рыгор Барысавіч Глайхенгаўз называе інжынера-будуніка Леаніда Хайкіна, архітэктара Лілію Жамойду (дарчы, яе дачка, яшчэ школьніца, скончыла музычную школу па скрыпцы і грае ў ансамблі), інжынераў-энергетыкаў Вольгу Уласевіч, Рамана Раманава ды іншых. Пяты год грае ў ансамблі студэнтка курса БПА Алена Мажэйка.

Вельмі папулярны ў публіцы літаральна ўвесь рэпертуар калектыву. Гэта, напрыклад, «Пасакалія» Г. Гендэля, «Венгерскія танцы» №№ 5 і 6 Я. Брамса, «Адажыо» А. Шнітке, полька і вальс «Венская кроў» Я. Штрауса, антракт з балета А. Глазунова «Раймонда», урывак з музыкі М. Тарывердзіева да фільма «Семнаццаць імгненняў вясны».

...У гэты вечар у зале было шмат сяброў, паклоннікаў калектыву і яго кіраўніка. Гучала нямаля добрых слоў, прывітанняў. Шмат сардэчных пажаданняў Р. Глайхенгаўзу выказалі заслужаныя артысты Беларусі Ядвіга Паплаўская і Аляксандр Ціхановіч. Яны з поспехам выканалі некалькі песень. Ад Беларускай акадэміі музыкі перадала спеўнае прывітанне студэнтка вакальнага аддзялення

прафесара Т. Ніжнікавай Алеся Аўдзеева. Свае творчыя віншаванні падрыхтавалі мужчынскі вакальны квартэт пад кіраўніцтвам Аляксандра Мінянкова (акампаньні спеў уразіў зладжанасцю, чысцінёй гучання), ансамбль народнай песні БПА «Каханачка»...

Цёплыя віншаванні адрасаваліся юбіляру Рыгору Глайхенгаўзу. Яшчэ да Вялікай Айчынай вайны скончыў Мінскі музычны тэхнікум па класе скрыпкі. Потым служыў у арміі ў горадзе Барысаве дзе яго і заспела вайна. Разам з усімі адступаў, мёрз, галадаў. Але ўсё-ткі выжыў! Удзельнічаў у франтавой артыстычнай брыгадзе. Пасля вайны стаў студэнтам Беларускай кансерваторыі па класе Аляксандра Амітона. Трыццаць гадоў граў у Дзяржаўным акадэмічным сімфанічным аркестры Беларусі. Сустрэчы з рознымі выдатнымі музыкантамі, дырыжорамі, спевакамі былі для яго своеасаблівай школай, узабагацілі творча, прафесійна.

Рыгор Барысавіч Глайхенгаўз не расцеаецца са скрыпкай і сёння, як кіраўнік народнага ансамбля БПА. Юбіляр сустраў сваё 80-годдзе маладзавым, поўным творчых сіл, у родным музычным асяроддзі.

Вера КРОЗ

На здымках: юбіляр і яго ансамбль.

Фота М. ПРУПАСА

"Не маючы ўпэўненасці, што нехта, апрача самых блізкіх мне людзей, прачытае гэтыя нататкі (якія інакш і назваць немагчыма), жадаю толькі аднаго: прывесці цяжар думак у больш-менш зграбную форму, магчыма, разабрацца ў сабе самім. Спадзяюся, гэта палегчыць мой стан. Адразу папярэджу, што нататкі гэтыя не будуць мець прывычнай будовы літаратурнага твора — са сваёй фэбулай, завязкай, развязкай, абавязковымі любоўнымі пакутамі і іншым. Распачынаючы іх, я нават не ведаю, чаго збіраюся дамагчыся. Тым болей што не маю дастатковага вопыту. Моцнае толькі жаданне — жаданне падзяліцца пачуццямі, якія апаноўваюць мяне не першы год..."

Гэта ўрывае з аповеду "Мёртвае дрэва" Міхася Южыка, адзінага тэксту, адмыслова перакладзенага аўтарам з рускай мовы для яго першай беларускамоўнай кніжкі з аднайменным назовам. І першай пражытнай кніжкі, зазначу, бо вершаваная ў яго ўжо была. Да таго ж аўтар меў гонар неаднойчы друкавацца на старонках часопіса "Крыніца", а таксама "ЛіМа" ды іншых выданняў. Таму пра дэбют гаварыць не выпадае, як і суд чыніць ці выступаць яшчэ параўнальна маладому аўтару гамбургскі рахунак. Тым больш, што творы, сабраныя ў гэтай даволі гожа выдадзенай кніжцы, а гэта дзесяць аповедаў і адна аповесць, даюць падставы сур'езна паразважаць пра творчасць неардынарнага літаратара нашым майстрам крытычнага цэху. Есць пра што, як на мой розум... А то надта ж яны засядзеліся ў глыбокім тыле сучаснага літаратурнага працэсу. Прызначаны быць у авангардзе творчых сіл, самі па сабе апынуліся ў іх арэргардзе... Але гэта — так, у дадатак да крытычнага, аднак некрыўдлівага слоўца, якога сёння бракуе, асабліва маладым літаратарам...

Не буду засяроджвацца на біяграфіі, хіба што ўскосна абазначу пераважна недастатковую жывую кантактнасць аўтара з нашым светам увогуле з прычынаў ад яго незалежных. Хоць мудры і праз вакно бачыць свет шырай, чым дурань са страхі. Нездарма ж народная паслаўка да сёння ходзіць: злезь з даху, не псуў гонты... А вельмі хто злезе! Не тое што сам, дык яго і ўсёй эСБэПэшнай грамадой не згоніш...

Нашаму ж аўтару пакуль дастаткова свету ў сваім акне. Больш таго, падчас хочацца ім і з людзьмі падзяліцца. Таму Міхася Южык працуе актыўна і самавіта. І ўжо "гразіцца" раманам пра нашое з вамі жыццё. Добра было б, каб па меры магчымасці пісьменніцкая арганізацыя падставіла яму плячо. Не ў матэрыяльным сэнсе перш за ўсё, а ў маральным і творчым. На мой погляд, адзінае, чаго бракуе яму, — гэта жыццёвага "актыўнага" вопыту. Большасць яго мастацкіх тэкстаў з'яўляюцца плённымі шчымымі успамінаў і летуценняў з часу "актыўнага" раўнадзенства святла і цемры... Маладзёні і сталасці...

Як творца Міхася Южык даволі тонкі і дасціпны псіхолог, знаўца чалавечай натуры. Менавіта праз іх духоўнае выяўленне вызначае, ён сутнасны стан змяжных рэчаў, з'яў, дзей, і людскога грамадства...

Безумоўна, не бездакорна, не бясспрэчна, не беспамылкова, бо — суб'ектыўна. І не дзіўна, што галоўныя героі яго аповедаў — гэта рамантыкі перабудовы і бескампрамісных барацьбіты з кансерватыўным ладам застарэлых догмаў...

Мажліва, у нечым я памыляюся і не дагаворваю нешта, і не так трактую, як спадзяваўся аўтар... Так часта здараецца ў тых, хто піша пра іншых, таму не буду настойваць на адваротным, а, як кожны "справядлівы суддзя", дам яшчэ аўтару наастанку слова ў сваё апраўданне.

"Вы пытаеце, дзе мяжа паміж чорным і белым? Дзе тая мяжа? Не, вы мяне ні пра што не пытаеце. Гэта я, звар'яцелы пісак, няўмела намагаюся скласці будыніну з фанабэрыстых постацяў і цыянных меркаванняў. Падмурак будынку — вера адных і нявер'е іншых, а камянямі, так, акурат крывымі, вуглаватымі каменчыкамі з'яўляюцца ўсе тыя ж супрацьлегласці. Яны не існуюць адзін без аднаго, складаюцца парама і падпіраюцца трэцім, чацвёртым, пятым. Што значыць дабрабыт без ліха альбо бязлітасць без смеласці, нянавісць без любасці і іншае, і іншае?... І ладзіцца будынак, імя якому — рэчаіснасць, і разбураецца ён кожны раз, бо адзін з ніжніх каменяў быў падабраны няўдала ці няправільна састыкаваны з папелічкінамі... Як развальваўся ён безліч разоў за гісторыю чалавецтва. Але ўсё ж — вось вам аповед, у якім, па меншай меры, палова праўды, калі ўжо надумаліся мне давацца."

Легал

"ЛІМ"-ДОТА

У паралельным свеце, альбо "чорны чалавек" Раісы Баравіковай

ВІШНУЕМ!

На душы неяк святлей...

Віталю ГАРАНОВІЧУ — 50

На вуліцы снежна, і хоць маразы часта змяняюцца адлігай, адчуванне такое, што зіма нарэшце вырашыла даказаць, хто сапраўднага гаспадыня ў гэтыя некалькі месяцаў, якія традыцыйна і называюцца зімой, але ўжо колькі гадоў запар толькі нагадвалі пра яе. А сапраўдная зіма — гэта і свежае, нейкае ядранае паветра, і парыванне снегу пад нагамі. Дый той асаблівы настрой, што не заўсёды і словамі перадаць магчыма. Хоць глядзячы каму. Віталь Гарановіч здолеў гэта зрабіць так паймаўска, што нельга не захапляцца яго ўменнем ствараць яркі, каларытны малюнак, быццам сатканы з самой зімавай нерушавасці, з таго, што само за сябе кажа: зіма гэта. Беларускае зіма!

*Пасяў снежань белую расаду,
Марозік звесіў ногі са страхі.
Вятры снігі арфуюць у прысадах,
Закінуўшы на неба кажухі.*

*У цёплай шапцы бэз на паваротцы
Скубе сніжцо пахучае з вазоў.
Маўкліва коні, які перапраходзіць,
Ступаюць з м'ясным скрыпам палазоў.*

*І вёска, абапёршыся на плоце,
Дымком над хатай, як брывом, кіўне.
Краяны яблык ледзянае ў роце
І набліжае да вясны мяне.*

Гэта верш з першай кнігі В. Гарановіча "Беразвечча", выпушчанага выдавецтвам "Мастацкая літаратура" ў 1997 годзе. Другая — на падыходзе, мае выйсці ў "Беларускім кнігазборы". Не спяшаецца Віталь Рыгоравіч выдавацца. Так было, дарэчы, і тады, калі твораў напісала на першы зборнік. Уладзімір Саулч некай нагадаў яму:

— А ты што сядзіш?
— А! Якія там у мяне вершы?! — адмагнуўся Віталь Рыгоравіч.
— Навошта пішаў тады?
— На душы неяк святлей, лягчэй становіцца...

Сціпласць таксама адзнака таленту. Хоць, па праўдзе кажучы, на тое была і іншая прычына, якую В. Гарановіч ведаў, але прамаўчаў.

Ён жа не ў сталіцы жыве, а ў... Ледзь аўтаматычна не напісаў "у правінцыі", а разважыўшы, якая правінцыя — Глыбокае? Адных "сваіх" пісьменнікаў колькі. Той жа слыны драматург У. Саулч, які п'есаі, пасланай некалі на конкурс "Літаратурнай газеты", прыемна здзівіў маскоўскіх мэтраў. А Марыя Баравік, Аляксей Жыгуню, Тамаш Ляшонка. Ды і прадстаўнікоў іншых творчых прафесій нямала. Бадай, для Глыбокага больш падыходзіць вызначэнне "глыбінка". Праўда, ад Мінска не так і далёка, але "глыбінка — Глыбокае" — тое, што і трэба сказаць.

Таму доўга чакаў сваёй першай кнігі і В. Гарановіч. Але добра, што яна ўрэшце рэшт з'явілася. Як, упэўнены, з'явіцца і наступная. Бо свет не без добрых людзей, а сярод добрых, на шчасце і ёсць і такія, хто гатовы падтрымаць сапраўдны талент.

А што ў В. Гарановіча талент сапраўдны, сумнення быць не можа. Яго вершы не напісаны ў традыцыйным разуменні гэтага слова, а з'явіліся быццам на адным уздыху, калі думкам у галаве цесна, вобразам у душы мройна. І гэтак ненатольна жадаецца выказацца, правмовіць тое, што даўно не дае спакою. Асабліва, калі знаходзіцца пад уражаннем характэрна родных краявідаў, калі сама прырода, непаўторная, адметная ў любую пару года, натхняе цябе:

*Павуцінне косіць ліставей,
Зацугляўшы шорткія памежкі.
Грыбасей пачаўся, грыбасей,
Зноўку мох салодзяць сыраежкі.*

*Над астрыжняў скірдаў каўняры,
Грэзе восень жоўтыя далоні.
Раніцы з палеткаў у двары
Туманы халодныя прыгоняць.*

Краявідаў жа цудоўных В. Гарановіч нямае пачынаць і ў ваколіцах сваёй роднай вёскі Ермакі, што на Маладзечаншчыне — іх так не ставала яму, калі пасля заканчэння сярэдняй школы служыў у арміі, працаваў у друкарні аднаго сталічнага выдавецтва, вучыўся на філалагічным факультэце Мінскага педагагічнага інстытута імя Максіма Горкага. Няменш іх, аднак,

і на Глыбоччыне — старонцы азёрнай, лясной, якую палюбіў назаўсёды. Настаўнічаў, працаваў дырэктарам сельскіх школ, цяпер узначальвае сярэдняю школу № 3 горада Глыбокага. Педагог, настаўнік — ён не толькі па прафесіі. І не па адным абавязку, а найперш — па прызыванні. З той любінасці ў літаратуру, у родную мову, якую так кляпатліва перадае сваім выхаванцам. У В. Гарановіча няма праблем наконт таго, на якой мове выкладаць прадметы. Дый і вучні, іх бацькі не сумняваюцца: канечне ж, на той, на якой размаўляе, якую любіць, ашчадна беражэ іх дырэктар. І на якой да ўсяго піша вершы.

*Пасяў снежань белую расаду,
Марозік звесіў ногі са страхі...*

А неўпрыкметку надыйшоў і студзень, з першым днём сваім прынесшы Віталю Рыгоравічу поўдзены век. За плячыма — вялікі адрэзак жыццёвага шляху. Напісана нямала цудоўных вершаў. І тых, што ўжо надрукаваны. І новых, якія яшчэ на падыходзе да чытання. Несумненна, што яны таксама такія, ад якіх, кажучы словамі самога В. Гарановіча, "на душы неяк святлей становіцца". Інакш і быць не можа, калі сустракаешся з пазыіям зямлі і ішчырай.

Аляксей МАРЦІНОВІЧ

ПОШТА

Такая вось постпазіцыя...

Падчас працы над чым-кольвечы крытычным мяне вось ужо колькі гадоў суправаджае зрокавы вобраз назвы палымянскага артыкула Р.Шкрабы, апублікаванага ў далекаватым 90-м. Змест артыкула я цяпер наўрад ці пераказаў бы, памятаецца толькі, што ён стаўся адказам Аляксею Бадаку на яго крытыку школьных падручнікаў па беларускай літаратуры, але назва... Назва штораз прымушае мяне прыпыніцца ды агледзецца, перш чым занатоўваць на паперы чарговае меркаванне пра вынікі чужой літаратурнай працы: «Супраць нігілізму і дылетанцтва ў літаратуразнаўстве»... Рыгор Васільевіч ведаў, чым зачэпіць.

Перад тым, як чытаць далей, адшукайце, калі ласка (як не цяжка), у сёлётай лімаўскай падшыўцы газету пад №24. Там змешчаны невялікі допіс «Імклівы рух драўляных коней». Ён адметны дзвюма пазіцыямі: па-першае, тым, што прысвечаны аналізу толькі аднаго верша, а гэта, пагадзіцеся, даволі рэдкая рэч нават для «ЛіМа», па-другое (і яго галоўнае), тым, што з'яўляецца нядарэчным прыкладам дылетанцкага падыходу да асэнсавання канкрэтнага літаратурнага факта. Варта зазначыць, што аўтар згаданага до-

пісу ў час працы над ім перажываў своеасаблівае «дэжа вю», адчуванне таго, што гэты «перадсмяротны верш Аркадзя Куляшова» ён некалі ўжо чытаў. Праз паўмесяца пасля публікацыі прадчуванне такі пацвердзілася: у першым томе пяцітомнага Збору твораў Аркадзя Куляшова (куды раней паленаваўся зазірнуць!) на старонках 503—504 ён прачытаў верш «Карусель» — пераклад з Леаніда Первамайскага. Можна ўявіць пачуццё рэзэнента... Цяпер пазнавата ўжо разважачы, чаму раней не было згледжана відавочнае. Цяпер яго больш цікавіць, чаму пераклад патрапіў у «нясвіжскі» архіў Куляшова. Тлумачэнне знайшлося пакуль адно — праўка для наступнага надрукавання. Калі параўнаў абодва тэксты — з 1-га тома Збору твораў і лімаўскі (ад 5 лютага 1999 года) — налічыў 11 выпраўленняў. Яны ўсе ў цэлым нязначныя, на ўзроўні шліфоўкі (напрыклад, радкі «Даўніх дзён сябры і пабрацімы...» і «Дружны ваш галоп, замкнёны колам...» заменены адпаведна такімі: «Даўняга дзяццтва пабрацімы» і «Ваш стракатаў рух, замкнёны колам...»), але ёсць адно, якое відавочна зацямае час напісання арыгінала і ўвогуле паслаб-

ляе страфу: замест радка «...Насланьня, якое бомбы сее...» Куляшоў ужыў «...Насланьня, якое гібель сее...» Страфа з гэтым радком, не да канца зразуметая аўтарам рэцэнзіі, на жаль, не насцярожыла яго і не засцерагла ад дачаснай публікацыі.

Становіцца не ратуець нават тыя цалкам справядлівыя заўвагі, якія ён зрабіў у дачыненні да зместу верша: «...У творы назіраецца пэўная рысплывістасць думкі, хаатычнасць руху вобразаў, што ўвогуле не характэрна для пазыіі Куляшова 60—70-х гадоў». Або: «...У творы аказаліся зрушанымі некаторыя традыцыйныя аўтарскія акцэнтны» і г.д. Вядома, адпаведна знакамтай аксіёме, перакладчык пазыіі — сапернік аўтара, але ў нашым выпадку галоўнае далёка не гэта...

Разумею, што Вы, чытач, будучы дзіцем няўрымслівага часу, так і не адгарнулі старонку з цытуемай рэцэнзіяй. Я патлумачу, калі хто яшчэ не захачеў здагадацца: я аўтар я, С.Украінка. А напісаў вышэй Вамі прачытанае не толькі таму, што адчуў вядомую няёмкасць за сваю недасведчанасць, а яшчэ для таго, каб і Вы паглядзеліся ў люстэрка. Дарэчы, пасля той лімаўскай публікацыі прамінула паўгода, але нешта я не чуў, каб нехта з даследчыкаў выступіў з яе крытыкай ці хаця б патэлефанаваў у рэдакцыю... Не чытаем «ЛіМ»? Не чытаем Куляшова? Не чытаем?!

Сяргей УКРАІНКА

Навагодні тост

Георгій МАРЧУК

Паглядзеў Слава на тонкія пальцы кампазітара, на яго худы, аж заостраны твар, на доўгія, рэдкія валасы, якія лезлі ў вялікія, як кажучы, воўчыя вушы, на ўсю яго прыгорбленую постаць і нешта ў душы сантэхніка варухнулася. Пайшоў ён у туалет, хуценька замяніў сапаваную дэталю ў бачку, падключыў ваду, папрасіў Кастуся правярць. Бачок больш не шыпеў і не скуголіў. Кампазітар аблегчана ўздыхнуў, паціскаючы брудную з загрубелымі і абмарожанымі пальцамі руку Славы.

— А ты, гаспадар, за кампанію са мной піць не будзеш?

— Не, чужое. Наогул, я п'ю чырвонае сухое віно, але ж паэтка, зараза, хлешча толькі белую. Яна — прабіўная баба. Абяцала мне званне прабіць.

— А вы пра каго песні пішаце?

— Ды пра ўсё, — ажывіўся Кастусь. — Хіба не чулі маю песню, якую на вясельях пяюць: "А я ўстану, прайдуся, пагляджу, дзе Маруся!"

— А я лягу-прылягу, — падхапіў усё, што ведаў Слава.

— Не, гэта не мая. У мяне: "А я ўстану, прайдуся..." У мяне больш бадзёрасці. Устаў, прайшоўся за бабай, прыціснуў, гэта ж жыццё...

— Ну, добра. Адзін я піць не буду, не алкаголік. У новым годзе зафундуецца. Бывайце здаровы.

— Жывіце багата! — усміхнуўся Кастусь з палёгкай.

— Можа, і гэта твая песня?

— Не. На жаль, не мая. Але я напішу. Каб толькі гады не перашкаджалі. Паэтка мала, не ўмеюць вершы пісаць, — дзяліўся планами Пучылаў.

— А шкада. За такую песню я б выпіў і без тоста. Шчаслівага Навага года табе і паэтку.

— І вам таго ж, — Кастусь быў гатовы абняць сантэхніка, якога яшчэ пяць хвілін таму назад люта ненавідзеў.

мяне нядобрае. Каб гэта ён са мной так абышоўся, пад машыну трапіў бы. Часам баюся на чалавека глядзець, каб не сурочыць.

— У нас пара адна інтэлігентаў спірт імпартава купіла. Выпілі... і не прагнуліся раніцою. — халіўся напалохаць у сваю чаргу Кастусь.

— Дурныя! Не так трэба было піць. Напачатку гахні сто грам нашай белай, закусі і... залівай спірт у адну касу. У нас адзін кліент, дыпламат хрэнаў, не наліў мне за работу, і што ж? У той вечар падавіўся косткаю, ды так, што "хуткую" выклікалі. Не ведаю, адкачалі ці не. Ты да чалавека з любоўю — і ён да цябе з увагай. Так, — нарэшце вярнуўся да бачкі Слава, — шпінцель-штучка ў вас трэснула. Дэфіцыт. На далары ў гаспадарчай краме. Баюся, што з сабой не захапіў. Прыйдзеша ісі ў ЖЭС, калі яшчэ кладаўшчыца на месцы. Усе паднімаюць чарку за стары год, толькі я ўкальваю яшчэ. І што рабіць — розуму не прыляжу.

"Чортаў вымагаецца, скаціна! Пакуль прынясе дэталю, дык і паэтка прыйдзе. Пачварва нямытая", — ледзь стрымліваў слёзы і злосьць Пучылаў.

— А можа, закруціце часова дротам, каб дацягнуць да заўтра, а ўжо заўтра прыйдзе, апахмеліцца, — абнадзейваючы яго, прапанаваў кампазітар.

— Адрозна відаць, што ты, гаспадар, непітшчы. Калі не вып'ю сёння, то й апахмяляцца раніцою не трэба, — адрэагаваў Слава.

"Дэспат, ірад, вампір пракляты! Пі, пі маю кроў!" — Пучылаў адчуў, што не пераканае Славу.

— У мяне ёсць... у халадзільніку бутэлекка суседа... у яго жонка — алкаголік, дык ён часам ад яе тавар у мяне хавае, — прыдумаў Кастусь, адкрываючы дзверы на кухню і ступаючы туды як чалавек, якога вядуць на расстрэл, — магу вас пачаставаць... Толькі сто грам, не больш, каб мая была б... тады б... — сказаў ён, жадаючы сантэхніку толькі пагібелі.

"Каб табе пасля апоўначы клізмы ставілі, сабака ты недарэзаны".

Пранырлівы Слава паспеў угледзець усё святочныя прыпасы ў халадзільніку і здзіўся. Разлаваны і злы Пучылаў-Лада мітусліва спрабаваў адкрыць пляшку гарэлкі: так яму не хацелася яе адкаркоўваць.

"Зусім бедна жыве", — падумаў, глядзячы на яго, Слава.

— А закусі таксама суседава? — пацікавіўся сантэхнік.

— Не, мая. Паэтка калі любіць. Яна экстрагантная ва ўсім, — адказаў Кастусь і пачаў шукаць чарачку.

— Што ты корпаешся там, гаспадар?

— Чарачку шукаю.

— А нахрана? Шклянкі перад вачыма ж стаць.

Кастусь узяў у рукі двухсотграмовую шклянку і ледзь не самлеў:

— Я падумаў, што інтэлігентны чалавек... лепш чарачкай.

гарэлку", — падбэдзёрваў сам сябе Слава, націскаючы на званок.

— З Новым годам, гаспадар, з новым шчасцем! У мяне па канстытуцыі сёння кароткі дзень. Вам трэба выклікаць аварыйную, але ж яна можа прыехаць сярод ночы. Дыспетчар кажа: "Ідзі, Слава, ратуй кампазітара, ён выхаваны яшчэ пры сацыялізме, аддзячыць табе". Учора, не пры нас кажучы, быў у аднаго бізнесмена. Мудохаўся з яго сантэхнікай гадзіну. Унітаз мільён каштуе — на палову кватэры. Утрох можна сесці адразу. Такі скнар-казнаград, на кухню не пусціў! Там у яго міксеры, духі "Шанель". Наліў сто грам і даў кавалак яблыка прама на парозе туалета, мудац! Ён палічыў, што, калі крадзе ў банку крэдыты, дык разумнейшы за мяне. Я, бля, халодную ваду адключаю ўсяму пад'езду, а ў яго госці: яўрэі, літоўцы, эстонцы кантракт на бананы падпісваюць... Мы ім — медзь, трактары, а яны нам — бананы. Ён тэлефануе, а я наўмысна цягну. Пахадзі, думаю, какаць у суседнюю паліклініку, мудац!

З гэтымі словамі Слава кінуў на падлогу ў вузкай прыхожай сваю брудную фуфайку і пайшоў аглядаць бачок пучылаўскага унітаза.

— Цэмент ёсць?

— Не. А навошта? — напалохаўся Пучылаў.

— Штосьці ў вас унітаз не дужа ўстойлівы. Хто-небудзь пад кілаграм сотню сядзе, дык і паваліцца.

— Іншым разам. Там у мяне дробязь: бачок шуміць суткі. Раздражняе. Не магу музыку сачыняць. Для вас тры хвіліны работы, — супакойваў кампазітар.

— Так усё думаюць. А пачнеш дзягнаць ставіць — паўдня работы. Учора ў аднаго акадэміка пракладкі мяняў. Міравы дзядок: дзве язвы, два інфаркты і адзін інсульт. Не п'е чатыры гады, але мне — шкалік каньяку, сам за кампанію — мінералку, — гнуў сваё Слава.

— Багата хто з маіх знаёмых каньяк больш не п'е. Падробка. Атрута. Пячонка не вытрымлівае, — адказаў Кастусь.

— І я гарэлку больш паважаю. У нашым гастронаме ўчора выкінулі. Вы паспелі сабе на Новы год узяць? — крута паставіў пытанне Слава, высюваючы з-за дзвярэй свой доўгі нос і глянуўшы на кампазітара, як Карэнін на Ганну.

"Сказаць, што не купіў, пакрыўдзіцца за падман і кіне работу. Адказаць, што ляжыць у халадзільніку, пішы — прапала", — з сумам падумаў спацелы Пучылаў.

— Мне... прынясе бутэлекку знаёмая жанчына, з якой будзем сустракаць Новы год, — нечакана для самога сябе адказаў Кастусь.

"Ах, хітрая прастытутка, — падумаў Слава, — так я табе і паверыў", — а ўслых працягваў:

— Тры дні таму майму напарніку адзін з лоб не праставіў за работу, і што ж? Увечары таго ж дня выбраўся ў краму, паслізнуўся і... гэта... пералом нагі ў двух месцах! Мая бабуля чарадзейка. Вока ў

Да Навага года заставалася чатыры гадзіны, а ў роце сантэхніка ЖЭС № 22 Славы Ходара не было яшчэ і макавай крупінікі. І гэта ў такі час, калі з-за дарагоўлі людзі ў дамах, падведмасных яго наглядку, гналі сіваху, саладуху, пяроўку, мядуху, пяроўку каністрамі. Але ж ніхто на працягу дзяджурства не тэлефанаваў, не выклікаў ліквідаваць аварыю. Большасць насельніцтва квартала ведала ў твар нахрапіста-бесцырымоннага Славу, і не было сярэд іх, бадай, аніводнага, хто б яму за паслугі не наліў у шклянку пітва. Але ж выклікаў не было, і гэта нечаканая акалічнасць злавала знерваванага Ходара. Нарэшце доўгачаканы выратавальны званок прагучаў. Трыццацігадовы кампазітар-песеннік, стары халасцяк Кастусь Пучылаў-Лада тэрмінова выклікаў сантэхніка.

"Гэтыя кампазітары грошы і пры камуністах і пры капіталістах грабуюць лапатай. Не можа быць, каб я цябе, заср..., не раскруціў на шклянку гарэлкі", — узбуджана радаваўся Слава, падймаючыся на пяты паверх "хрушчоўкі". Пучылаў нерваваўся і панікаваў не менш, чым сантэхнік. Запрасіў ён да сябе на сустрэчу Навага года адну досыць вядомую ў кампазітарскіх колах паэтку. Не ўсе, але ён добра ведаў, што яна была палюбоўніцай аднаго знакамітага кампазітара, сакратара творчага саюза. І дзякуючы ёй, яе сувязям у Міністэрстве культуры і ва ўрадзе яна гэтага свайго палюбоўніка сакратаром Саюза кампазітараў і зрабіла. Пучылаў-Лада знаў не шчасціла, і песні ягоныя былі нягоршыя, як у калег, і балет ягоны досыць доўга жыў у рэпертуары тэатра, а ўсё ж імя не было на слыху. Не меў ні звання, ні аўтарскага вечара з удзелам эстраднага аркестра, не ўключалі яго творы ва ўрачыстыя ўрадавыя канцэрты. Не было ў яго грошай, каб запісаць свой твор у сучаснай студыі ці каб наняць прэстыжнага аранжыроўшчыка. Адкуль тыя грошы, калі нават ганарар за апошнюю песню абяцалі выплаціць толькі ў новым бюджэтным годзе. Не пашыкуеш. Праўда, паэтка была старэй за яго на дзесяць гадоў, наўрад ці будзе выпендрывацца, ды ўсё ж Аляксандру хацелася трымаць марку. Купіў ёлку, сяк-так упрыгожыў сваю аднапакатую кватэру, у чарзе за якой праставіў дванаццаць гадоў. Хутчэй усляўся, не стаў чакаць рамонта, і вось першая непрыемнасць: сапсаваўся унітаз. Шуміць, шыпіць, скуголіць. Незэтэтычна слухаць такое, калі абсыпаеш жанчыну ў ложку пашалункамі. Грошай у Кастуся не засталася. Студэнтка Тацяна, якая закахана ў яго, падаравала яму нават у музычным вучылішчы пачак дарагіх цыгарэт. У халадзільніку паэтку чакала бутэлька гарэлкі, бляшанка кілек, лімон і чатыры заварныя пірожныя. Кампазітар швэрд па прашыў трымацца да канца, не частаваць сантэхніка, нягледзячы ні на што!

"Быць таго не можа, каб ён, задрыпанец, не наліў мне. Ды я ўзарву унітаз і прынясу новы, а прымушу яго выставіць

ПЕРАКЛАДЫ

У кожнага паэта свой лёс, свая планіда, свая доля. І, здаецца, зусім невыпадкова прафесар Магілёўскага педуніверсітэта Васіль Рагаўцоў адну са сваіх кніг назваў «Долягляд». Назваў, маючы на ўвазе і свой лёс, у якім трывала паядналіся навука і паэзія. Вядомы мовазнавец і адметны паэт хораша і гарманічна ўжываюцца ў адной яркай аснове. Магчыма, гэта якраз той класічны выпадак, калі гармонія правяраецца алгебрай. Сёння, у дзень свайго пяцідзiesiąцігоддзя, Васіль Рагаўцоў выступае на старонках нашага штотыднёвіка ў новай для яго іпастасі — іпастасі перакладчыка.

Віншваем нашага аўтара з поўднем веку і жадаем яму здароўя і плёну на ніве навукі і літаратуры.

Пятро ПЕРАБІЙНІС

У калысцы вярбовай маёй
зелянела з Палесся лазіна.
Беларусь, васільковай парой
ты мяне прывітала, як сына.

Праз жыццё пранясу я ў сабе
пах льянога блакітнага поля.
Я Дняпром абдымаю цябе,
Беларусь, мая маці і доля!

Беларусь, зараніца мая,
я ў даўту прад табой за гасціннасць.

Я тваё, нібы з срэбра, імя
Слаўлю імем маёй Украіны.

Сеч крывёй заліта...
Ой, глядзі, казача!
Конь ляціць забіты
на траву гарачую.

Ў небе васільковым
воран крылы пружыць.
Эх ты, коню, коню,
мой надзейны дружа!..

Далеч заіржала.
Вусцішна-трывожна.
...Месяц маладжавы
пасвіцца на пожны.

Ты са мною, мая доля,
ў радасці й журбе.
Не кляню цябе ніколі —
верны я табе.

Доля, родная матуля,
песня жураўля.

Ты астудзіш і прытуліш,
як мая зямля.

Ты ўраджайная на слова,
ў жыцце ты расла.
Ой, ты доля, будзь здарова,
як вясна-красна!

Пташка заспявала
на зары світальнай.
Гэта песня стала
песняй развітальнай.

Пташка з паднябесся,
згадка пра мінулае!
Сэрца уваскрэсла —
ты мне усміхнулася.

Пташка мая ветляя,
можа, падалося мне...
Ты ляціш да лета,
я лячу да восені.

Пераклад
з украінскай мовы
Васіля РАГАЎЦОВА